

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Διπλωματική Εργασία

«Ανισότητα και Οικονομική Ανάπτυξη στη Ρωσία»

ΤΟΥ

Νικόλαου Παπαλεξίδη

Επιβλέπων Καθηγητής: Χάρρυ Παπαπανάγος

Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 2022

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Νικόλαος Παπαλεξίδης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανισότητα, οικονομική και κοινωνική, αποτελεί μείζον ζήτημα παγκοσμίως καθώς θέτει σημαντικά εμπόδια στον στόχο της διαρκούς και βιώσιμης ανάπτυξης. Πολύ μεγάλη έρευνα έχει πραγματοποιηθεί αναφορικά με τους μηχανισμούς επίδρασης της ανισότητας στην ανάπτυξη σε μια χώρα ώστε να γίνει αντιληπτή η συσχέτιση μεταξύ τους. Η διατριβή εστιάζει στη μελέτη του φαινομένου στη Ρωσία, η οποία διατηρεί υψηλά επίπεδα ανισοκατανομής του εισοδήματος και ιδιαίτερα του πλούτου. Αφού παρουσιαστεί η υφιστάμενη κατάσταση καθώς και η υποκειμενική αντίληψη της ρωσικής κοινωνίας, γίνεται σύγκριση με άλλες χώρες και διαπιστώνεται ότι η Ρωσία υστερεί των περισσότερων ανεπτυγμένων χωρών. Εξετάζεται στη συνέχεια η συσχέτιση ανισότητας – ανάπτυξης με μοντέλο γραμμικής παλινδρόμησης και για πλήθος μέτρων ανισότητας και διαπιστώνεται στατιστικά σημαντική σχέση. Η σχέση αυτή είναι περισσότερο ισχυρή εάν εξεταστεί η μακροπρόθεσμη επίδραση της ανισότητας στην ανάπτυξη με χρονική δηλαδή υστέρηση. Στη συνέχεια εξετάζεται η θεωρητική προσέγγιση των μηχανισμών – καναλιών της ανισότητας, μέσω των οποίων επιδρά στην ανάπτυξη. Διαπιστώνεται ότι στην περίπτωση της Ρωσίας η υπόθεση του καναλιού της εκπαίδευσης και της πρόσβασης στις χρηματοπιστωτικές αγορές επιβεβαιώνεται με ισχυρή στατιστική σημαντικότητα ενώ το κανάλι της πολιτικοκοινωνικής σταθερότητας οριακά δεν επιβεβαιώνεται. Επιπλέον για το κανάλι της γεννητικότητας δεν προκύπτουν στατιστικά σημαντικές ενδείξεις. Τέλος, προτείνονται πολιτικά μέτρα για την άμβλυση του φαινομένου στη Ρωσία.

Λέξεις – Κλειδιά

Ανισότητα, Οικονομική Ανάπτυξη, Δείκτες Ανισότητας, Μηχανισμοί Ανισότητας, Ρωσία

ABSTRACT

Socio-economic inequality, is a major issue worldwide as it poses significant obstacles to the achievement of sustainable development. Too much research has been done on the mechanisms through which inequality affects development in a country in order to understand the correlation between them. The thesis focuses on the study of the phenomenon in Russia, which maintains high level of income and especially wealth inequality. After presenting the current situation as well as the subjective perception by the Russian society, a comparison is made with other countries and it is found that Russia lags behind most developed countries. The inequality - growth correlation is then examined with a linear regression model, testing several measures of inequality and a statistically significant relationship is found. This relationship is stronger if the long-term effect of inequality on growth is examined considering a time lag. Then, the theoretical approach of the mechanisms - channels of inequality, through which it affects development, is examined. It is found that in the case of Russia, the hypothesis of the channel of education and access to financial markets is confirmed with strong statistical significance, while the channel of political and social stability is marginally not confirmed. In addition, no statistically significant indications emerge for the fertility channel. Finally, political measures are proposed to mitigate the consequences of inequality in Russia.

Keywords

Inequality, Economic Growth, Inequality Measures, Channels of Inequality, Russia

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	5
2.1 Η ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	5
2.2 ΣΧΕΣΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	9
2.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΡΩΣΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.....	28
3.1 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ ...	28
3.2 ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ.....	30
3.3 Η ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	42
4.1 ΜΕΤΡΑ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ – ΒΑΣΕΙΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	42
4.2 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΧΕΣΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ	48
5.1 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ	48
5.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ - ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	56
5.3 ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕΣΩ ΜΗΧΑΝΙΣΜΩΝ - ΚΑΝΑΛΙΩΝ	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΜΒΛΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ.....	67
6.1 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ.....	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	71
7.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	71
7.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ	75

ΕΠΙΛΟΓΟΣ	77
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	78
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α» : ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ	1

Κατάλογος Εικόνων – Σχημάτων

Σχήμα 2-1: Ποσοστό του Συνολικού Εισοδήματος/ Πλούτου που Αντιστοιχεί σε Τμήματα του Παγκόσμιου Πληθυσμού για το 2021	6
Σχήμα 2-2: Μέσο Εισόδημα ως Ποσοστό του Παγκόσμιου Μέσου Όρου για Περιοχές του Πλανήτη	7
Σχήμα 2-3: Δείκτης Gini Εισοδηματικής Ανισότητας υπολογισμένος α) μεταξύ των χωρών και β) εντός των χωρών	7
Σχήμα 2-4: Ποσοστό του Συνολικού Εισοδήματος που Αντιστοιχεί σε Τμήματα Πληθυσμού σε Διάφορες Περιοχές του Πλανήτη	8
Σχήμα 2-5: Θετικές και Αρνητικές Επιδράσεις της Ανισότητας στην Ανάπτυξη	12
Σχήμα 2-6: ΑΕΠ (GDP) σε σχέση με την εισοδηματική ανισότητα (II: Income Inequality).....	13
Σχήμα 2-7: Καμπύλη Lorenz	24
Σχήμα 3-8: Κατανομή του Εισοδήματος στη Ρωσία (μερίδιο του ανώτερου 10%, του μεσαίου 40% και του κατώτερου 50%).....	30
Σχήμα 3-9: Μερίδιο του Εισοδήματος (προ φόρων) του ανώτερου 1% στη Ρωσία και άλλες χώρες του πρώην κομμουνιστικού μπλοκ	32
Σχήμα 3-10: Δείκτης Gini Ανισότητας Εισοδήματος στη Ρωσία 1988 – 2020.....	34
Σχήμα 3-11: ΑΕΠ κατά κεφαλήν σε ΜΙΑΔ 2017 (\$).....	35
Σχήμα 3-12: Μερίδιο Εισοδήματος του Ανώτερου 10% και του κατώτερου 50% στη Ρωσία	35
Σχήμα 3-13: Ποσοστό Πληθυσμού Κάτω από το Επίπεδο Φτώχειας.....	38
Σχήμα 5-14: Εξέλιξη της Εισοδηματικής Κατανομής στη Ρωσία 1988 (Καμπύλη Lorenz).....	49
Σχήμα 5-15: Γραμμική Παλινδρόμηση: GDPpc vs Gini.....	57
Σχήμα A-16: Διάγραμμα Συσχέτισης των Επεξηγηματικών Μεταβλητών Ανισότητας	A-1

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 3-1: Μέση ετήσια ανάπτυξη του εισοδήματος των νοικοκυριών στη Ρωσία (προ φόρων) κατά την περίοδο 1905 – 2016 για διάφορα ποσοστιαία μέρη του πληθυσμού	31
Πίνακας 3-2: Μερίδιο Πλούτου του Ανώτερου 1% στη Ρωσία και άλλες μεγάλες οικονομίες	36
Πίνακας 3-3: Ιεράρχηση των Διαφόρων Ανισοτήτων από τη Κοινή Γνώμη στη Ρωσία	39
Πίνακας 3-4: Παράγοντες Ευημερίας Σύμφωνα με τη Ρωσική Κοινή Γνώμη	40
Πίνακας 3-5: Αποδοχή της Ανισότητας Εισοδήματος Ανάλογα με τον Παράγοντα στη Ρωσία.....	41
Πίνακας 4-6: Πίνακας Δεικτών Μέτρησης της Ανισότητας	42
Πίνακας 4-7: Πίνακας Δεικτών για Μηχανισμούς – Κανάλια της Ανισότητας	43
Πίνακας 5-8: Εισοδηματική Κατανομή στη Ρωσία 1988 - 2020	50
Πίνακας 5-9: Δείκτες Gini και Palma για την Εισοδηματική Ανισότητα στη Ρωσία και Ομάδες Χωρών	51
Πίνακας 5-10: Εισοδηματικό Μερίδιο Ανώτερου 1% και Λόγος Ανώτερου 10% προς Κατώτερο 10% στη Ρωσία και Ομάδες Χωρών	52
Πίνακας 5-11: Ανισότητα Πλούτου: Μερίδιο Πλούτου του Ανώτερου 10%, 5% και 1% για επιλεγμένες χώρες	53
Πίνακας 5-12: Μοντέλα Γραμμικής Παλινδρόμησης με Διαφορές Επιλογές Μίας Μεταβλητής Ανισότητας.....	58
Πίνακας 5-13: Επίδραση Ανισότητας με Χρονική Υστέρηση στην Ανάπτυξη. Συντελεστής R^2 παλινδρόμησης για διάφορες επιλογές μεταβλητής και χρονικής υστέρησης (time lag).....	59
Πίνακας 5-14: Επίδραση Ανισότητας με Χρονική Υστέρηση στην Ανάπτυξη. Συντελεστής R^2 παλινδρόμησης για διάφορες επιλογές μεταβλητής και χρονικής υστέρησης (lag). Οι Μεταβλητές Αφορούν τους Κινητούς Μέσους 3 ετών	60
Πίνακας 5-15: Ανάλυση Κυρίων Παραγόντων (PCA) για τις επεξηγηματικές μεταβλητές ανισότητας.....	62
Πίνακας 5-16: Συσχέτιση των Διαφόρων Καναλιών με την Ανισότητα	64
Πίνακας 5-17: Συσχέτιση των Διαφόρων Καναλιών με την Ανάπτυξη	65

Πίνακας A-1: Ανάλυση πιθανών μοντέλων που περιέχουν τις μεταβλητές d_{10}/d_1 , $top1/top10$ και d_1 A-2

Πίνακας A-2: Δεδομένα Δεικτών Ανισότητας..... A-3

Πίνακας A-3: Δείκτες – Μεταβλητές για τους Μηχανισμούς της Ανισότητας A-4

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένας από τους 17 στόχους που έχει θέσει ο ΟΗΕ στον όραμα του για την πρόοδο της ανθρωπότητας, είναι η μείωση των ανισοτήτων που υφίστανται τόσο μεταξύ των χωρών όσο και στο εσωτερικό τους. Έως το 2030, που έχει τεθεί ως χρονικός ορίζοντας, επιδιώκεται να ενισχυθεί η κοινωνική, πολιτική, οικονομική ένταξη όλων ανεξαιρέτως και ανεξάρτητα από παράγοντες όπως η εθνότητα, η καταγωγή, το οικονομικό υπόβαθρο ή άλλες διαφοροποιητικές συνθήκες. Σκοπός είναι να εξασφαλιστούν για όλους ίσες ευκαιρίες και ίσες δυνατότητες πρόσβασης στα δημόσια αγαθά, με την προώθηση πολιτικών, δράσεων και νομοθετικών μέτρων, που θα αμβλύνουν τις επιπτώσεις του φαινομένου της ανισότητας (United Nations, 2021).

Ειδικά για την οικονομική ανισότητα, ο ΟΗΕ στοχεύει στην επίτευξη και τη διατήρηση της αύξησης του εισοδήματος του φτωχότερου 40% του πληθυσμού, με ρυθμό μεγαλύτερο από τον εκάστοτε εθνικό μέσο ρυθμό. Η οικονομική ανισότητα, στην οποία δίνεται ιδιαίτερη έμφαση καθώς αποτελεί ίσως το κλειδί και για τις υπόλοιπες μορφές ανισότητας, αναφέρεται στις διαφορές μεταξύ ατόμων, μεταξύ κοινωνικών ομάδων αλλά και μεταξύ κρατών, με κριτήριο κυρίως α) τις δαπάνες ανά νοικοκυριό για τη διατήρηση ενός επιπέδου διαβίωσης, β) το εισόδημα, συνήθως από εργασία και την εκμετάλλευση των κινητών και ακίνητων αξιών καθώς και γ) τον συσσωρευμένο πλούτο, δηλαδή τα περιουσιακά στοιχεία του νοικοκυριού.

Τα επίπεδα της ανισότητας εξαρτώνται από συνδυασμό παραγόντων πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής φύσεως. Μάλιστα έχει διαπιστωθεί ιστορικά ότι κοινωνικές αναταραχές, οικονομικές κρίσεις και πολιτικές ανακατατάξεις, αποτελούν κρίσιμα ιστορικά σημεία που καθορίζουν επίσης τα επίπεδα ανισότητας, τόσο άμεσα όσο και σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Ένα τέτοιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Οκτωβριανή Επανάσταση στη Ρωσία το 1917, με την αλλαγή του καθεστώτος και του πολιτικού συστήματος. Μεταξύ άλλων, παρατηρήθηκε στις δεκαετίες που ακολούθησαν δραματική μείωση της έως τότε οξείας ανισότητας που επικρατούσε στο τσαρικό καθεστώς.

Ειδικότερα, οι οικονομικές κρίσεις και οι πολιτικές μεταρρυθμίσεων δημιουργούν συνθήκες αναδιανομής εισοδημάτων και μεταβολές στη δυναμική της οικονομικής ανισότητας. Επίσης, η φορολογική πολιτική και γενικότερα η δημοσιονομική πολιτική του κράτους συνδέεται άμεσα είτε με την άμβλυνση είτε με την ενίσχυση της οικονομικής ανισότητας, όπως έχει καταδειχθεί σε διάφορες μελέτες (Barro, 2000).

Ένας άλλος παράγοντας που επιδρά στην ανισότητα είναι η ολοένα επιταχυνόμενη πρόοδος της παγκοσμιοποίησης με την έννοια των αγορών και του παγκόσμιου εμπορίου, καθώς επίσης και η τεχνολογική ανάπτυξη μιας χώρας. Σύμφωνα με τους Sanchez et al (2019) η μείωση της ανισότητας συνδέεται με την τεχνολογική εξέλιξη και την πρόοδο στο παγκοσμιοποιημένο εμπόριο. Αντίθετα η οικονομική παγκοσμιοποίηση και ειδικότερα οι ροές άμεσων ξένων επενδύσεων σχετίζονται με αύξηση στην ανισότητα (Sanchez-Lopez, et al., 2019).

Ζητούμενο των πολιτικών που επιχειρούν να αντιμετωπίσουν την οικονομική ανισότητα είναι κατά κύριο λόγο η επίτευξη κοινωνικής δικαιοσύνης. Η δημιουργία ίσων ευκαιριών και προοπτικών για ευημερία για τον κάθε πολίτη και κάθε κοινωνική ομάδα είναι θεμελιώδης απαίτηση για τη δημιουργία ενός στιβαρού κοινωνικού κράτους και ενός βιώσιμου «κοινωνικού συμβολαίου» των πολιτών με το κράτος.

Ως εκ τούτου, κοινωνιολόγοι και οικονομολόγοι, από διαφορετική σκοπιά ο καθένας, εστιάζουν στις επιπτώσεις της ανισότητας και τις πολιτικές για την αντιμετώπισή της. Ειδικά οι οικονομολόγοι εξετάζουν το ζήτημα της ανισότητας και της επίδραση της στην οικονομική ανάπτυξη. Καθώς θεωρείται, όπως θα αναλυθεί περαιτέρω σε επόμενο κεφάλαιο, ότι μέχρι ένα ορισμένο επίπεδο η ανισότητα είναι αποδεκτή ως κίνητρο, πχ για την ανάληψη επιχειρηματικού ρίσκου, ενώ από την άλλη θεωρείται τροχοπέδη για την ανάπτυξη, αναζητείται ο βέλτιστος συνδυασμός των πολιτικών που θα συμβιβάσουν τα δύο αυτά ζητούμενα.

Γενικά, αν και με ορισμένη ασάφεια και χωρίς να λείπουν οι αντίθετες απόψεις, υπάρχουν σημαντικά εμπειρικά δεδομένα που υποστηρίζουν την υπόθεση πως υψηλά επίπεδα κοινωνικοοικονομικής ανισότητας αποτελούν εμπόδιο για τη βιώσιμη και διαρκή οικονομική ανάπτυξη (Boushey & Price, 2014).

Χαρακτηριστική είναι η σύγκριση μεταξύ των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών του πλανήτη, όπως η Λατινική Αμερική και η Αφρική, οι οποίες παρουσιάζουν και την μεγαλύτερη ανισότητα, σε σχέση με άλλες οικονομικά ανεπτυγμένες περιοχές, όπως η Ευρώπη (The World Bank, 2022).

Η κοινωνικοοικονομική ανισότητα μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την ανάπτυξη μέσω μηχανισμών (ή αλλιώς καναλιών¹) όπως η ανωριμότητα των πιστωτικών αγορών, η κοινωνικοπολιτική αστάθεια, οι περιορισμοί στις επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο, πχ στην εκπαίδευση καθώς και η δημοσιονομική πολιτική (Panizza, 1999). Οι μηχανισμοί αυτοί θεωρείται ότι δρουν ως κανάλια μεταφοράς της επίδρασης της ανισότητας στην ανάπτυξη.

Ειδικότερα στη Ρωσία, οι δραματικές πολιτικές ανακατατάξεις με την κατάρρευση του σοβιετικού καθεστώτος και ο επακόλουθος απότομος και οριακά ελεγχόμενος μετασχηματισμός από την κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία, στην οικονομία της ελεύθερης αγοράς, επανέφερε με δραματικό τρόπο το ζήτημα της ανισότητας στη δυναμική της τσαρικής εποχής. Την δεκαετία του 90, η Ρωσία αντιμετώπισε ευρεία ύφεση με σημαντική μείωση του κατά κεφαλήν εισοδήματος και ταυτόχρονη όξυνση της ανισότητας με την ανεξέλεγκτη νομή των φυσικών πόρων και υποδομών σε λίγους ευνοημένους, η οποίοι αποτέλεσαν την μετέπειτα τάξη των υπερπλουσίων «ολιγαρχών».

Το ερώτημα λοιπόν που τίθεται και αποτελεί αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι το φαινόμενο της ανισότητας στη Ρωσία και πως αυτό επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη. Τι γνωρίζουμε λοιπόν για την οικονομική ανισότητα στη Ρωσία, πως αυτή έχει εξελιχθεί στη διάρκεια των ετών και ποια είναι η δυναμική της, πως αυτή γίνεται αντιληπτή από την ρωσική κοινωνία και πως επηρεάζει την ανάπτυξη αξιολογώντας την επίδραση με εμπειρικό μετρήσιμο τρόπο. Αυτά είναι τα κύρια ερωτήματα που θα τεθούν στη μελέτη και θα επιχειρηθεί να παρουσιαστούν και αναλυθούν.

Σκοπός λοιπόν είναι η εκτίμηση της ανισότητας στη Ρωσία βασιζόμενοι σε διάφορες πηγές δεδομένων ώστε να γίνει αντιληπτή η σχέση ανισότητας και

¹ Εφεξής οι όροι μηχανισμοί και κανάλια θα χρησιμοποιούνται και οι δύο, έχοντας την ίδια ακριβώς σημασία

ανάπτυξης και να εξεταστεί εάν η ανισότητα συνιστά απειλή για τη διαρκή και βιώσιμη ανάπτυξη της ρωσικής οικονομίας. Επιπλέον να προταθούν δέσμες πολιτικών δράσεων για την αντιμετώπιση και εξομάλυνση των φαινομένων και των επιπτώσεων μακροπρόθεσμα.

Για την μελέτη των ανωτέρω, η διατριβή είναι διαρθρωμένη ως εξής:

Στο 2^ο κεφάλαιο παρουσιάζεται γενικότερα η ανισότητα σε και η σχέση της με την ανάπτυξη καθώς και οι μηχανισμοί με τους οποίους επιδρά, μέσα από μια ανασκόπηση ενδεικτικής διεθνούς βιβλιογραφίας. Επιπλέον παρουσιάζονται τα πλέον δημοφιλή μέτρα που χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση του επιπέδου ανισότητας και ανάπτυξης.

Η κατάσταση της ρωσικής οικονομίας και η δυναμική της ανισότητας παρουσιάζεται στο 3^ο κεφάλαιο ενώ παράλληλα εξετάζεται και πως αυτή προσλαμβάνεται από τη ρωσική κοινωνία ως φαινόμενο και επίδραση.

Η μεθοδολογία για τη μελέτη της συσχέτισης ανάπτυξης - ανισότητας, τα δεδομένα και τα στατιστικά εργαλεία αναπτύσσονται στο 4^ο κεφάλαιο.

Το 5^ο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από την μελέτη της ανισότητας στη ρωσική κοινωνία καθώς και τα συμπεράσματα που εξάγονται από την στατιστική ανάλυση των στοιχείων.

Στο 6^ο κεφάλαιο καταγράφονται προτάσεις και εισηγήσεις πολιτικών που σκοπό έχουν την αντιμετώπιση του φαινομένου της ανισότητας και την άμβλυση των επιπτώσεων στην ανάπτυξη γενικότερα αλλά και ειδικότερα της ρωσικής οικονομίας.

Τέλος, τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την διατριβή, συνοψίζονται στο τελευταίο 7^ο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

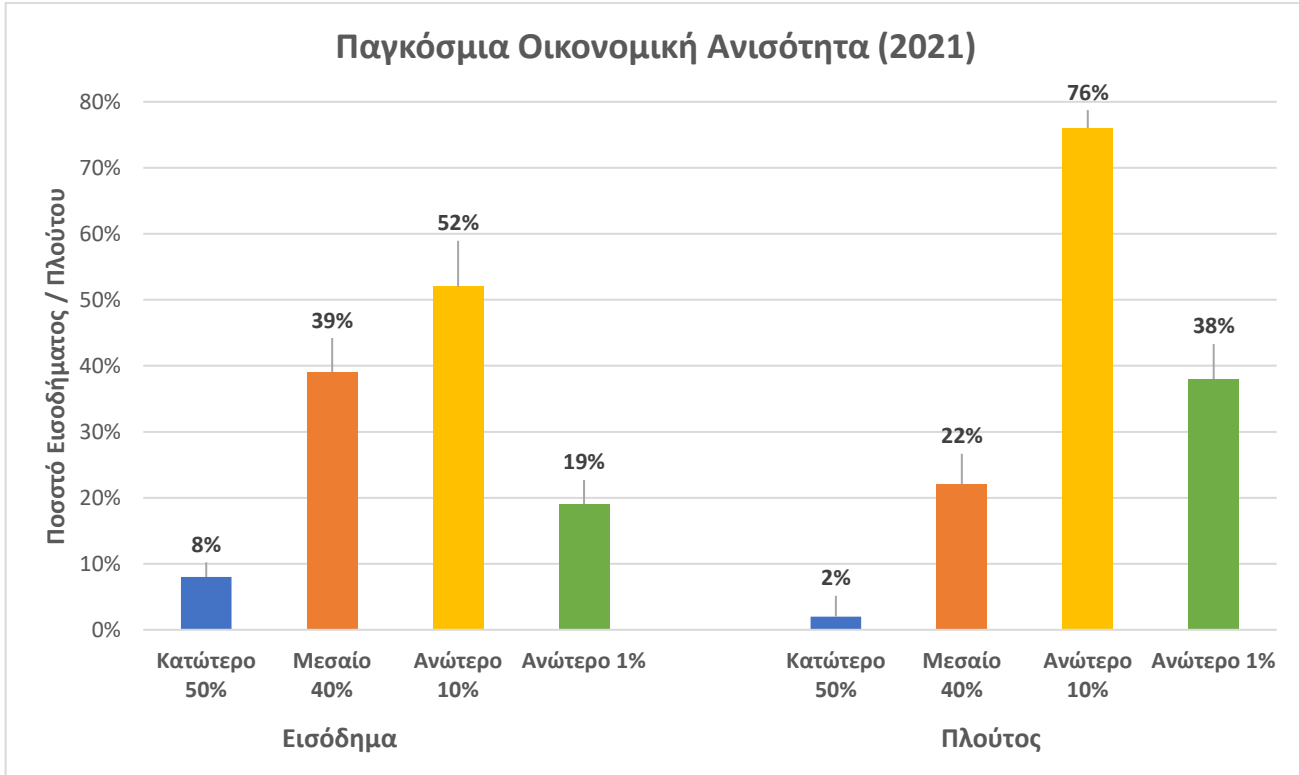
Σε αυτό το κεφάλαιο πραγματοποιείται μια ανασκόπηση της πλούσιας διεθνούς βιβλιογραφίας σχετικά με την ανισότητα και τους μηχανισμούς της γενικότερα καθώς και με τη σχέση ανισότητας και ανάπτυξης παγκοσμίως και ειδικότερα στη Ρωσία.

2.1 Η ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Αναμφισβήτητα, οι ευκαιρίες των ατόμων στην ζωή καθώς και οι προσδοκίες για το μέλλον, επηρεάζονται σε κρίσιμο βαθμό από το εισόδημα και τον πλούτο τους. Για αυτό και η οικονομική ανισότητα είναι αυτή η οποία βρίσκεται στην προτεραιότητα των πολιτικών που στοχεύουν στην αντιμετώπιση του φαινομένου.

Ο πιο ξεκάθαρος ίσος τρόπος για να απεικονιστεί η οικονομική ανισότητα είναι το ποσοστό του συνολικού εισοδήματος ή πλούτου που αντιστοιχεί σε τμήματα του πληθυσμού. Σύμφωνα με τα τρέχοντα στοιχεία (Σχήμα 2-1), το κατώτερο (φτωχότερο) 50% του παγκόσμιου πληθυσμού λαμβάνει μόλις το 8% του παγκόσμιου εισοδήματος ενώ στο μεσαίο 40% αντιστοιχεί το 39%. Από την άλλη, το ανώτερο 10% (πλουσιότερο) τμήμα του πληθυσμού νέμεται το 52% ενώ το ανώτερο 1% απολαμβάνει το 19% (Chancel, et al., 2022). Σε μια ουτοπικά ιδανική κοινωνία, στο 50% του πληθυσμού θα αντιστοιχούσε το 50% του εισοδήματος, στο 40% του πληθυσμού, το 40% του εισοδήματος κ.ο.κ. Είναι λοιπόν προφανής η έντονη ανισότητα εισοδήματος σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ακόμα χειρότερη είναι η κατάσταση της ανισότητας εάν εξεταστεί από την οπτική του συσσωρευμένου πλούτου. Στο κατώτερο 50% αντιστοιχεί μόλις ένα ισχνό 2% του πλούτου, στο μεσαίο 40% το 22%, στο ανώτερο 10% το 76% και στο ανώτερο 1% το 38%. Παρατηρούμε μάλιστα ότι η ανισότητα της διανομής του πλούτου επηρεάζει έντονα και την μεσαία τάξη του 40%, η οποία καρπώνεται το 39% του συνολικού εισοδήματος, ποσοστό ανάλογο του μεγέθους της, αλλά μόλις το 22% του πλούτου, δηλαδή σχεδόν το μισό που ιδανικά της αναλογεί.

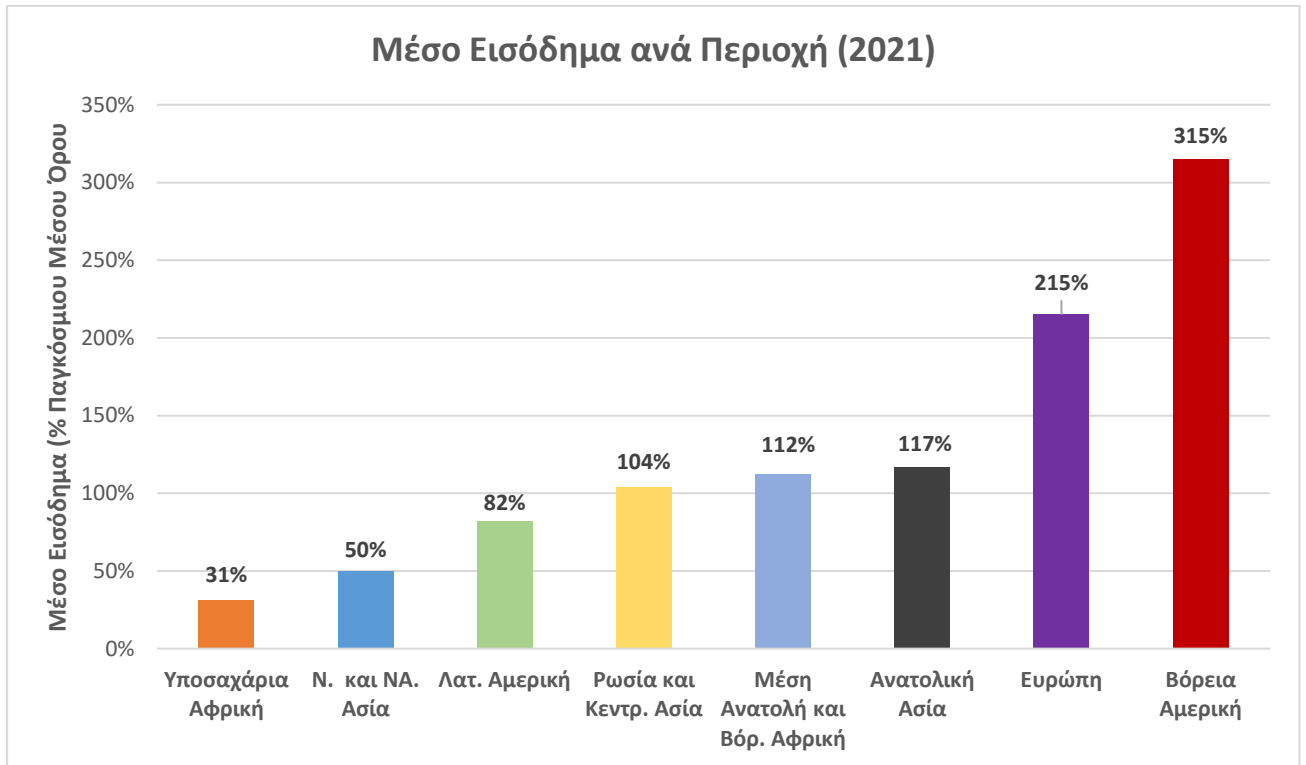

Σχήμα 2-1: Ποσοστό του Συνολικού Εισοδήματος/ Πλούτου που Αντιστοιχεί σε Τμήματα του Παγκόσμιου Πληθυσμού για το 2021. Πηγή Στοιχείων: (Chancel, et al., 2022)

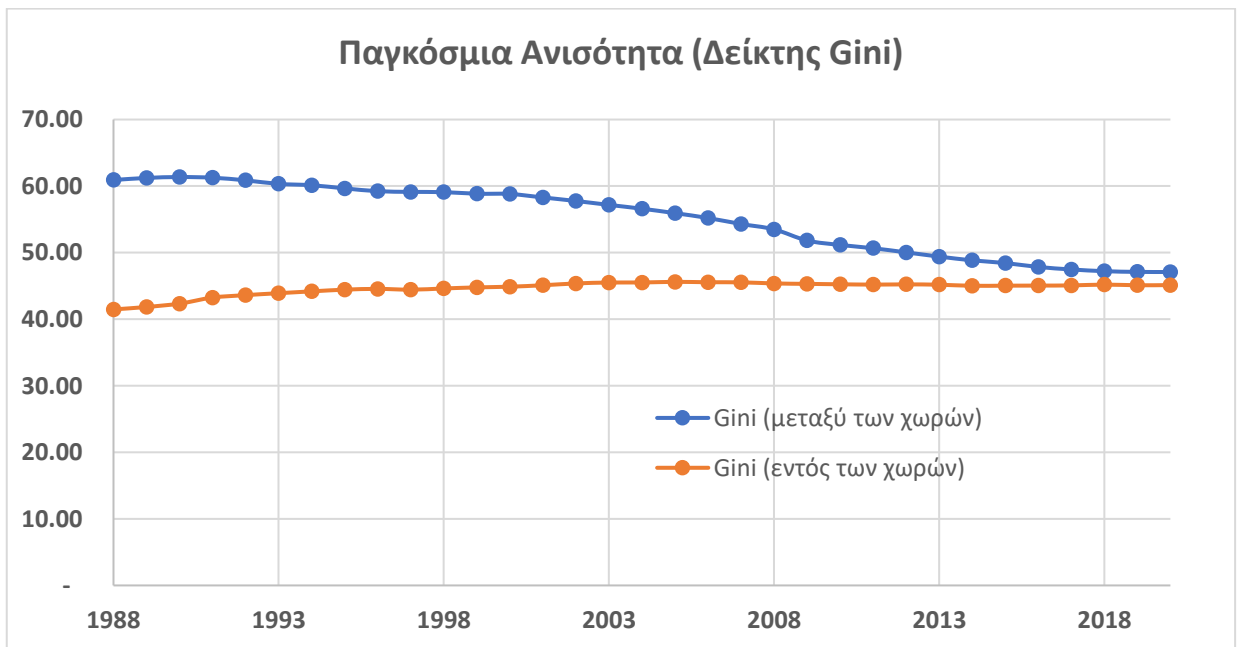
Η τάση για την παγκόσμια ανισότητα, με βάση τον δείκτη Gini² καταγράφεται αρνητική τα τελευταία 35 χρόνια εάν εξετάσουμε την ανισότητα μεταξύ των χωρών, πέφτοντας από το 0.609 το 1988, στο 0.471 το 2020 (Σχήμα 2-3). Το γεγονός αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην οικονομική ανάπτυξη των ασιατικών χωρών που έλαβε χώρα αυτήν την περίοδο (United Nations, 2020).

Παρά όμως αυτήν την καθοδική τάση, οι διαφορές που υφίστανται μεταξύ περιοχών και ομάδων χωρών παραμένουν σε υψηλότατα επίπεδα. Στο Σχήμα 2-2 παρουσιάζεται το μέσο εισόδημα ανά περιοχή του πλανήτη ως ποσοστό του μέσου παγκόσμιου εισοδήματος. Παρατηρούμε ότι το χάσμα είναι ιδιαίτερα μεγάλο καθώς κυμαίνεται από το μόλις 31% στην Υποσαχάρια Αφρική έως το 215% και 315% της ευημερούσας Ευρώπης και Β. Αμερικής αντίστοιχα (Chancel, et al., 2022).

² **Δείκτης Gini:** Μέτρο ανισότητας (0-1 ή 0-100, με 0: απόλυτη ισότητα και 1 ή 100: απόλυτη ανισότητα. Αναλυτικότερα στο 3^ο κεφάλαιο

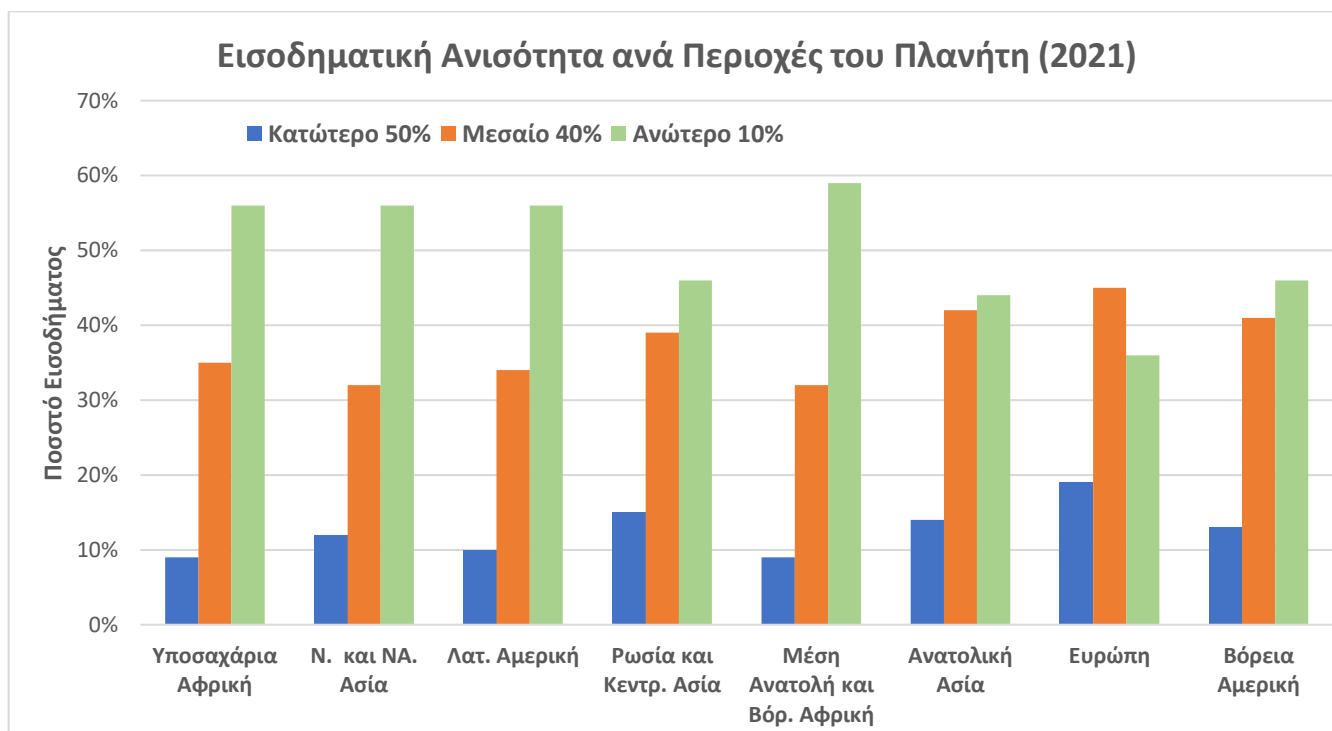
Σχήμα 2-2: Μέσο Εισόδημα ως Ποσοστό του Παγκόσμιου Μέσου Όρου για Περιοχές του Πλανήτη. Πηγή Στοιχείων: (Chancel, et al., 2022)

Σχήμα 2-3: Δείκτης Gini Εισοδηματικής Ανισότητας υπολογισμένος α) μεταξύ των χωρών και β) εντός των χωρών. Πηγή Στοιχείων: (UNU-WIDER, 2022)

Ενώ λοιπόν η τάση της ανισότητας μεταξύ των χωρών είναι πτωτική, αν και παραμένει σε υψηλό επίπεδο, όταν εξεταστεί η ανισότητα εντός των χωρών, αυτή παρουσιάζει μια στασιμότητα. Χαρακτηριστικά ο δείκτης Gini για την ανισότητα εισοδήματος εντός των χωρών είχε τιμή 0.415 το 1988, 0.455 το 2004 και 0.451 το 2020 (Σχήμα 2-3). Μάλιστα μεταξύ 1990 και 2016, ο δείκτης Gini αυξήθηκε σε 49 από τις 119 χώρες για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, μειώθηκε στις 58 ενώ στις υπόλοιπες 12 υπήρχε σταθερή τάση.

Οι διαφορές εντός των χωρών και περιοχών απεικονίζονται ξεκάθαρα στο Σχήμα 2-4, στο οποίο παρουσιάζονται τα ποσοστά του συνολικού εισοδήματος που αντιστοιχούν σε τμήματα του πληθυσμού, μειζόνων γεωγραφικών περιοχών του πλανήτη. Παρατηρείται ότι στην Υποσαχάρια Αφρική, την Ν. και ΝΑ. Ασία, την Λατ. Αμερική και την Μέση Ανατολή – Β. Αφρική, το ποσοστό του εισοδήματος του πλουσιότερου 10% του πληθυσμού κυμαίνεται από 56% έως και 59% ενώ στις υπόλοιπες περιοχές από 36 έως και 46%. Ειδικά στην Υποσαχάρια Αφρική και την Μέση Ανατολή – Β. Αφρική το χάσμα πλουσίων – φτωχών είναι ιδιαίτερα μεγάλο ενώ στην Ευρώπη το φαινόμενο της ανισότητας έχει τάσεις άμβλυνσης.

Σχήμα 2-4: Ποσοστό του Συνολικού Εισοδήματος που Αντιστοιχεί σε Τμήματα Πληθυσμού σε Διάφορες Περιοχές του Πλανήτη. Πηγή Στοιχείων: (Chancel, et al., 2022)

Συνοψίζοντας, η τάση της παγκόσμιας ανισότητας μεταξύ των χωρών είναι πτωτική καθώς ίσως λόγω και του παγκοσμιοποιημένου εμπορίου, η απόσταση μεταξύ των ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών έχει δυναμική σύγκλισης. Από την άλλη, η ανισότητα εντός των χωρών έχει ισχυρές ρίζες και δυναμική, η οποία δεν φαίνεται έως τώρα να κάμπτεται αλλά παραμένει σε υψηλότερα επίπεδα.

2.2 ΣΧΕΣΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ένας κύριος σκοπός της μακροοικονομικής πολιτικής είναι μια δίκαιη και βιώσιμη, οικονομική και κοινωνική ευημερία. Σχετικά με αυτόν τον σκοπό, ο πρωταρχικός στόχος των πολιτικών είναι η επίτευξη σταθερής οικονομικής ανάπτυξης, ιδίως καθώς αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για τη μείωση της παγκόσμιας φτώχειας. Επιπλέον, έχει υποστηριχθεί ευρέως ότι οι πολιτικές που στοχεύουν στη μείωση της εισοδηματικής ανισότητας προάγουν αποτελεσματικά τη μακροπρόθεσμη βιώσιμη ανάπτυξη (Ostry, et al., 2014). Τα θεωρητικά συμπεράσματα είναι σημαντικά για τις συστάσεις άσκησης πολιτικής, καθώς από τη μια η ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης και από την άλλη η διασφάλιση δίκαιης κατανομής εισοδήματος είναι στο επίκεντρο ενός συμβιβασμού αποδοτικότητας και ισότητας, που αποτελεί αντικείμενο συζήτησης και επιλογών στις κρατικές πολιτικές.

Για το λόγο αυτό, είναι απαραίτητο να εξεταστούν και να κατανοηθούν οι θεωρητικές σχέσεις μεταξύ των σχετικών μεταβλητών που περιγράφουν την ανισότητα και την ανάπτυξη. Η πλέον κλασική προσέγγιση συνιστάται στην μελέτη του Kuznets, ο οποίος πρότεινε την υπόθεση του ανεστραμμένου U, ως τον μηχανισμό επίδρασης της οικονομικής ανάπτυξης στην εισοδηματική ανισότητα (Kuznets, 1955). Η εν λόγω υπόθεση θεωρεί ότι η εισοδηματική ανισότητα αυξάνεται στα πρώτα στάδια της οικονομικής ανάπτυξης ενώ μειώνεται σε μεταγενέστερα στάδια και έχει ελεγχθεί από διαφορετικές οπτικές γωνίες σε πολλές μελέτες.

Γενικότερα για την μελέτη της επίδρασης της ανισότητας στην ανάπτυξη έχει παρουσιαστεί πλήθος μελετών που επιχειρούν να ερμηνεύσουν την έκταση

και τον βαθμό της επιρροής. Η μελέτη συνίσταται αφενός στην θεωρητική προσέγγιση των μηχανισμών και κοινωνικών – οικονομικών φαινομένων μέσω των οποίων επιδρά η ανισότητα στην ανάπτυξη, αφετέρου στη εμπειρική μελέτη των μετρήσιμων δεδομένων προκειμένου να αναπτυχθούν οικονομετρικά μοντέλα που θα ερμηνεύουν την εν λόγω σχέση.

Η αλληλεξάρτηση της ανισότητας και της ανάπτυξης, όπως τουλάχιστον αυτή προσδιορίζεται με οικονομικούς όρους, πχ με το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ), παραμένει ακόμα υπό συνεχή έρευνα καθώς με τις έως τώρα μελέτες δεν έχει καταστεί εφικτή η αποσαφήνιση με κατηγορηματικό τρόπο της σχέσης ανισότητας και ανάπτυξης. Οι λόγοι αυτής της σχετικής ασάφειας εδράζονται καταρχάς στην πολυπλοκότητα των κοινωνικών και οικονομικών φαινομένων και μηχανισμών, οι οποίοι είναι εξαιρετικά δύσκολο να προσδιοριστούν και να τεκμηριωθούν οι αλληλεπιδράσεις τους με αναμφισβήτητο τρόπο. Επιπλέον ασάφεια προκύπτει κατά τις εμπειρικές μελέτες (Chletsos & Fatouros, 2016) λόγω της εγγενούς αδυναμίας στην αξιοπιστία των δεδομένων για λόγους που θα αναλυθούν παρακάτω ενώ και η βιβλιογραφική ανασκόπηση που ακολουθεί αναδεικνύει την ύπαρξη συμπερασμάτων που σε ορισμένες περιπτώσεις έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους.

Ξεκινώντας λοιπόν από τη μελέτη των μηχανισμών της ανισότητας, μια μεταβολή στην ανισότητα μπορεί να έχει θεωρητικά τόσο ενισχυτική όσο και ανασχετική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη.

Θετική επίδραση της ανισότητας

Καταρχάς η προοπτική ενός υψηλότερου εισοδήματος μπορεί να αποτελέσει για ένα άτομο ένα ισχυρό κίνητρο για την καταβολή περισσότερης προσπάθειας και εργασίας προκειμένου να επιτύχει τα προσδοκώμενα μεγαλύτερα οφέλη. Επιπλέον μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για την επένδυση περισσότερων πόρων στον τομέα της εκπαίδευσης δεδομένου ότι είναι ξεκάθαρα τεκμηριωμένη η θετική συσχέτιση της εκπαίδευσης και της ατομικής οικονομικής ευμάρειας.

Εξάλλου για την ανάληψη επιχειρηματικού ρίσκου είναι απαραίτητη η ισχυρή προσδοκία κέρδους με την εκμετάλλευση ευκαιριών, τη δημιουργία καινοτομιών, την αύξηση της παραγωγικότητας. Σε ένα ιδανικό περιβάλλον που υπάρχει πλήρης ισότητα εισοδημάτων, είναι προφανές ότι αποτρέπεται η ανάληψη ρίσκου καθώς δεν δημιουργείται η ανάλογη προσδοκία διαφοροποίησης στην δημιουργία πλούτου. Επιπλέον έχει αναφερθεί ότι τα άτομα που ανήκουν στις υψηλότερες εισοδηματικές κλίμακες, συγκεντρώνουν καταθέσεις οι οποίες στη συνέχεια μπορούν να αξιοποιηθούν σε επενδύσεις με θετικό συνεπακόλουθο την αύξηση του ΑΕΠ και την ενίσχυση της ανάπτυξης (Petersen & Schoof, 2015).

Αρνητική επίδραση της ανισότητας

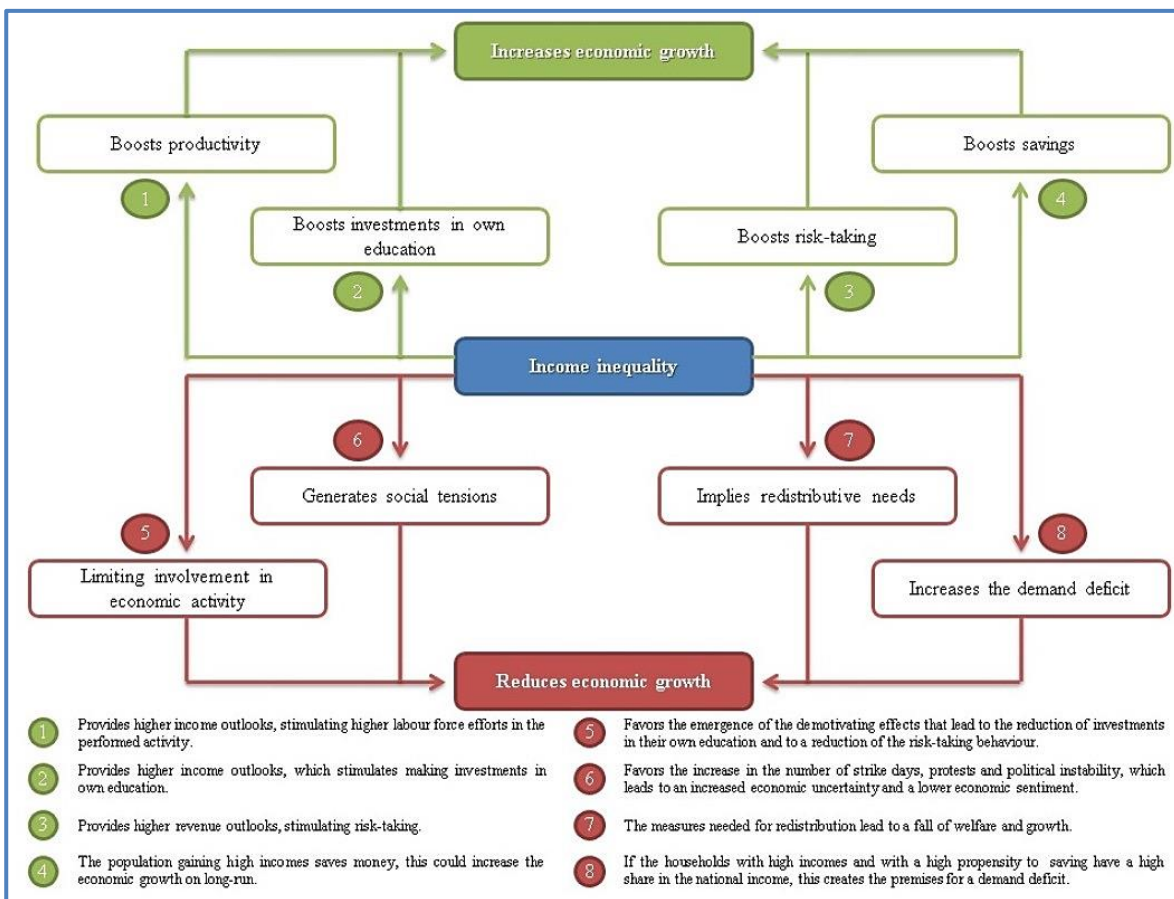
Από την άλλη πλευρά, η ύπαρξη κοινωνικής και οικονομικής ανισότητας μπορεί να αποθαρρύνει την προσπάθεια και την βούληση των ατόμων για μεγαλύτερη εργασία, παραγωγικότητα και επενδύσεις στην ατομική εκπαίδευση και βελτίωση. Επιπλέον μπορεί να αποθαρρύνεται η ανάληψη ρίσκου καθώς θεωρείται ότι «δεν αξίζει» η προσπάθεια καθώς η ανισότητα θα υπερκεράσει τα πιθανά οφέλη. Ενδεχομένως υφέρπει λοιπόν μια μοιρολατρική αντιμετώπιση της κατάστασης που εμποδίζει τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών ανάπτυξης.

Οι κοινωνικές αναταραχές, όπως απεργίες, διαδηλώσεις, εγκληματικότητα κατά της ιδιοκτησίας και πολιτική αστάθεια αποτελούν συνηθέστερα γεγονότα σε κράτη που ταλανίζονται από σημαντική ανισότητα (Panizza, 1999). Καθώς αυτές οι συνθήκες προβληματίζουν και αποθαρρύνουν τους επενδυτές που επιζητούν σταθερότητα και ηρεμία, το αναπόφευκτο αποτέλεσμα είναι να μειώνονται οι επενδύσεις και συνεπακόλουθα να επιβραδύνεται η οικονομική ανάπτυξη.

Τα μέτρα που λαμβάνονται από τα κράτη με σκοπό την αναδιανομή του εισοδήματος ώστε να αντιμετωπιστεί η ανισότητα, οδηγούν σε μείωση του πλούτου και δυνητικά έμμεσες απώλειες στην ανάπτυξη (Panizza, 1999). Παράλληλα οι υψηλοί φόροι που επιβάλλονται ως αναδιανεμητική πολιτική συνιστούν αποθαρρυντικό παράγοντα για την αύξηση της απόδοσης και των κερδών.

Τέλος, εάν το επίπεδο της ανισότητας είναι ιδιαίτερα υψηλό, αυτό σημαίνει ότι μεγάλο μέρος του πλούτου κατανέμεται σε δυσανάλογα μικρό μέρος του πληθυσμού και εφόσον υπάρχει και τάση για αποταμίευση, μπορεί να δημιουργηθεί έλλειμμα ζήτησης με συνέπεια την ανάσχεση της ανάπτυξης ακριβώς λόγω της μειωμένης αυτής ζήτησης, ειδικά εάν δεν μπορεί να καλυφθεί με εξαγωγικές δραστηριότητες (Petersen & Schoof, 2015).

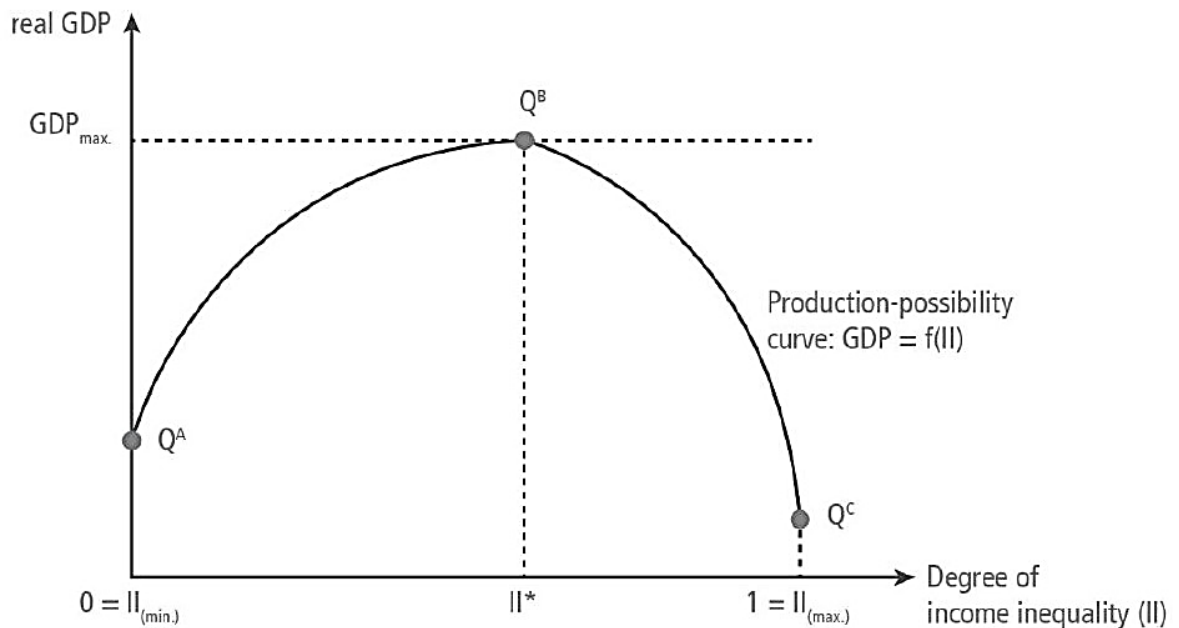
Η ανωτέρω πολυπλοκότητα των μηχανισμών που δρουν μεταξύ της ανισότητας και της ανάπτυξης, αποτυπώθηκε παραστατικά στην μελέτη των Jianu et al (2021) και φαίνεται στο Σχήμα 2-5.

Σχήμα 2-5: Θετικές και Αρνητικές Επιδράσεις της Ανισότητας στην Ανάπτυξη (Jianu, et al., 2021)

Στο ερώτημα ποιος από τους παραπάνω μηχανισμούς είναι κυρίαρχος κάθε φορά για την θετική ή αρνητική επίδραση στην ανάπτυξη, φαίνεται ότι καθοριστικό ρόλο παίζει το υφιστάμενο επίπεδο ανισότητας που ήδη παρατηρείται καθώς και το επίπεδο του ΑΕΠ. Τα κάτωθι Σχήμα 2-6 από τη μελέτη των Petersen και Schoof (2015) περιγράφει αυτή την προσέγγιση, στο οποίο απεικονίζεται η πιθανότητα

δημιουργίας ΑΕΠ (**GDP**: Gross Domestic Product) σε σχέση με το επίπεδο ανισότητας (**II**: Income Inequality).

Σχήμα 2-6: ΑΕΠ (GDP) σε σχέση με την εισοδηματική ανισότητα (II: Income Inequality) (Petersen & Schoof, 2015)

Αν λοιπόν υπάρχει ιδανική εισοδηματική ισότητα στην οικονομία, δηλαδή στο σημείο Q^A ($II = 0$), τότε το κίνητρο για την εντατικοποίηση της εργασιακής προσπάθειας είναι μικρό ενώ με την αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας, μπορεί να αναμένεται ότι θα εμφανιστούν τα κίνητρα που προωθούν την ανάπτυξη και κατά συνέπεια την αύξηση του ΑΕΠ.

Από την άλλη εάν το εισόδημα είναι ιδιαίτερα άνισα καταμεμημένο (ακραία περίπτωση το σημείο Q^C ($II = 1$), όπου ένα μόνο άτομο νέμεται όλο το εισόδημα), τα άτομα επίσης δεν έχουν κάποιο ιδιαίτερο κίνητρο για να εργαστούν και να παράγουν. Άρα σε αυτή την περίπτωση, αύξηση στο ΑΕΠ μπορεί να προκύψει μόνο με την μείωση της ανισότητας.

Συμπερασματικά, μπορεί να υποθεθεί ότι η σχέση της οικονομικής ανάπτυξης και του βαθμού της ανισότητας δύναται να περιγραφεί με μία καμπύλη τύπου ανάστροφου U, σε αναλογία με την θεωρητική κατασκευή της καμπύλης του Kuznets (Cornia & Court, 2004), στην οποία είναι δυνατός ο προσδιορισμός ενός βέλτιστου επιπέδου ανισότητας.

Μηχανισμοί – Κανάλια Επίδρασης της Ανισότητας στην Ανάπτυξη

Καθώς έγινε αντιληπτή ήδη από τις πρώτες έρευνες της δεκαετίας του '50 και του '60 η πολυπλοκότητα του ζητήματος και η δυσκολία παραγωγής απόλυτων συμπερασμάτων, προτάθηκε από μεταγενέστερους συγγραφείς η μελέτη της επίδρασης της ανισότητας στην ανάπτυξη μέσω «ενδιάμεσων» μηχανισμών ή αλλιώς καναλιών (Perotti, 1996), (Galor, 2009). Τέτοια κανάλια είναι α) οι ανώριμες και ατελείς χρηματοπιστωτικές αγορές, β) η φορολογική πολιτική, (γ) οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες και (δ) ο παράγοντας της γεννητικότητας (Chancel, et al., 2022).

Όσον αφορά τις ατέλειες των αγορών, η ανισότητα μειώνει τις επενδυτικές ευκαιρίες και τα κίνητρα των δανειοληπτών, δημιουργώντας μακροοικονομική αστάθεια (Aghion, et al., 1999). Γενικότερα, υπό άνισες ευκαιρίες δανεισμού, η άδικη κατανομή εισοδήματος υπό τις αρχικές συνθήκες θα συνεχιστεί με επιμονή και για τις επόμενες γενιές. Επιπρόσθετα, καθώς θα υπάρχει υστέρηση και στις επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο (εκπαίδευση, συνεχής βελτίωση), καθίσταται σχεδόν αναπόφευκτο ότι η οικονομική ανάπτυξη θα επηρεαστεί αρνητικά δεδομένου πως το ανθρώπινο κεφάλαιο θεωρείται η βάση για την οικονομική ανάπτυξη. Με ανισότητα στην πρόσβαση στην ανώτερη εκπαίδευση, τα χαμηλού εισοδήματος νοικοκυριά εγκλωβίζονται σε μια παγίδα φτώχειας, με συνέπεια η ανισότητα να διαιωνίζεται από γενιά σε γενιά.

Το δεύτερο κανάλι που αφορά στην φορολογική πολιτική μελετά τη σχέση μεταξύ της ανισότητας και της αναδιανομής εισοδήματος μέσω φόρων και έτσι εξετάζεται έμμεσα η επίδραση της εισοδηματικής ανισότητας στην οικονομική ανάπτυξη. Οι φτωχότερες ομάδες του πληθυσμού μπορούν να ωφεληθούν περισσότερο εάν τα φορολογικά έσοδα κατανέμονται σε όλους ισότιμα, με συνέπεια να μειώνεται η εισοδηματική ανισότητα. Από την άλλη πλευρά, σε οικονομίες με υψηλή ανισότητα, η ανισότητα μπορεί να βλάψει την οικονομική ανάπτυξη καθώς μπορεί να οδηγήσει σε πολιτικές αποφάσεις που προκαλούν μείωση των επενδυτικών αποδόσεων, ακριβώς λόγω της απαιτούμενης αναδιανεμητικής πολιτικής (Toruz, 2022). Υπάρχουν βέβαια και διαφορετικές προσεγγίσεις, όπως αυτή των Paul και Verdier (1996), οι οποίοι αντιτίθενται στο σκεπτικό ότι η υψηλή ανισότητα απαιτεί πάντα πολιτική υψηλής αναδιανεμητικής

φορολογίας ενώ επιπλέον μπορεί να υπάρχουν συνθήκες στις οποίες η αναδιανομή δεν είναι απαραίτητα επιζήμια για την οικονομική ανάπτυξη (Paul & Verdier, 1996).

Το τρίτο κανάλι συνιστά η κοινωνικοπολιτική σταθερότητα ή αστάθεια και βασίζεται στην μελέτη ερευνητών όπως πχ ο Perotti (1996) που έδειξε ότι η αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας θα έχει ως συνέπεια την αύξηση της κοινωνικής αναταραχής. Μια τέτοια κατάσταση επηρεάζει αρνητικά τις επενδύσεις αυξάνοντας την πιθανότητα πραξικοπημάτων, επαναστάσεων, πράξεων βίας στην κοινωνία και γενικότερα την πολιτική αβεβαιότητα, απειλώντας τα δικαιώματα ιδιοκτησίας των ατόμων. Η λογικά επακόλουθη μείωση των επενδύσεων λόγω της επιδείνωσης της σταθερότητας και της κοινωνικής ειρήνης που δημιουργούν αποτρεπτικό επιχειρηματικό περιβάλλον, θα επιδράσει αρνητικά στην οικονομική ανάπτυξη.

Το τελευταίο κανάλι μέσω του οποίου η ανισότητα επηρεάζει αρνητικά την ανάπτυξη είναι ο παράγοντας της γεννητικότητας. Υποστηρίζεται λοιπόν ότι η ανισότητα επηρεάζει τα ποσοστά γονιμότητας και έμμεσα αρνητικά τις επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο και την οικονομική ανάπτυξη. Σε χώρες με υψηλά ποσοστά γονιμότητας, η οικονομική ανάπτυξη αναμένεται να μειωθεί λόγω της μείωσης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Εξάλλου η σχέση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και της γονιμότητας μπορεί να εξηγηθεί και από το επίπεδο εκπαίδευσης. Ενώ οι οικογένειες χαμηλού εισοδήματος έχουν περισσότερα παιδιά και χαμηλές επενδύσεις στην εκπαίδευση, το αντίθετο θα συμβεί για τις εύπορες οικογένειες. Ως εκ τούτου, αναφέρεται ότι σε χώρες με ανισότητα υψηλού εισοδήματος, η αύξηση των ποσοστών γονιμότητας αναμένεται να μειώσει την οικονομική ανάπτυξη (Panizza, 1999).

Σχέση Ανισότητας και Ανάπτυξης – Μελέτες

Υπό αυτό το πρίσμα, χρησιμοποιώντας δεδομένα από τις πολιτείες των ΗΠΑ, ο Panizza (1999) στη μελέτη του διαπίστωσε ότι υπάρχουν στοιχεία που τεκμηριώνουν μια αρνητική σχέση μεταξύ της ανισότητας και της ανάπτυξης, επιβεβαιώνοντας προηγούμενες ανάλογες μελέτες, πχ (Benabou, 1996). Επιπλέον διερευνώντας τις επιπτώσεις της φορολογικής πολιτικής, διαπίστωσε ότι υφίσταται

θετική σχέση μεταξύ της προοδευτικής φορολόγησης (progressive tax)³ και της ανισότητας ενώ παράλληλα αρνητική συσχέτιση μεταξύ της προοδευτικής φορολόγησης και της οικονομικής ανάπτυξης. Η εν λόγω σχέση αν και δεν είναι τόσο ισχυρή όσο η σχέση ανισότητας – ανάπτυξης, εντούτοις είναι μετρήσιμη στη μελέτη του.

Οι Meltzer και Scott (1981) καταγράφουν επίσης την αλληλουχία: υψηλή ανισότητα – υψηλοί φόροι για αναδιανομή του εισοδήματος – δημιουργία τροχοπέδης στην οικονομική ανάπτυξη, μέσω του καναλιού της φορολογικής πολιτικής (Meltzer & Scott, 1981). Σε παρόμοιο αποτέλεσμα αλλά με διαφορετική προσέγγιση καταλήγουν άλλοι συγγραφείς, πχ (Benabou, 1996), οι οποίοι διαπιστώνουν ότι οι λιγότερο ίσες κοινωνίες παράγουν μια λιγότερο αποτελεσματική αναδιανομή εισοδήματος και κατά συνέπεια, λιγότερο ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη. Επομένως συμπεραίνουν την αρνητική συσχέτιση ανισότητας και ανάπτυξης, ερμηνεύοντας όμως διαφορετικά τους μηχανισμούς του καναλιού της φορολογικής πολιτικής.

Η κοινωνικοπολιτική αστάθεια έχει μελετηθεί ως παράγοντας και μηχανισμός που αλληλεπιδρά με την ανισότητα και την ανάπτυξη. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση (Berg, et al., 2018), η ανισότητα έχει θετική συσχέτιση με την κοινωνικοπολιτική αστάθεια καθώς τα τμήματα του πληθυσμού που πλήττονται ιδιαίτερα από την φτώχεια, είναι πιθανότερο να προκαλέσουν κοινωνικές αναταραχές. Ταυτόχρονα ένα υψηλό επίπεδο πολιτικής αστάθειας επιδρά αρνητικά καθώς δημιουργεί αποτρεπτικό κλίμα για τις επενδύσεις, οι οποίες απαιτούν σταθερότητα και κατά συνέπεια επιδεινώνει το περιβάλλον για την ανάπτυξη.

Έχουν αναφερθεί μοντέλα για να μελετήσουν τον μηχανισμό με τον οποίο η μείωση της ανισότητας προκαλεί μείωση της γεννητικότητας και κατά συνέπεια αύξηση στην επένδυση του ανθρώπινου κεφαλαίου, καθώς πλέον περισσότεροι πόροι αξιοποιούνται σε λιγότερους ανθρώπους [ενδεικτικά (Perotti, 1996), (Panizza, 1999), (Toruz, 2022)]. Ως συνέπεια καταγράφεται βελτίωση των όρων που ευνοούν την ανάπτυξη, ένα φαινόμενο που είναι ορατό στις ανεπτυγμένες

³ **Προοδευτική φορολόγηση:** Το ποσοστό του φόρου επί του εισοδήματος αυξάνεται με το εισόδημα

κυρίως χώρες, όπου η γεννητικότητα μειώνεται, η επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο αντίστοιχα αυξάνεται και ως αποτέλεσμα η ανισότητα μειώνεται.

Ο Perroti (1996) επίσης, στα κύρια ευρήματα της μελέτης του, εκτός από την σημαντική αρνητική σχέση της ανισότητας και της ανάπτυξης, διαπιστώνει ότι δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία ώστε να ισχυριστούμε πως η σχέση ανισότητας και ανάπτυξης είναι ισχυρότερη στα δημοκρατικά καθεστώτα από ότι στα μη δημοκρατικά. Επιπλέον βρίσκει ότι υπάρχουν στοιχεία που τεκμηριώνουν το κανάλι της κοινωνικοπολιτικής προσέγγισης, καθώς επίσης και τα κανάλια που αφορούν την εκπαίδευση και την γεννητικότητα. Από την άλλη, δεν βρίσκει ισχυρά στοιχεία που να υποστηρίζουν την υπόθεση του καναλιού της φορολογικής πολιτικής ενώ επιπρόσθετα δεν ανιχνεύει συσχέτιση μεταξύ της ανισότητας και της αναδιανομής εισοδήματος. Τέλος, καταγράφει μια θετική συσχέτιση μεταξύ της αναδιανομής και της ανάπτυξης.

Ο Panizza (1999)) διαπιστώνει ότι υπάρχει μια ισχυρή αρνητική σχέση μεταξύ ανισότητας και ανάπτυξης, χρησιμοποιώντας διάφορα μέτρα εισοδηματικής ανισότητας. Επιπλέον, βρίσκει ότι οι περισσότερες από τις μεταβλητές της φορολογικής πολιτικής είναι θετικά συσχετισμένες με την ανισότητα και ειδικά με την προοδευτική φορολόγηση, ενώ ταυτόχρονα είναι αρνητικά συσχετισμένες με την ανάπτυξη. Επίσης καταγράφει ότι η ανισότητα είναι θετικά συσχετισμένη με την γεννητικότητα στην εφηβεία, η οποία με τη σειρά της συσχετίζεται αρνητικά με την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, παράγοντα που ευνοεί την οικονομική ανάπτυξη. Τέλος εκτιμά ότι αύξηση του μεριδίου εισοδήματος του 3^{ου} εικοστημορίου (Q3) ⁴ κατά μία τυπική απόκλιση σχετίζεται με αύξηση της ανάπτυξης κατά 0.1 έως 0.6 ποσοστιαίες μονάδες, ή έως και 6% επιπλέον ανάπτυξη στην δεκαετία.

Για μεγάλο χρονικό διάστημα, ειδικά στις δεκαετίες του 50 και του 60, θεωρούνταν σχετικά βέβαιο ότι η αύξηση της ανισότητας των εισοδημάτων είχε αναπτυξιακή επίδραση, μέσω των προαναφερθέντων κινήτρων αλλά και στη βάση της θεωρητικής καμπύλης του Kuznets. Ακόμα όμως και στις αρχές του 2000, υπάρχουν μελέτες που υπολογίζουν μία θετική συσχέτιση μεταξύ του βαθμού

⁴ Q3: μερίδιο πλούτου που αντιστοιχεί στο 3^ο εικοστημόριο του πληθυσμού, δηλαδή στο 40% έως 60% του πληθυσμού στην εισοδηματική κατανομή

ανισότητας μιας χώρας και της εισοδηματικής της ανάπτυξης, πχ της Forbes (2000), που εξετάζοντας 45 χώρες κατά τη χρονική περίοδο 1966 - 1995, συμπέρανε μια θετική σχέση ανισότητας – ανάπτυξης (Forbes, 2000).

Αντίθετη αξιολόγηση καταγράφεται στην μελέτη του Knell, ο οποίος εξετάζοντας τη σχέση μεταξύ του ρυθμού αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ και της κατανομής εισοδήματος όπως μετρείται με τον συντελεστή Gini, διαπίστωσε ότι για την περίοδο μεταξύ 1960 και 1985, μια αύξηση του συντελεστή Gini κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες μείωσε τον μακροπρόθεσμο ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης κατά 0.3% έως και 0.6% (Knell 1998).

Στο πλαίσιο της μελέτης τους, οι Ostry, Berg και Tsangarides υπολογίζουν επίσης ότι υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις πως η εισοδηματική ανισότητα επιδρά με μείωση της ανάπτυξης, εξετάζοντας 173 χώρες, σε μια χρονική περίοδο από το 1960 έως το 2010. Αξιοσημείωτο είναι ότι στην ανασκόπηση προηγούμενων μελετών, καταγράφουν και έρευνες που διαπιστώνουν αντίθετα συμπεράσματα (Ostry, et al., 2014).

Οι Herzer και Vollmer κατέληξαν επίσης στο συμπέρασμα ότι η αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας έχει αρνητική επίδραση στην αύξηση του ΑΕΠ, εξετάζοντας 46 χώρες στην 25ετία 1970-1995 και μάλιστα το αποτέλεσμα αυτό δεν εξαρτάται από το επίπεδο ανάπτυξης της υπό εξέταση χώρας (ανεπτυγμένη ή αναπτυσσόμενη). Επιπλέον κατέληξαν σε ενδιαφέρον συμπέρασμα, ανάλογο του Panizza (1999), ότι η ανωτέρω σχέση ανισότητας – ανάπτυξης είναι ανεξάρτητη και από το δημοκρατικό ή όχι καθεστώς της χώρας (Vollmer & Herzer, 2012).

Από την άλλη ο Barro (2000) στην ανάλυση δεδομένων 84 χωρών μεταξύ 1965 και 1995, δεν βρίσκει στοιχεία που να υποστηρίζουν σθεναρά τη σχέση μεταξύ εισοδηματικής ανισότητας και οικονομικής ανάπτυξης. Τα αποτελέσματα διαφοροποιούνται εάν εξεταστούν ξεχωριστά τα δείγματα των πλουσιότερων και των φτωχότερων χωρών (αυτές με πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ μικρότερο από \$2.070, σε δολάρια του 1985). Συγκεκριμένα διαπιστώνεται αρνητική σχέση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και της οικονομικής ανάπτυξης για την περίπτωση των φτωχότερων χωρών ενώ αντίθετα θετική για τις πλουσιότερες οικονομίες (Barro, 2000).

Η παραπάνω σχετική ασάφεια στη συσχέτιση ανισότητας – ανάπτυξης φαίνεται ότι είναι σε αρκετό βαθμό συμβατή με την σχέση που περιεγράφηκε πριν στο Σχήμα 2-5. Μπορεί λοιπόν να θεωρηθεί ότι εάν βρεθεί μια θετική σχέση μεταξύ της ανισότητας και της ανάπτυξης για μια χώρα ή ομάδα χωρών, αυτό σημαίνει ότι το επίπεδο της ανισότητας βρίσκεται ανάμεσα στις τιμές II_{min} και II^* . Ομοίως, στην περίπτωση αρνητικής σχέσης, το επίπεδο ανισότητας, αντίθετα, βρίσκεται μεταξύ II^* και II_{max} . Συνεπώς εάν η ομάδα των υπό εξέταση χωρών περιέχει οικονομίες των οποίων η εισοδηματική ανισότητα βρίσκεται και στις δύο περιοχές, είναι αρκετά πιθανό να μην βρεθεί καμία στατιστική συσχέτιση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και της οικονομικής ανάπτυξης. Η μη γραμμική σχέση τύπου αναστροφου U του Σχήματος 2-6, διαπιστώνεται και από άλλους μελετητές (Banerjee & Duflo, 2003), οι οποίοι σημειώνουν τη μεταβλητή σχέση μεταξύ ανισότητας και ανάπτυξης ανάλογα με τα υφιστάμενα επίπεδα ανισότητας και ανάπτυξης.

Στην προσπάθεια για να προσδιοριστεί με πειραματικό τρόπο το ανωτέρω σημείο καμπής II^* , οι Cornia και Court (2004) στη μελέτη τους με δεδομένα 73 χωρών κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι για τιμές του δείκτη Gini από 0.25 έως 0.40, μια αύξηση στην εισοδηματική ανισότητα έχει μια θετική επίδραση στην ανάπτυξη (Cornia & Court, 2004). Ανάλογο συμπέρασμα καταγράφεται στη έκθεση των Ηνωμένων Εθνών για την παγκόσμια κοινωνική κατάσταση του 2013, όπου η κρίσιμη τιμή του δείκτη Gini είναι 0.42 (United Nations, 2013). Από την άλλη, πολύ χαμηλότερο κρίσιμο σημείο του δείκτη Gini, ίσο με 0.245, πέραν του οποίου επικρατεί η ανασχετική επίδραση της ανισότητας, υπολογίζουν στην μελέτη τους οι Cho, Kim και Rhee, εξετάζοντας δεδομένα 77 χωρών στην περίοδο 1980 – 2007 (Cho, et al., 2014). Αξίζει να σημειωθεί ότι για το 2020, τρεις μόνο χώρες είχαν δείκτη Gini κάτω από 0.245 (The World Bank, 2022)⁵.

Από τα παραπάνω αποτελέσματα, υποδεικνύεται ότι τουλάχιστον για δείκτη Gini μεγαλύτερο του 0.42, αναμένεται η ανισότητα να έχει αρνητική συσχέτιση με την ανάπτυξη. Βέβαια αυτά τα αποτελέσματα θα πρέπει πάντα να εξετάζονται με

⁵ Σλοβακία (2019): 0.232, Λευκορωσία (2020): 0.244, Σλοβενία (2020): 0.244

κριτική ματιά καθώς αφορούν μέσες τιμές που έχουν εξαχθεί από σύνολα χωρών με πολύ διαφορετικά θεμελιώδη χαρακτηριστικά.

Σε μια διαφορετική προσέγγιση η Voitchovsky (2005) σημειώνει ότι τα αποτελέσματα της μελέτης της υποδηλώνουν πως η μεγαλύτερη ανισότητα στην κορυφή της εισοδηματικής κατανομής σχετίζεται θετικά με την ανάπτυξη, ενώ η μεγαλύτερη ανισότητα στο χαμηλότερο επίπεδο της εισοδηματικής κατανομής σχετίζεται αρνητικά με την ανάπτυξη. Αυτό το εύρημα υπογραμμίζει τους πιθανούς περιορισμούς της διερεύνησης των επιπτώσεων της ανισότητας στο εισόδημα, χρησιμοποιώντας ένα ενιαίο συνολικό στατιστικό μέτρο, όπως ο δείκτης Gini και ταυτόχρονα αναδεικνύει την ανάγκη για περισσότερα μέτρα λεπτομερέστερης περιγραφής της κατανομής εισοδήματος. Συνεπώς ένας συνολικός δείκτης, όπως ο Gini, μπορεί να καταγράφει μια μέση επίδραση της ανισότητας στην ανάπτυξη και να συγκαλύπτει ενδεχομένως την υποκείμενη πολυπλοκότητα της σχέσης (Voitchovsky , 2005). Το γεγονός αυτό έχει εξάλλου καταγραφεί και ως αδυναμία του μέτρου Gini.

Ενδιαφέροντα είναι και τα ευρήματα της μελέτης των Halter, Oechslin και Zweimuller (2014), οι οποίοι συμπεραίνουν ότι η αυξημένη ανισότητα έχει θετική επίδραση στις οικονομικές επιδόσεις σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα αλλά μειώνει την ανάπτυξη σε όρους κατά κεφαλήν ΑΕΠ μακροπρόθεσμα. Το γενικό συμπέρασμα παραμένει ότι η συνολική επίδραση της υψηλής ανισότητας τείνει να είναι αρνητική (Halter, et al., 2014).

Σε παρόμοιο συμπέρασμα καταλήγει και ο Grijalva (2011) στη μελέτη δεδομένων από 100 χώρες για 60 έτη, ο οποίος διαπιστώνει ότι για βραχεία περίοδο 5 ετών, υπάρχει η σχέση αντίστροφου U μεταξύ ανισότητας και ανάπτυξης ενώ η σχέση αυτή παραμένει και στο μεσοπρόθεσμο διάστημα των 10 ετών, αν και όχι τόσο ισχυρή. Από την άλλη, αυτή η σχέση δεν επιβεβαιώνεται όταν εξετάζεται μια μεγαλύτερη περίοδος 20 ετών, γεγονός που ενδεχομένως υποδηλώνει μια δομική αλλαγή στη σχέση ανισότητας και ανάπτυξης μεταξύ 10 και 20 ετών (Grijalva, 2011).

Το χρονικό διάστημα της διάρκειας ανάπτυξης ως σημαντικό παράγοντα εκτός του βαθμού ανάπτυξης αναδεικνύουν στην μελέτη τους οι Berg και Ostry

(2011), οι οποίοι καταλήγουν ότι οι χώρες με περισσότερο ίση εισοδηματική κατανομή τείνουν να διατηρούν συγκριτικά μεγαλύτερες χρονικές περιόδους ανάπτυξης. Για παράδειγμα, εκτιμούν ότι αν η διαφορά ανισότητας μεταξύ Λατινικής Αμερικής και αναδυόμενης Ασίας μειωνόταν στο μισό, αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα τουλάχιστον διπλάσιο αναμενόμενο χρονικό διάστημα ανάπτυξης σε σχέση με το υφιστάμενο (Berg & Ostry, 2011).

Αρκετά κατατοπιστικές συγκεντρωτικές μελέτες που καταγράφουν και αναλύουν προηγούμενες έρευνες είναι ενδεικτικά αυτή των Boushey και Price (2014) οι οποίοι εξετάζουν το ζήτημα διακρίνοντας τα αποτελέσματα των ερευνών σε 3 φάσεις: πρώιμες μελέτες (1960 – 1995) στις οποίες 11 στις 13 ανιχνεύουν ως στατιστικά σημαντική την αρνητική σχέση ανισότητας και ανάπτυξης, μεταγενέστερες (1995 – 2010) στις οποίες 5 στις 7 καταγράφουν την αρνητική συσχέτιση αλλά και 2 που διαπιστώνουν θετική συσχέτιση εάν πρόκειται για βραχυχρόνιο ορίζοντα ή τα ανώτερα εισοδηματικά στρώματα του πληθυσμού καθώς και πρόσφατες (2010 -) έρευνες στις οποίες υπάρχει μεγαλύτερη εστίαση στον χρονικό ορίζοντα και συγκλίνουν στην άποψη της θετικής συσχέτισης της ανισότητας βραχυπρόθεσμα αλλά αρνητικά μακροπρόθεσμα (Boushey & Price, 2014).

Από την οπτική των μηχανισμών – καναλιών που αναφέρθηκαν παραπάνω, ο Toruiz (2022) συγκεντρώνει και εξετάζει 20 μελέτες που διερευνούν την ύπαρξη στατιστικά σημαντικών στοιχείων που να επιβεβαιώνουν αφενός την ύπαρξη αφετέρου τον τρόπο επιρροής των υπόψη καναλιών. Τα ευρήματα ποικίλουν όπως γενικά και η συνολική πλούσια βιβλιογραφία που εξετάζει το ζήτημα.

Συνοψίζοντας, η οικονομική θεωρία υποστηρίζει διάφορες και συχνά ασύμβατες μεταξύ τους προσεγγίσεις και ερμηνείες σχετικά με την επίδραση της ανισότητας στην οικονομική ανάπτυξη. Υπάρχουν αρκετοί μηχανισμοί με τους οποίους η ανισότητα μπορεί να ενισχύσει αλλά και να ανασχέσει την ανάπτυξη. Επιπλέον, ούτε και η εμπειρική ανάλυση των δεδομένων έχει καταφέρει έως τώρα να καταλήξει σε μια συναίνεση σχετικά με τον ρόλο της ανισότητας αλλά και τους ακριβείς μηχανισμούς επίδρασης. Αν και υπάρχει μια γενική συμφωνία ως προς την αρνητική συσχέτιση ανισότητας και ανάπτυξης, δεν είναι ακόμα ξεκάθαρος ο

ρόλος των παραγόντων που καθορίζουν αυτή τη σχέση, όπως η χρονική διάρκεια, το υφιστάμενο επίπεδο ανάπτυξης και άλλοι.

Ειδικότερα για την κατάσταση της ανισότητας στη Ρωσία, ο Doronov συγκρίνει τη Ρωσία με άλλες 27 χώρες, περισσότερο ή λιγότερο ανεπτυγμένες και διαπιστώνει ότι το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα έντονο στα ανώτερα στρώματα της εισοδηματικής κατανομής, όπου το πλουσιότερο 1% νέμεται μερίδιο μεγαλύτερο ακόμα και από μέσο όρο παγκοσμίως ενώ μόνο 3 χώρες από τις 27 έχουν μικρότερο επίπεδο ανισότητας (Dorofeev, 2021). Επίσης η Mareeva εξετάζει την υποκειμενική αντίληψη της ανισότητας από την ρωσική κοινωνία και διαπιστώνει ότι αυτή επιδεινώνεται συνεχώς και μάλιστα περισσότερο και από ότι υποδεικνύουν τα αντικειμενικά στοιχεία (Mareeva, 2020).

Σε μια άλλη μελέτη, οι Novokmet et al, συγκρίνουν την εξέλιξη της ανισότητας μεταξύ των χωρών του πρώην ανατολικού μπλοκ και παρατηρούν ότι η ανισότητα στη Ρωσία εξελίχθηκε και παραμένει σε πολύ υψηλότερα επίπεδα (Novokmet, et al., 2018). Εξετάζοντας την φορολογική πολιτική, οι Porona και Rudberg καταγράφουν ότι η αποτελεσματικότητα του φορολογικού συστήματος για την μείωση της ανισότητας στη Ρωσία είναι μάλλον μέτρια και γενικά μικρότερη από τις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και αντίστοιχη αυτής των ΗΠΑ (Porona & Rudberg, 2017)

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η σχέση της ανισότητας και της ανάπτυξης είναι αρκετά πολύπλοκη, τόσο ώστε να μην υπάρχει έως τώρα κατηγορηματική απάντηση επί αυτής. Βέβαια η πλειονότητα των μελετών συγκλίνει στην αρνητική επίδραση της ανισότητας, εντούτοις οι ειδικοί μηχανισμοί μέσω των οποίων επιδρά, δεν είναι πάντοτε ξεκάθαρα ανιχνεύσιμοι. Επιπλέον φαίνεται ότι η οι συνέπειες της ανισότητας εξαρτώνται και από τις γενικότερες συνθήκες, πολιτικές και οικονομικές που επικρατούν στην εκάστοτε υπό εξέταση χώρα ή περιοχή.

2.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η εισοδηματική ανισότητα παίζει ίσως τον σημαντικότερο ρόλο μεταξύ άλλων τύπων ανισοτήτων καθώς έχει καθοριστική επίδραση στο τρέχον επίπεδο διαβίωσης αλλά και στο μακροπρόθεσμο επίπεδο πλούτου των νοικοκυριών. Ως εκ τούτου έμφαση θα δοθεί σε μέτρα που υπολογίζουν την οικονομική ανισότητα.

Η διανομή ή κατανομή του εισοδήματος αναφέρεται στο εισόδημα που λαμβάνουν τα άτομα ή τα νοικοκυριά, ανάλογα με την οικονομική μονάδα που θα επιλεγεί ως σημείο αναφοράς. Επίσης ως μονάδα μέτρησης του εισοδήματος μπορεί ανάλογα με την περίπτωση να χρησιμοποιηθεί το εγχώριο νόμισμα σε τρέχουσες τιμές, ένα διεθνές νόμισμα αναφοράς (πχ το δολάριο), ένα διεθνές νόμισμα αναφοράς με αξία συγκεκριμένης χρονιάς (πχ 2011 ή 2017) ή ένα νόμισμα σε Μονάδες Ισοδυνάμου Αγοραστικής Δύναμης (ΜΙΑΔ, Purchasing Power Parity:PPP). Για την καλύτερη σύγκριση των δεδομένων ειδικά όταν πρόκειται για μελέτες μεταξύ χωρών ή διαφορετικών χρονικών περιόδων, συχνά χρησιμοποιείται ως μονάδα υπολογισμού του εισοδήματος, το νόμισμα σε ΜΙΑΔ. Συγκεκριμένα στην παρούσα διατριβή, έχει χρησιμοποιηθεί ο υπολογισμός του εισοδήματος σε δολάρια ΗΠΑ ΜΙΑΔ του 2017 (The World Bank, 2022).

Η εκτίμηση της οικονομικής ανισότητας σε αυτό το πλαίσιο γίνεται με την κατασκευή διαφόρων δεικτών, οι οποίοι αξιοποιούν δεδομένα από την εισοδηματική κατανομή του πληθυσμού. Η καμπύλη Lorenz⁶ είναι μια γραφική αναπαράσταση της κατανομής του εισοδήματος (αλλά και του πλούτου) και χρησιμοποιείται για την περιγραφή της οικονομικής ανισότητας. Το γράφημα περιέχει τα ποσοστιαία σημεία του πληθυσμού στον οριζόντιο άξονα αναφορικά με το εισόδημα και στον κάθετο άξονα το αθροιστικό εισόδημα (Estevez, 2022). Επομένως ένα σημείο (p, q) της καμπύλης απεικονίζει το ποσοστό q του συνολικού εισοδήματος που αντιστοιχεί έως και το ποσοστό p του συνολικού πληθυσμού (Σχήμα 2-7). Η καμπύλη Lorenz συγκρίνεται με μια ευθεία διαγώνια γραμμή με κλίση 1 ($p = q$), η οποία αναπαριστά την ιδανική τέλεια ισότητα εισοδήματος, στην οποία το p ποσοστό του πληθυσμού διαθέτει το $q = p$ ίδιο

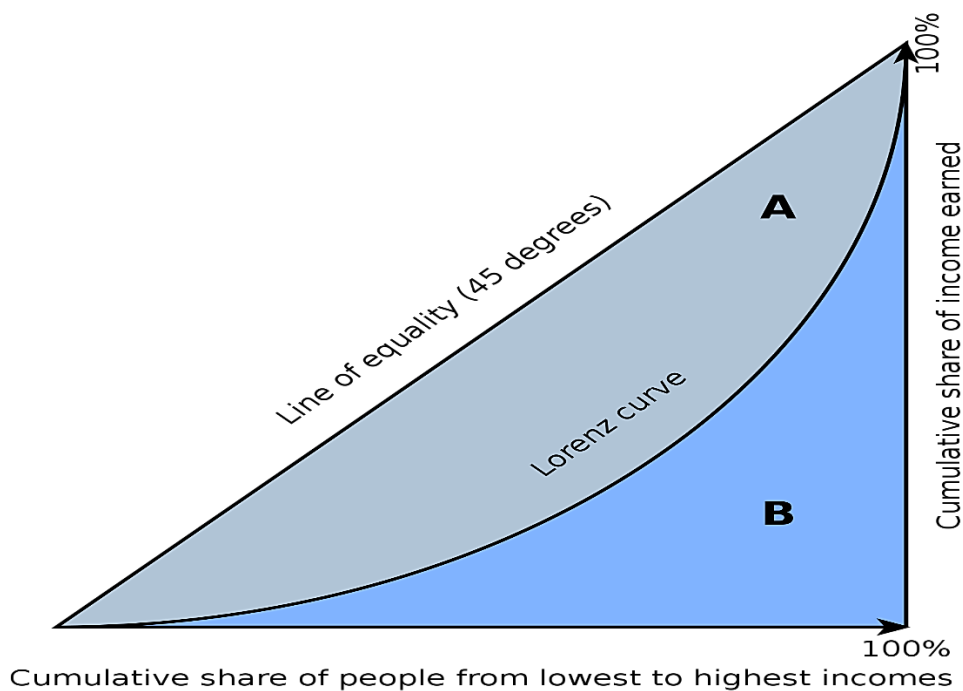
⁶ Αναπτύχθηκε από τον Max Lorenz το 1905

ποσοστό εισοδήματος (πχ το 30% του εισοδήματος κατανέμεται στο 30% το πληθυσμού). Όσο λοιπόν πιο μεγάλη είναι η απόκλιση της καμπύλης Lorenz που μετράει την πραγματική εισοδηματική κατανομή, από την διαγώνιο της τέλειας ισότητας, τόσο μεγαλύτερη είναι και η ανισότητα.

Με τη βοήθεια της καμπύλης Lorenz ορίζεται ο πλέον χρησιμοποιούμενος δείκτης ανισότητας, ο δείκτης Gini⁷. Αν *A* το εμβαδό της επιφάνειας μεταξύ της ευθείας ισότητας και της καμπύλης Lorenz και *B* το εμβαδό κάτω από την καμπύλη Lorenz, ο δείκτης Gini ορίζεται ως ο λόγος του εμβαδού *A* προς το συνολικό εμβαδό *A + B*.

$$Gini = \frac{A}{A + B}$$

Ο δείκτης λαμβάνει τιμές από 0 έως 1, με το 0 να αντιστοιχεί στην ιδανική περίπτωση της τέλειας εισοδηματικής ισοκατανομής (ταύτιση ευθείας ισότητας και καμπύλης Lorenz) ενώ το 1 αντιστοιχεί στη μη ρεαλιστική περίπτωση που το συνολικό εισόδημα καρπώνεται μόνο ένα άτομο. Όμοια ανάλυση ισχύει όταν εξετάζεται η κατανομή του πλούτου (Γυμνόπουλος, 2018).

Σχήμα 2-7: Καμπύλη Lorenz (Πηγή: (Wikipedia, 2022))

⁷ Αναπτύχθηκε από τον Ιταλό μαθηματικό Corrado Gini το 1912

Με τον δείκτη Gini επιδιώκεται να εκτιμηθεί συνολικά η κατανομή του εισοδήματος και να δοθεί μια γενική εικόνα της ανισότητας. Επιπλέον, ο δείκτης Gini καλύπτει τις τέσσερις ιδιότητες που θεωρούνται απαραίτητες για κάθε μέτρο ανισότητας ώστε να είναι κατά το δυνατό πιο αντιπροσωπευτικό (Υφαντόπουλος, 1990). Συγκεκριμένα πληροί την ιδιότητα:

α) της ανεξαρτησίας από το μέγεθος του πληθυσμού του δείγματος (δεν εξαρτάται αν μια οικονομία έχει μικρό ή μεγάλο πληθυσμό)

β) της ανεξαρτησίας στις μονάδες μέτρησης του εισοδήματος

γ) της συμμετρίας ή ανωνυμίας (δεν εξαρτάται από το ποιος συγκεκριμένα είναι ο πλούσιος και ποιος ο φτωχός)

δ) της μεταβίβασης εισοδήματος ή Pigou - Dalton, σύμφωνα με την οποία, εάν ένα ποσό εισοδήματος μεταφερθεί από ένα πλουσιότερο σε ένα φτωχότερο νοικοκυριό, ο δείκτης ανισότητας θα πρέπει να μειωθεί. Αντίστοιχα ο δείκτης θα αυξηθεί εάν το ποσό μεταφερθεί από ένα φτωχότερο σε ένα πλουσιότερο νοικοκυριό.

Ο δείκτης Gini αν και αποτελεί τον πλέον δημοφιλή δείκτη οικονομικής ανισότητας, έχει ωστόσο ορισμένους περιορισμούς. Είναι δυνατό, από διαφορετικές κατανομές εισοδήματος να εξαχεται ο ίδιος δείκτης Gini, καθώς όλη η πληροφορία της περιοχής μεταξύ ευθείας ισότητας και καμπύλης Lorenz συρρικνώνεται σε έναν μόνον αριθμό. Έχει διαπιστωθεί επίσης ότι ο δείκτης Gini έχει μεγαλύτερη ευαισθησία σε μεταβολές γύρω από το μέσο της κατανομής, το οποίο υποδεικνύει την ύπαρξη μεροληψίας. Επίσης δεν μπορεί να απεικονίσει τις πιο λεπτομερείς διαφορές μεταξύ των διαφόρων υποομάδων του πληθυσμού, πχ τις διαφορές μεταξύ του πλουσιότερου 10% και του φτωχότερου 10%. Ως εκ τούτου χρησιμοποιείται πλήθος δεικτών που αξιοποιούνται συνδυαστικά για τη μελέτη της ανισότητας.

Τα ποσοστιαία σημεία (percentiles) της εισοδηματικής κατανομής χρησιμοποιούνται επίσης για τη μελέτη της ανισότητας και μάλιστα εξετάζοντας συγκεκριμένα τμήματα του πληθυσμού. Τέτοια μπορεί να είναι τα δεκατημόρια (deciles) $p_0p_{10}, p_{10}p_{20}, \dots, p_{90}p_{100}$ (ή d_1, d_2, \dots, d_{10}), πχ το p_0p_{10} (ή d_1)

είναι το ποσοστό του εισοδήματος που αντιστοιχεί στο φτωχότερο 10% του πληθυσμού (από 0% έως και 10% στην κατανομή) και το $p_{90}p_{100}$ (ή d_{10}) αναφέρεται στο πλουσιότερο 10% του πληθυσμού. Παρόμοια ορίζονται τα εικοστημόρια (quintiles) q_1, q_2, \dots, q_5 που αντιστοιχούν στα πέντε τμήματα $p_{0}p_{20}, p_{20}p_{40}, \dots, p_{80}p_{100}$ της κατανομής.

Επιπρόσθετα χρησιμοποιούνται διάφορες αναλογίες των ποσοστιαίων σημείων, όπως για παράδειγμα ο λόγος $p_{90}p_{100}/p_{0}p_{100}$ (ή d_{10}/d_1) του πλουσιότερου 10% προς το φτωχότερο 10%, ο λόγος $p_{90}p_{100}/p_{0}p_{50}$ του πλουσιότερου 10% προς το κατώτερο 50% και ο λόγος $p_{99}p_{100}/p_{90}p_{100}$ των υπερπλουσίου 1% εντός του πλουσιότερου 10%. Με αυτόν τον τρόπο αναδεικνύονται καλύτερα οι διαφορές και οι ανισότητες μεταξύ των ομάδων του πληθυσμού.

Ένας δείκτης αναλογίας που χρησιμοποιείται ιδιαίτερα είναι και ο λόγος του Palma που συγκρίνει το μερίδιο συνολικού εισοδήματος που λαμβάνει το πλουσιότερο 10% με το μερίδιο του φτωχότερου 40% ($p_{90}p_{100}/p_{0}p_{40}$). Η σκοπιμότητα προκύπτει από τα συμπεράσματα της μελέτης του Palma (2011) σύμφωνα με την οποία, ο μισός παγκόσμιος πληθυσμός (η μεσαία και η ανώτερη-μεσαία τάξη, από το 40% έως το 90% του πληθυσμού) λαμβάνει το μισό συνολικό εισόδημα, και μάλιστα διαπιστώνεται τάση σταθεροποίησης του φαινομένου και θεμελίωσης «ισχυρών δικαιωμάτων» στην ιδιοκτησία. Ταυτόχρονα όμως το άλλο 50% του συνολικού εισοδήματος διαμοιράζεται μεταξύ του ανώτερου 10% και του κατώτερου 40% (Palma, 2011). Ο λόγος Palma εστιάζει στην ανισότητα μεταξύ αυτών των δύο ομάδων του πληθυσμού που βρίσκονται στα άκρα της κατανομής και είναι περισσότερο ευαίσθητος σε αυτά τα άκρα σε αντίθεση με τον δείκτη Gini που είναι περισσότερο ευαίσθητος στο μέσο της κατανομής.

Ο δείκτης Theil⁸ βασίζεται στη θεωρία της πληροφορίας και την έννοια της εντροπίας. Θεωρώντας ότι υπάρχει μια αναλογία μεταξύ της εντροπίας ενός συστήματος και της μέτρησης της ανισότητας, ο δείκτης υπολογίζει μια απόσταση κατά την οποία ο πληθυσμός απέχει από την ιδανική ίση κατάσταση όπου ο καθένας έχει το ίδιο εισόδημα (US Census, 2022). Τιμή 0 του δείκτη Theil

⁸ Προτάθηκε από τον Ολλανδό οικονομέτρη Henri Theil το 1967

υποδεικνύει τέλεια ισότητα ενώ όσο αυξάνεται σημαίνει ότι και η ανισότητα επιδεινώνεται. Για παράδειγμα η τιμή 1 του δείκτη σημαίνει ότι η εντροπία του συστήματος είναι ανάλογη με ένα σύστημα με 82:18 κατανομή του εισοδήματος, δηλαδή το 18% του πληθυσμού λαμβάνει το 82% του εισοδήματος και αντίστροφα. Η ελάχιστη εντροπία λοιπόν παρατηρείται όταν δεν είναι δυνατό να διακριθούν τα άτομα από το εισόδημά τους, άρα υπάρχει τέλεια ισότητα. Η αδυναμία του μέτρου Theil έγκειται στο γεγονός ότι είναι κάπως εννοιολογικά περίπλοκο να κατανοηθεί ενώ στερείται από ένα γράφημα για την παρουσίασή του.

Ένας άλλος δείκτης είναι αυτός που προτάθηκε από τον A.B. Atkinson, ο οποίος είναι χρήσιμος για να προσδιοριστεί ποιο μέρος της κατανομής έχει συνεισφέρει περισσότερο στην παρατηρούμενη ανισότητα. Μάλιστα ο δείκτης Atkinson εισάγει εκτός από την αντικειμενική μέτρηση και μια «δεοντολογική αξιολογική κρίση» κατά την πρόταση του Dalton για υιοθέτηση μέτρου ανισότητας που να βασίζεται σε υποκειμενική κρίση για την επιθυμητή αναδιανομή του εισοδήματος (Υφαντόπουλος, 1990). Αυτό το επιδιώκει ο δείκτης χρησιμοποιώντας συντελεστές βαρών για τα διάφορα τμήματα της κατανομής και μαθηματικές συναρτήσεις που μοντελοποιούν την κοινωνική ευημερία. Βέβαια για να ληφθεί ως ένα πρακτικό μέτρο της ανισότητας θα πρέπει να τεθούν ορισμένες περιοριστικές υποθέσεις για την μαθηματική συνάρτηση της ευημερίας και της υποκειμενικής κρίσης, γεγονός το οποίο εισάγει ορισμένα μεθοδολογικά προβλήματα. Ανάλογα με την κατασκευή του ο δείκτης Atkinson μπορεί να πάρει τιμές μεταξύ 0 και 1.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΡΩΣΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιαστεί η κατάσταση της ανισότητας στη Ρωσία, η ιστορική της εξέλιξη σε συνάρτηση με τις πολιτικές και οικονομικές συνθήκες και η τρέχουσα δυναμική της. Επιπρόσθετα, εκτός από τα αριθμητικά στοιχεία της ανισότητας και της ανάπτυξης, θα παρουσιαστεί το πως προσλαμβάνει η ρωσική κοινωνία το φαινόμενο της ανισότητας και πως κρίνει ότι επηρεάζει την κοινωνική δικαιοσύνη και την ανάπτυξη.

3.1 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Είναι γεγονός ότι στο ερώτημα εάν γνωρίζουμε την κατάσταση της οικονομικής ανισότητας στην Ρωσία, οι απαντήσεις ίσως δεν είναι όσο κατηγορηματικές θα ήταν επιθυμητό. Ανάμεσα στους λόγους στους οποίους οφείλεται αυτό είναι πρώτον το γεγονός της κατάρρευσης του σοβιετικού καθεστώτος και η διφορούμενη επίδρασή του στον σχηματισμό της ρωσικής οικονομίας με την απότομη και βίαιη μετάβασή της από την κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία στην οικονομία της ελεύθερης αγοράς με τη δημιουργία συνθηκών ανισότητας μέσω των αθρόων και ανεξέλεγκτων ιδιωτικοποιήσεων της δεκαετίας του 1990.

Δεύτερον, οι σημαντικές διαφοροποιήσεις στις εκτιμήσεις του επιπέδου ανισότητας με τα διάφορα μέτρα εκτίμησης της ανισότητας από διαφορετικές πηγές, όπως η Ομοσπονδιακή Ρωσική Στατιστική Υπηρεσία (Rosstat), η Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank), ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και άλλοι φορείς όπως το World Inequality Lab (WIL), προσθέτουν αρκετή ασάφεια και ειδικά εφόσον πρόκειται να γίνουν συγκρίσεις μεταξύ κρατών. Χαρακτηριστικά για το έτος 2019, ο δείκτης της εισοδηματικής ανισότητας Gini υπολογίζεται στο 0.411 από την Rosstat (Rosstat, 2020), 0.377 από την Παγκόσμια Τράπεζα (The World Bank, 2022), 0.347 από τον ΟΗΕ και 0.55 από το WIL (World Inequality Lab, 2022). Το γεγονός αυτό οφείλεται αφενός στη δυσκολία συλλογής αξιόπιστων δεδομένων, στη διαφορετική μεθοδολογία και ανάλυση κάθε οργανισμού αλλά και σε ενδεχόμενη πολιτική στόχευση για την παρουσίαση περισσότερο αποδεκτών αποτελεσμάτων. Δεν λείπουν επίσης οι ανοικτές κριτικές για την ποιότητα και τη

μεθοδολογία ανάλυσης των στοιχείων από τους διάφορους οργανισμούς, όπως αυτή του Kapeliushnikov στην μεθοδολογία της ομάδας του T. Piketty στο World Inequality Lab (Novokmet, et al., 2018) για την ανάλυση της κατάστασης στη Ρωσία (Kapeliushnikov, 2020)⁹.

Τρίτον, ανάλογα με τα μέτρα που χρησιμοποιούνται για την ανισότητα, είναι δυνατόν να υπάρχουν διαφορετικά συμπεράσματα και να συνεπάγονται διαφορετικές εκτιμήσεις για το επίπεδο ανισότητας. Διαφορετική εικόνα για παράδειγμα προκύπτει αν θεωρηθεί ο πιο γενικός δείκτης Gini σε σχέση με τα ποσοστιαία σημεία που αποδίδουν πιο λεπτομερώς την εισοδηματική κατανομή.

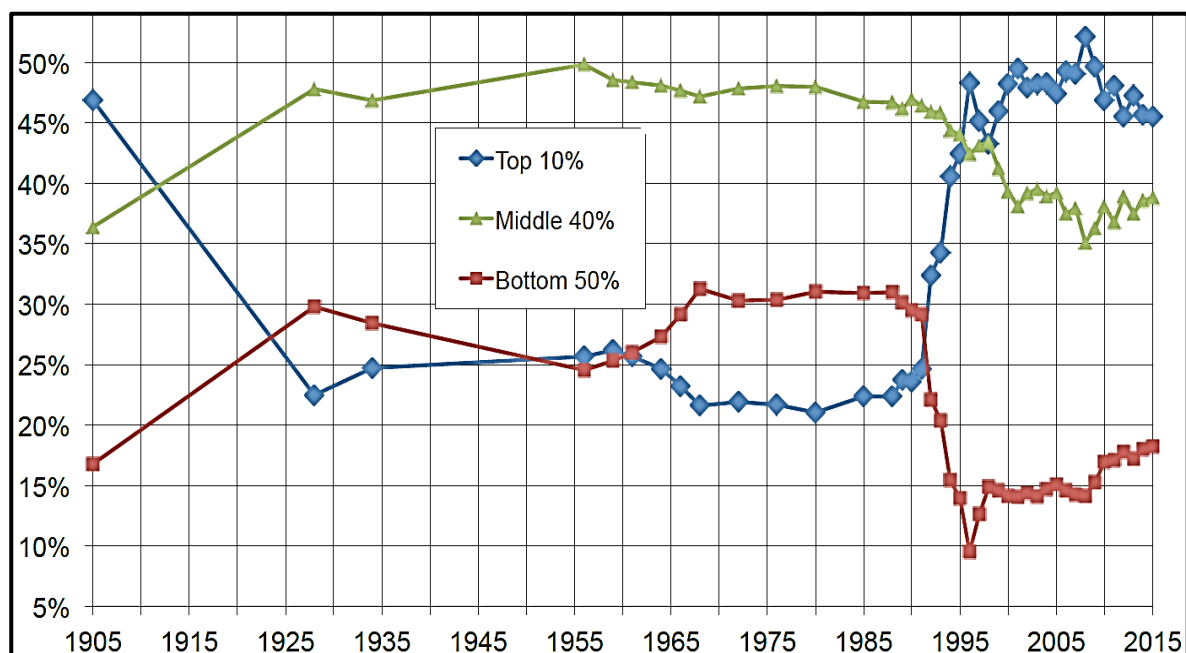
Ίσως λοιπόν θα πρέπει να δοθεί πιο μεγάλη έμφαση, πέρα από τις όποιες ποσοτικές διαφορές, στο γεγονός των ποιοτικών διαφορών, που επιχειρούνται να εκτιμηθούν με τα διάφορα μέτρα υπολογισμού της ανισότητας. Για παράδειγμα το μέτρο Gini δίνει μια συνολική και αδρή εκτίμηση της ανισότητας στην κοινωνία και ενδεχομένως καλύπτει τις λεπτές, ειδοποιείς διαφορές της σε αντίθεση με τα ποσοστιαία σημεία και τις αναλογίες πλουσιότερων - φτωχότερων στρωμάτων στην εισοδηματική κατανομή.

Χαρακτηριστικά, μπορεί να αναφερθεί το γεγονός ότι κρίνοντας με βάση τον δείκτη Gini, η ανισότητα στη Ρωσία είναι χαμηλότερη από την ανεπτυγμένη οικονομία της Ιταλίας, αφού η πρώτη έχει δείκτη Gini 0.35 και η δεύτερη 0.36. Εντούτοις εξετάζοντας πιο αναλυτικά και με μεγαλύτερη λεπτομέρεια την εισοδηματική κατανομή, διαπιστώνεται ότι το χάσμα μεταξύ πλουσιότερων και φτωχότερων στρωμάτων στην κοινωνία, είναι μεγαλύτερο στη Ρωσία καθώς πχ το πλουσιότερο 10% του ρωσικού πληθυσμού απολαμβάνει το 26.7% των εισοδημάτων ενώ το αντίστοιχο 10% του ιταλικού πληθυσμού το 25.6% (UNU-WIDER, 2022).

⁹ Ο Kapeliushnikov θεωρεί ότι η ανάλυση του World Inequality Lab συστηματικά υπερεκτιμά την ανισότητα στη Ρωσία

3.2 ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Οι 2 πιο δυναμικές περιόδους αλλαγών στη κατάσταση της ανισότητας στην Ρωσία είναι αναμφισβήτητα η Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917 με την ίδρυση της Σοβιετικής Ένωσης καθώς και η κατάρρευσή της, την τελευταία δεκαετία του προηγούμενου αιώνα. Κατά τη διάρκεια του σοβιετικού καθεστώτος, το μερίδιο του κατώτερου (φτωχότερου) 50% του πληθυσμού στο εισόδημα αυξανόταν σταθερά από το 16% το 1905 στο 32% το 1965 και 29% το 1990. Αντίστοιχη μείωση της φαλίδας ανισότητας είδε το μεσαίο 40% του πληθυσμού αυξάνοντας το μερίδιο του από το 36% το 1905 στο 48,5% το 1965 και 47% το 1990. Δραματική μείωση μέσω της βίαιας αναδιανομής του εισοδήματος βίωσε το πλουσιότερο 10% του πληθυσμού, του οποίου το μερίδιο μειώθηκε από το 47% της τσαρικής εποχής στο 21% το 1965 και το 24% πριν την κατάρρευση της ΕΣΣΔ (Σχήμα 3-8).

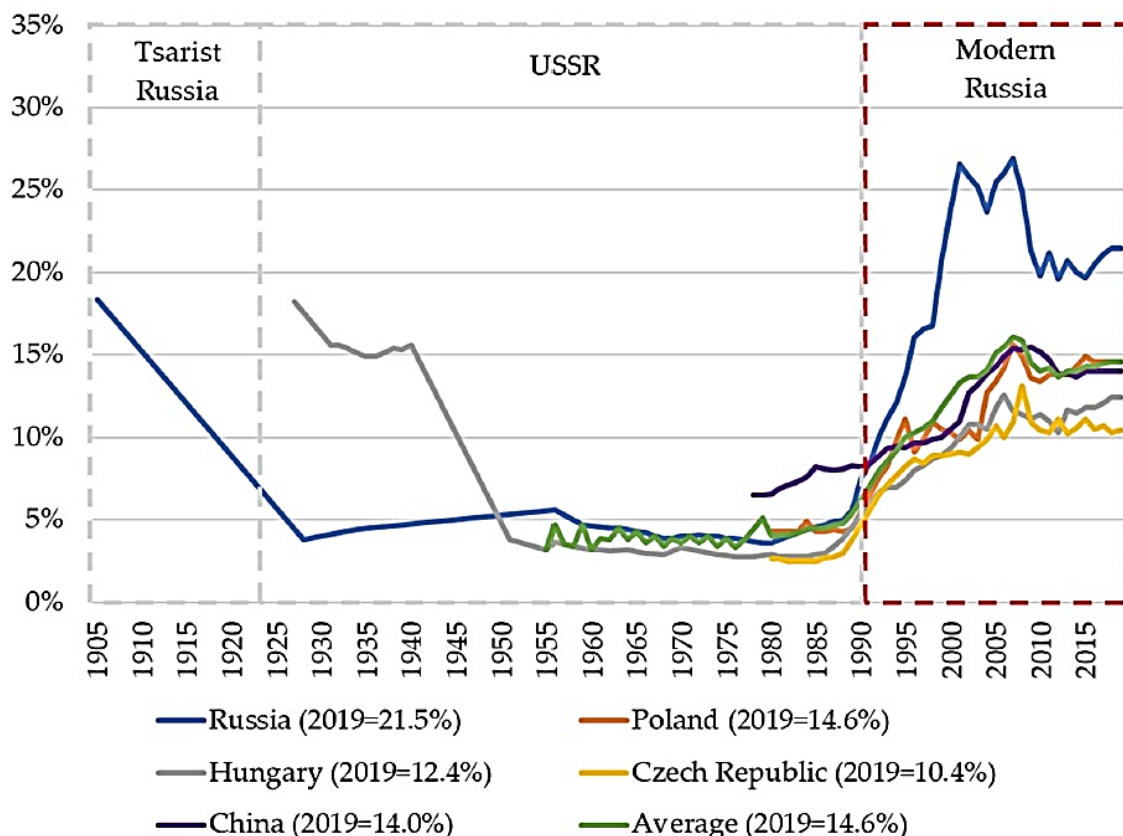

Σχήμα 3-8: Κατανομή του Εισοδήματος στη Ρωσία (μερίδιο του ανώτερου 10%, του μεσαίου 40% και του κατώτερου 50%) (Πηγή: (Novokmet, et al., 2018))

Μέρος Πληθυσμού	Περίοδος			
	1905- 1956	1956-1989	1989-2016	1905-2016
Σύνολο Πληθυσμού	1.90%	2.50%	1.30%	1.90%
Κατώτερο 50%	2.60%	3.20%	-0.80%	1.90%
0-10%	2.76%	2.86%	-2.58%	1.52%
10-20%	2.58%	3.12%	-0.70%	1.96%
20-30%	2.56%	3.17%	-0.43%	2.03%
30-40%	2.62%	3.05%	-0.25%	2.07%
40-50%	2.77%	2.81%	-0.12%	2.10%
Μεσαίο 40%	2.50%	2.30%	0.50%	2.00%
50-60%	2.71%	2.50%	0.12%	2.05%
60-70%	2.64%	2.23%	0.36%	1.99%
70-80%	2.47%	2.18%	0.77%	1.99%
80-90%	1.73%	2.09%	1.37%	1.75%
Ανώτερο 10%	0.80%	2.30%	3.80%	1.90%
Ανώτερο 1%	-0.30%	2.50%	6.40%	1.70%

Πίνακας 3-1 Μέση ετήσια ανάπτυξη του εισοδήματος των νοικοκυριών στη Ρωσία (προ φόρων) κατά την περίοδο 1905 – 2016 για διάφορα ποσοστιαία μέρη του πληθυσμού [Πηγή Στοιχείων: (Dorofeev, 2021)]

Στον Πίνακα 3-1 καταγράφεται η μέση ετήσια ανάπτυξη του εισοδήματος προ φόρων των ρωσικών νοικοκυριών για διάφορα ποσοστιαία σημεία του πληθυσμού στο χρονικό διάστημα 1905 – 2016 ενώ έχουν επισημανθεί τα υψηλότερα (πράσινο χρώμα) και τα χαμηλότερα (κίτρινο) ποσοστά. Παρατηρείται επίσης ότι κατά την αρχική και μεσαία περίοδο της Σοβιετικής Ένωσης το εισόδημα του κατώτερου 90% αυξανόταν με γρηγορότερο ρυθμό σε σχέση με αυτόν του ανώτερου 10% γεγονός το οποίο μπορεί να θεωρηθεί ως σημαντικό επίτευγμα της Σοβιετικής Ένωσης προς μία ισότερη κοινωνία.

Σχήμα 3-9: Μερίδιο του Εισοδήματος (προ φόρων) του ανώτερου 1% στη Ρωσία και άλλες χώρες του πρώην κομμουνιστικού μπλοκ [Πηγή: (Dorofeev, 2021)]

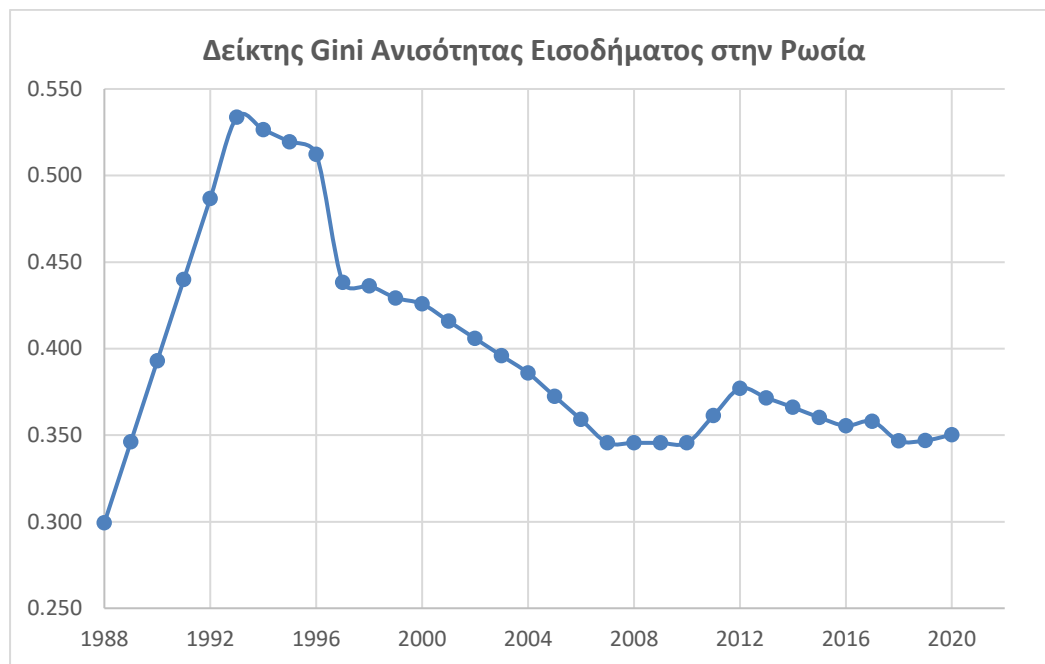
Η τάση αυτή επιβραδύνθηκε, εξετάζοντας την ύστερη περίοδο της Σοβιετικής Ένωσης, ενώ μετά την κατάρρευση της η κατάσταση άλλαξε δραστικά. Συγκεκριμένα, το κατώτερο 50% του πληθυσμού, για το διάστημα 1989 - 2016, είχε ακόμα και μέση ετήσια μείωση στο εισόδημα (κατά -0.8%), ενώ το ανώτερο 10% και 1% σημαντική αύξηση, 3,8% και 6,4% αντίστοιχα. Μάλιστα αυτή η δυναμική της ταχείας επανάκαμψης της ανισότητας στη ρωσική κοινωνία εμφανίζει εντονότερο ρυθμό και σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με άλλες χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ. Η χαρακτηριστική αυτή τάση παρουσιάζεται στο Σχήμα 3-9, όπου απεικονίζεται το μερίδιο εισοδήματος του ανώτερου 1% για τη Ρωσία, την Πολωνία, την Ουγγαρία, την Τσεχία και την Κίνα κατά το χρονικό διάστημα 1905 - 2019 (Dorofeev, 2021).

Η μεταβατική περίοδος από την κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία στην οικονομία της ελεύθερης αγοράς δεν πραγματοποιήθηκε με ομαλότητα, καθώς οι μαζικές ιδιωτικοποιήσεις των ισχυρών κρατικών επιχειρήσεων έγιναν με μάλλον αδιαφανείς μεθόδους. Το γεγονός αυτό συνετέλεσε σε μια ξαφνική συσσώρευση

τεράστιου πλούτου στα χέρια ολίγων που κατάφεραν να αναδειχθούν και να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες της κατάρρευσης, με αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας νέας τάξης νέο-ολιγαρχών που νέμεται ειδικά τους άφθονους φυσικούς πόρους της χώρας. Σχεδόν αναπόφευκτη συνέπεια ήταν η εκτόξευση της ανισότητας σε επίπεδα που είχε να δει η Ρωσία από την εποχή της τσαρικής κυριαρχίας.

Υπάρχει βέβαια και η κριτική ότι υπάρχουν στοιχεία πως η ηγετική τάξη του σοβιετικού καθεστώτος είχε προνόμια και ευκαιρίες που δεν ήταν διαθέσιμες στο ευρύ κοινό, με αποτέλεσμα να απολαμβάνουν επίπεδα διαβίωσης αρκετά υψηλότερο από αυτό που δικαιολογούσαν οι επίσημες αποδοχές τους (Dorofeen, 2021). Ως εκ τούτου, η επίσημη καταγεγραμμένη ισότητα στο εισόδημα κατά τη σοβιετική περίοδο, θεωρείται ότι ενδεχομένως δεν ανταποκρίνεται ακριβώς στην πραγματικότητα, αλλά πως ήταν υψηλότερη από την αναφερόμενη στα επίσημα στατιστικά στοιχεία. Εξάλλου, παρά τα χαμηλά επίπεδα οικονομικής ανισότητας, το βιοτικό επίπεδο ήταν σχετικά χαμηλό και οι ευκαιρίες σίγουρα δεν ήταν για όλους ίσες.

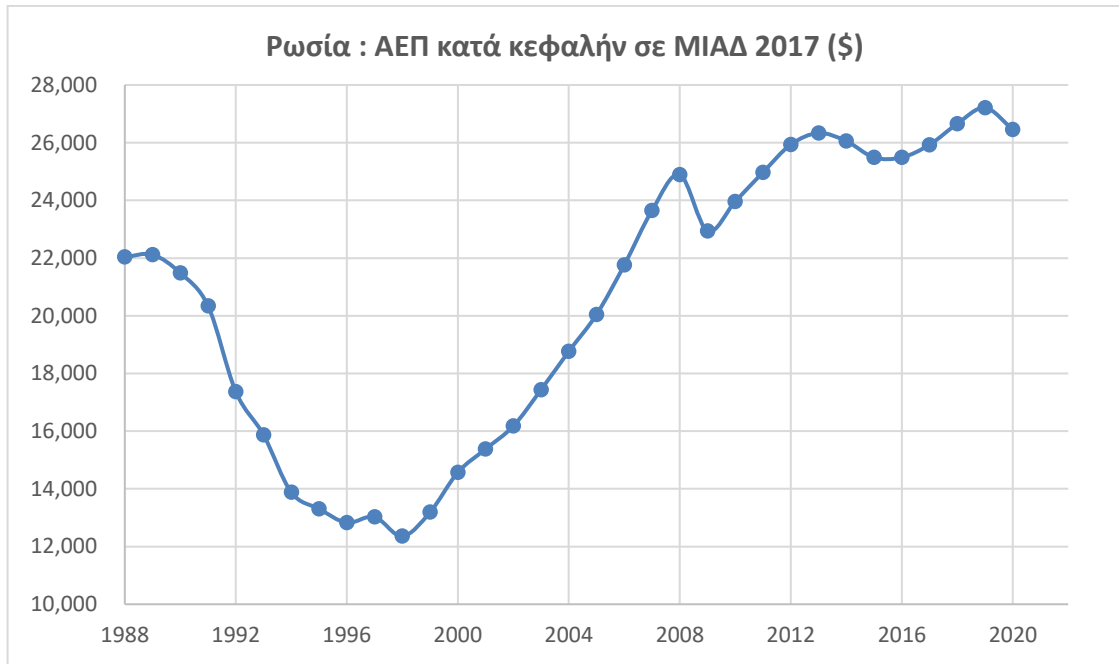
Εξετάζοντας επίσης τον δείκτη Gini για το χρονικό διάστημα μετά την κατάρρευση του σοβιετικού καθεστώτος (Σχήμα 3-10), παρατηρούμε ότι καταγράφεται ραγδαία άνοδος τα πρώτα χρόνια για τους λόγους που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Στη συνέχεια υπάρχει μια σχετικά αργή αποκλιμάκωση του δείκτη Gini, ο οποίος όμως διατηρείται σε υψηλότατα επίπεδα (άνω του 0.40) έως το 2003. Από το 2008 και έπειτα ο δείκτης GINI είναι σχετικά σταθερός στο επίσης υψηλό επίπεδο του 0.35 – 0.37.

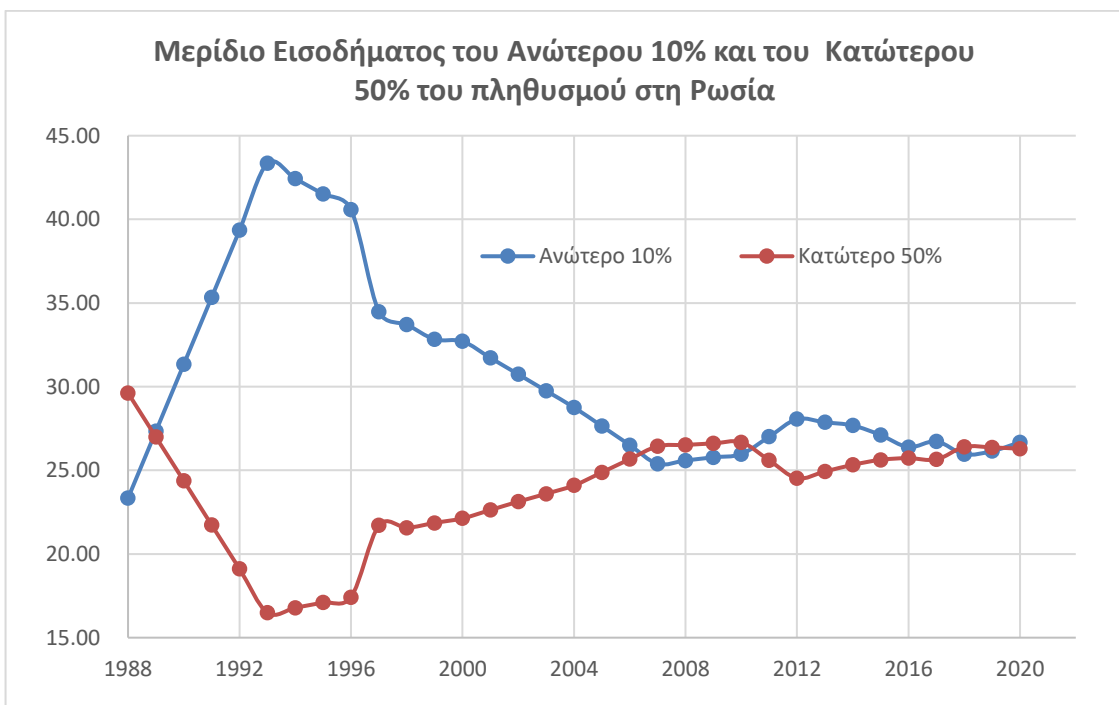
Σχήμα 3-10: Δείκτης Gini Ανισότητας Εισοδήματος στη Ρωσία 1988 – 2020 [Πηγή Στοιχείων: (UNU-WIDER, 2022)]

Στο ίδιο χρονικό διάστημα το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ δολαρίων 2017, έχει μια σχεδόν αντίστροφη πορεία. Πιο συγκεκριμένα, τα πρώτα χρόνια μετά την διάλυση της ΕΣΣΔ, το κατά κεφαλή ΑΕΠ μειώνεται δραματικά έως το κατώτατο σημείο το 1998 (12358 \$) και στη συνέχεια αυξάνεται καταφέροντας να ανακτήσει μόλις το 2006 τα επίπεδα της σοβιετικής εποχής (Σχήμα 3-11).

Αντίστοιχη είναι και η μεταβολή των μεριδίων του ανώτερου 10% και του κατώτερου 50%, όπως απεικονίζεται στο Σχήμα 3-12. Ενώ πριν την αλλαγή του καθεστώτος στο κατώτερο 50% αντιστοιχούσε το 29.6% του εισοδήματος και στο ανώτερο 10% το 23.3% αντίστοιχα, στη συνέχεια η κατάσταση μεταβάλλεται με ραγδαίο άνοιγμα της ψαλίδας ανισότητας που αρχίζει να αποκλιμακώνεται σταδιακά μετά το 1994, χωρίς όμως έως και σήμερα να έχει ανακτηθεί η κατανομή εισοδήματος της περιόδου 1917-1989.

Σχήμα 3-11: ΑΕΠ κατά κεφαλήν σε ΜΙΑΔ 2017 (\$) [Πηγή Στοιχείων: (UNU-WIDER, 2022)]

Σχήμα 3-12: Μερίδιο Εισοδήματος του Ανώτερου 10% και του κατώτερου 50% στη Ρωσία [Πηγή Στοιχείων: (UNU-WIDER, 2022)]

Ανισότητα του Πλούτου στη Ρωσία

Σύμφωνα με την τελευταία μελέτη της Credit Suisse (2022) για τον παγκόσμιο πλούτο, η Ρωσία αντιμετωπίζει έντονο πρόβλημα ανισότητας και στην κατανομή του πλούτου. Τα υψηλά επίπεδα ανισότητας πλούτου στη Ρωσία καταδεικνύουν το γεγονός πως οι μεταρρυθμίσεις για τον μετασχηματισμό της οικονομίας τη δεκαετία του 2000 δεν είχαν το προσδοκώμενο αποτέλεσμα στη διαχείριση του προβλήματος της κοινωνικοοικονομικής ανισότητας. Χαρακτηριστικά, για το 2021, το ανώτερο 1% του πληθυσμού στη Ρωσία διαθέτει το 58.6% του πλούτου ενώ στις χώρες του G7 το μεγαλύτερο αντίστοιχο ποσοστό είναι αυτό των ΗΠΑ με 35.1% (Πίνακας 3-2). Μεγάλα ποσοστά έχουν και η Βραζιλία (49.3%) και η Ινδία (40.6%), αμφότερες μέλη της ομάδας BRICS, αλλά σημαντικά μικρότερα από αυτό της Ρωσίας. Παράλληλα προβλέπεται να παραμείνει αυξητική και η τάση δημιουργίας νέων εκατομμυριούχων στη Ρωσία. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την πρόβλεψη της Credit Suisse, εκτιμάται ότι μεταξύ 2021 και 2026 θα υπάρξει αύξηση κατά 43% των νέων εκατομμυριούχων (από 353 χιλιάδες σε 503 χιλιάδες), αντίστοιχη με την πρόβλεψη για την αύξηση κατά 40% σε παγκόσμιο επίπεδο, (Credit Suisse Group AG, 2022). Σημειώνεται βέβαια ότι η συλλογή των στοιχείων του πλούτου είναι ακόμα δυσκολότερο να πραγματοποιηθεί σε σχέση με τα στοιχεία του εισοδήματος, για ευνόητους ίσως λόγους.

Μερίδιο Πλούτου του Ανώτερου 1% του Πληθυσμού						
	2000	2005	2010	2015	2020	2021
Βραζιλία	44.2	45.0	40.2	48.7	49.5	49.3
Καναδάς	29.1	25.9	22.4	23.3	23.6	25.0
Κίνα	20.7	24.2	31.5	31.7	30.8	30.5
Γαλλία	25.5	21.0	21.0	22.3	21.9	22.3
Γερμανία	29.1	30.4	25.7	32.1	29.2	31.7
Ινδία	33.2	41.9	41.4	42.3	40.5	40.6
Ιαπωνία	20.4	18.8	16.7	18.2	18.1	18.7
Ρωσία	54.4	59.8	62.8	62.6	58.1	58.6
Ηνωμένο Βασίλειο	22.1	20.6	23.6	25.0	23.1	21.1
ΗΠΑ	32.9	32.8	33.4	34.8	35.3	35.1

Πίνακας 3-2: Μερίδιο Πλούτου του Ανώτερου 1% στη Ρωσία και άλλες μεγάλες οικονομίες

[Πηγή Στοιχείων: (Credit Suisse Group AG, 2022)]

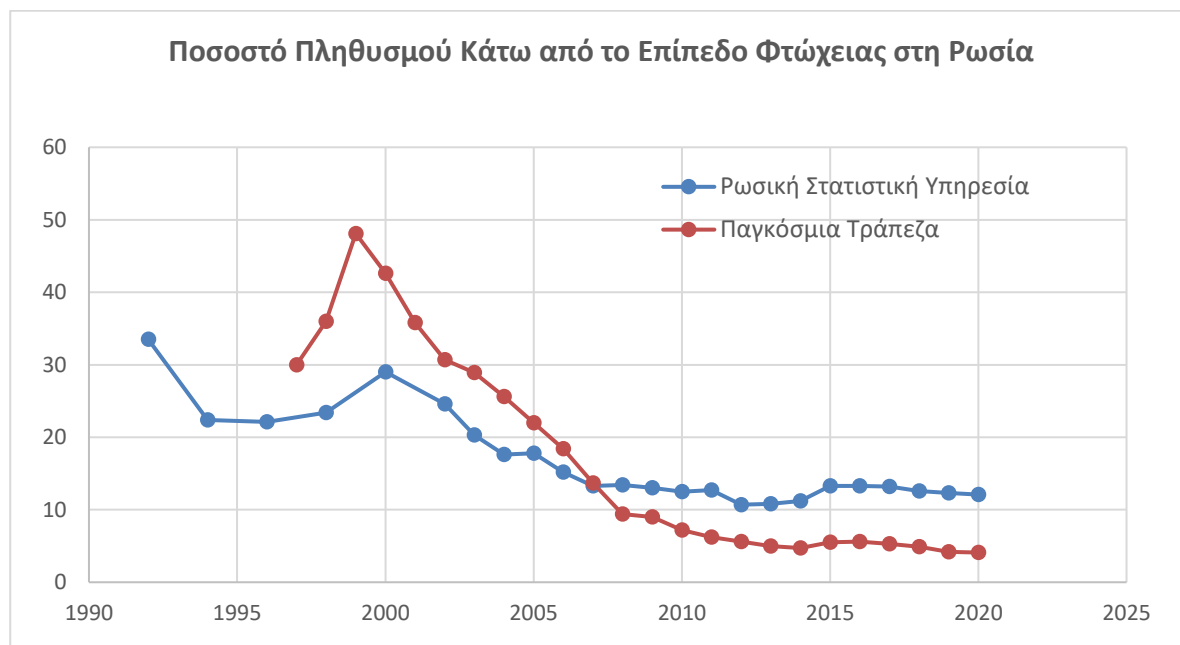
3.3 Η ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ένα συναφές και εξίσου σημαντικό ζήτημα αποτελεί η αντίληψη του πληθυσμού για τις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες και για το βαθμό στον οποίο μπορούν να είναι κάπως αποδεκτές, το πώς προσλαμβάνει δηλαδή η κοινωνία το φαινόμενο της ανισότητας. Γενικότερα, ακόμα και δεν υποστηρίζεται πλήρως από τα αντικειμενικά στοιχεία, η αντίληψη της κοινής γνώμης πως η ανισότητα είναι υψηλότατη και αρκετά μακριά από ένα ιδανικό κοινωνικό μοντέλο, μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στην κοινωνική σταθερότητα ή και να δημιουργήσει μια βάση για την απονομιμοποίηση της κυβέρνησης και του πολιτικού καθεστώτος.

Από την άλλη μια θετική αντίληψη της κοινής γνώμης για την ισότητα, την αξιοκρατία και τις ίσες ευκαιρίες στην κοινωνία, μπορεί να αποτελέσει μια δύναμη ώθησης προς την οικονομική ανάπτυξη μέσω και της κοινωνικής και πολιτικής σταθερότητας. Αξίζει λοιπόν να εξεταστεί πως αξιολογεί η ρωσική κοινωνία την ανισότητα, αν την θεωρεί ως μείζον πρόβλημα και πως έχει μεταβληθεί η άποψη αυτή τα τελευταία χρόνια. Αν και υπάρχουν αρκετές μελέτες και εκθέσεις που εξετάζουν τα αντικειμενικά στοιχεία της ανισότητας (Doroveev 2020; Novokmet et al 2017; Rosstat 2020), λίγες μελέτες έχουν εστιάσει στη ανάλυση της υποκειμενικής αντίληψης, μια πρόσφατη εκ των οποίων είναι αυτή της Mareeva (2020).

Ο βίαιος κοινωνικός και οικονομικός μετασχηματισμός του 1990 οδήγησε, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως σε σημαντική υποβάθμιση της ποιότητας της ζωής και συνεισέφερε στην αύξηση του πληθυσμού που βρισκόταν κάτω από το επίπεδο της φτώχειας. Στο παρακάτω Σχήμα 3-13 απεικονίζεται το ποσοστό του πληθυσμού που βρισκόταν κάτω από το επίπεδο της φτώχειας για το διάστημα 1992 – 2020 σύμφωνα αφενός με το εθνικό (ρωσικό) κριτήριο και αφετέρου με την Παγκόσμια Τράπεζα με όριο τα 6.85\$ ανά ημέρα σε ΜΙΑΔ 2017. Είναι χαρακτηριστική η μαζική φτωχοποίηση του ρωσικού πληθυσμού κατά τη δεκαετία 1990 – 2000 ενώ μετά το 2000 ξεκινά η αποκλιμάκωση της κατάστασης λόγω των πολιτικών κοινωνικής μέριμνας, της σταθεροποίησης της οικονομίας και της πολιτικής κατάστασης. Θεωρείται μάλιστα πως σταδιακά η ρωσική κοινωνία

μετατράπηκε από μια κοινωνία μαζικής φτώχειας σε μια κοινωνία μαζικής μεσαίας εισοδηματικής τάξης (Mareeva, 2020) ενώ σύμφωνα και με την Παγκόσμια Τράπεζα, η Ρωσία θεωρείται μια χώρα στην κατηγορία «ανώτερου μέσου εισοδήματος (“upper middle income country”).

Σχήμα 3-13: Ποσοστό Πληθυσμού Κάτω από το Επίπεδο Φτώχειας [Πηγή Στοιχείων: (The World Bank, 2022) και (GKS, 2020)]

Ως αποτέλεσμα της μείωσης του πληθυσμού κάτω από το επίπεδο φτώχειας, ανάλογα έχει μεταβληθεί και η αντίληψη της κοινής γνώμης, δίνοντας πλέον μεγαλύτερη προτεραιότητα στο ζήτημα της ανισότητας το οποίο παραμένει οξύ (41.2% θεωρούν ότι η ανισότητα είναι σημαντικότερη, 15.6% θεωρούν την φτώχεια και οι υπόλοιποι δεν επιλέγουν κάποια, σε μελέτη του 2008 (Mareeva, 2020)) καθώς η ψαλίδα ανάμεσα στα πλουσιότερα και τα φτωχότερα στρώματα του πληθυσμού παραμένει μεγάλη.

Επιπλέον, μόνο ένα ελάχιστο 1.5% του πληθυσμού δεν αναφέρει ότι νιώθει οξύ το πρόβλημα της ανισότητας στη σύγχρονη Ρωσία του 2018 ενώ μόλις 9.8% θεωρεί ότι δεν επηρεάζεται από τη ανισότητα. Ειδικότερα, η εισοδηματική ανισότητα θεωρείται από τη ρωσική κοινή γνώμη ως η πλέον ανησυχητική μορφή ανισότητας, καθώς το 83.6% του πληθυσμού τη θεωρεί ως ιδιαίτερα επώδυνη για την κοινωνία γενικότερα και το 69.4% για τους ίδιους προσωπικά. Εξάλλου η

εισοδηματική ανισότητα έχει καίριες επιπτώσεις και για τις άλλες μορφές ανισότητας. Στον παρακάτω Πίνακα 3-3 παρουσιάζεται η υποκειμενική ιεράρχηση των μορφών ανισότητας από την ρωσική κοινωνία σε μελέτη του 2018 (Mareeva, 2020).

Οι περισσότερο Επώδυνες Ανισότητες κατά τη Ρωσική Κοινή Γνώμη (%), 2018

Είδος Ανισότητας	Επώδυνο για την Κοινωνία	Επώδυνο για τους ίδιους
Εισοδηματική	83.8	69.4
Πρόσβασης σε Υγειονομική Περίθαλψη	69.6	51.2
Συνθηκών Διαβίωσης	64.0	36.0
Πρόσβασης σε Καλές Θέσεις Εργασίας	51.9	37.5
Πρόσβασης στην Εκπαίδευση	47.7	22.5
Ευκαιριών για παιδιά από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες	32.6	19.0
Διαθέσιμων Δραστηριοτήτων Αναψυχής	22.4	27.0
Ιδιοκτησίας	19.5	15.6
Κοινωνικού Κεφαλαίου	8.8	10.1
Καμία	1.5	9.3

Πίνακας 3-3: Ιεράρχηση των Διαφόρων Ανισοτήτων από τη Κοινή Γνώμη στη Ρωσία
[Πηγή Στοιχείων: (Mareeva, 2020)]

Ενδιαφέρον αποτελεί και το γεγονός ότι μόνο το 15.7% του πληθυσμού θεωρεί ότι οι ικανότητες και οι δεξιότητες αμείβονται δίκαια ενώ το 40% συμφωνεί μερικώς και το 44.3% διαφωνεί κατηγορηματικά. Ταυτόχρονα, εξετάζοντας την δική τους προσωπική κατάσταση, οι Ρώσοι είναι ακόμα περισσότερο επικριτικοί στην ανισότητα καθώς το 87.2% πιστεύει ότι αμείβεται λιγότερο από όσο αξίζει. Επομένως η πλειονότητα της ρωσικής κοινωνίας θεωρεί ότι η κατανομή των εισοδημάτων είναι άδικη, είτε εξετάζοντας το ζήτημα γενικά είτε σε προσωπικό επίπεδο.

Εξίσου χαρακτηριστική είναι η αντίληψη της ρωσικής κοινής γνώμης για τους παράγοντες που παίζουν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία πλούτου και ευημερίας (Πίνακας 3-4). Η πλειονότητα θεωρεί ότι οι κοινωνικές διασυνδέσεις παίζουν μεγαλύτερο ρόλο (61.5%) στην εξασφάλιση συνθηκών ευημερίας σε σχέση με την εκπαίδευση και τις ικανότητες (38.5%). Μάλιστα η αντίληψη αυτή

είναι διάχυτη τόσο στους πολίτες του χαμηλότερου (68.3%) όσο και αυτούς του υψηλότερου εισοδήματος (48.9%) (αν και μειωμένη στα υψηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια).

Κοινή Γνώμη για τους Παράγοντες Ευημερίας στη Ρωσία (%), 2018

Παράγοντες Ευημερίας	Σύνολο Πληθυσμού	Πολίτες Χαμηλού Εισοδήματος (λιγότερο από 0.75 του διάμεσου εισοδήματος)	Πολίτες Υψηλού Εισοδήματος (περισσότερο από το 2πλάσιο του διάμεσου εισοδήματος)
Υψηλό Επίπεδο Εκπαίδευσης και Δεξιοτήτων, Αποτελεσματικότητα, Προσπάθεια	38.5	31.7	51.1
Τύχη και Κοινωνικό Κεφάλαιο - Διασυνδέσεις	61.5	68.3	48.9

Πίνακας 3-4: Παράγοντες Ευημερίας Σύμφωνα με τη Ρωσική Κοινή Γνώμη [Πηγή Στοιχείων: (Mareeva, 2020)]

Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι οι Ρώσοι πολίτες αναμένουν από το κράτος να εγγυηθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα, καθώς θεωρούν ότι ο ρόλος του κράτους είναι να διατηρήσει την ισορροπία μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών ομάδων, αντίληψη με ισχυρές ρίζες στην ρωσική κουλτούρα και ιστορία. Ειδικότερα το 74.5%, θεωρεί ότι η ομοσπονδιακή κυβέρνηση είναι υπεύθυνη για τη δίκαια κατανομή του εισοδήματος ενώ μόλις το 11.1% αναθέτει την ευθύνη στις περιφερειακές διοικήσεις.

Από την άλλη, η ρωσική κοινωνία αποδέχεται ένα ορισμένο ποσοστό ανισότητας ως παραγωγικό κίνητρο, εφόσον υφίστανται βάσιμοι και αντικειμενικοί λόγοι. Για παράδειγμα το 62.4% συμφωνεί πως όσοι εργάζονται αποτελεσματικότερα θα πρέπει να αμείβονται περισσότερο σε σχέση με όσους κατέχουν την ίδια θέση εργασίας αλλά είναι λιγότερο αποτελεσματικοί (μόνο το 6.4% διαφωνεί). Επίσης θεωρείται λογικό να αμείβονται υψηλότερα όσοι διαθέτουν υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (45.2% έναντι 10.0% που διαφωνούν). Εντούτοις η τάση για την ανοχή στην ανισότητα εφόσον βασίζεται ακόμη και σε παράγοντες αποτελεσματικότητας και εκπαίδευσης, είναι καθοδική, όπως καταγράφεται μεταξύ

στην πενταετία 2013 – 2018 (Πίνακας 3-5). Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό καθώς ακόμα και αν οι λόγοι της ανισότητας είναι η αποτελεσματικότητα και η υψηλή εκπαίδευση, που θεωρούνται ως κίνητρα ώθησης για την ανάπτυξη, η αποδοχή της ανισότητας μειώνεται και επεκτείνεται το αίτημα για «επιπεδοποίηση» και εξίσωση των εισοδημάτων ανεξαρτήτως αιτιών όπως η εργατικότητα και οι δεξιότητες (Mareeva, 2020).

Αποδοχή της Ανισότητας Εισοδήματος Ανάλογα με τον Παράγοντα		
Παραγοντας	2013	2018
Ταχύτητα και Αποτελεσματικότητα στην Εργασία	73.9	62.4
Υψηλό Επίπεδο Εκπαίδευσης	62.7	45.2
Διαφορετικά Επαγγέλματα	46.8	25.2

Πίνακας 3-5: Αποδοχή της Ανισότητας Εισοδήματος Ανάλογα με τον Παράγοντα στη Ρωσία [Πηγή Στοιχείων: (Mareeva, 2020)]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται η μεθοδολογία για τη μελέτη της ανισότητας στη Ρωσία καθώς και της συσχέτισης μεταξύ της ανισότητας και της οικονομικής ανάπτυξης. Αναφέρονται οι δείκτες ανισότητας με έμφαση στην οικονομική ανισότητα καθώς αυτή έχει τις σημαντικότερες επιδράσεις στην οικονομική ανάπτυξη.

4.1 ΜΕΤΡΑ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ – ΒΑΣΕΙΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Για την μελέτη της ανισότητας στη Ρωσία θα χρησιμοποιηθούν από τα μέτρα που αναφέρθηκαν στο 2^ο κεφάλαιο, ο δείκτης Gini, διάφορα ποσοστιαία σημεία και λόγοι των ποσοστιαίων σημείων. Η εισοδηματική κατανομή καθώς και οι δείκτες έχουν υπολογιστεί σε δεδομένα μετά τους φόρους και με μονάδα αναφοράς ανά ενήλικα ενός νοικοκυριού. Στον παρακάτω Πίνακα 4-6 παρουσιάζονται συνολικά οι δείκτες που θα εξεταστούν.

Δείκτες / Αναλογίες	Περιγραφή
$p0p10$	Κατώτερο 10%
$p0p20$	Κατώτερο 20%
$p0p50$	Κατώτερο 50%
$p50p90$	Μεσαίο 40%
$p90p100$	Ανώτερο 10%
$p99p100$	Ανώτερο 1%
$p90p100/p0p10$	Λόγος Ανώτερου 10% προς Κατώτερο 10% (Decile ratio)
$p90p100/p0p40$	Λόγος Palma Ανώτερου 10% προς Κατώτερο 40%
$p50p90/p0p50$	Λόγος ανάμεσα στο μεσαίο 40% (μεσαία τάξη) και το φτωχότερο 50%
$p80p100/p0p20$	Λόγος Ανώτερου 20% προς Κατώτερο 20% (Quintile Ratio)
$p99p100/p90p100$	Μερίδιο του ανώτερου 1% (υπερ - πλούσιοι) στο ανώτερο 10%
Gini	

Πίνακας 4-6: Πίνακας Δεικτών Μέτρησης της Ανισότητας

Μέτρα περιγραφής καναλιών ανισότητας

Όπως αναφέρθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, μηχανισμοί – κανάλια της ανισότητας μέσω των οποίων επιδρά η εισοδηματική ανισότητα στην ανάπτυξη, είναι οι ατέλειες των χρηματοπιστωτικών αγορών, η φορολογική πολιτική, η κοινωνικοπολιτική σταθερότητα και η γεννητικότητα ενώ σημαντικότερο ρόλο παίζουν οι επενδύσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο (εκπαίδευση). Μέτρα που χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση αυτών των παραγόντων είναι ενδεικτικά, το ποσοστό εγγεγραμμένων μαθητών στις διάφορες βαθμίδες εκπαίδευσης, το ποσοστό γεννητικότητας, το προσδόκιμο ζωής, η παροχή πίστωσης στον ιδιωτικό τομέα από το τραπεζικό σύστημα (ως ποσοστό του ΑΕΠ), δείκτες πολιτικής σταθερότητας και απουσίας βίας/τρομοκρατίας και άλλοι (Toruz, 2022) ¹⁰.

Για τη μελέτη αυτών των ενδιάμεσων μηχανισμών της ανισότητας θα χρησιμοποιηθούν ορισμένοι δείκτες, η επιλογή των οποίων έχει γίνει με κριτήριο να είναι αφενός κατά το δυνατόν αντιπροσωπευτικές αφετέρου να υπάρχουν αρκετά δεδομένα ώστε να υπάρχει αυξημένη αξιοπιστία στην ανάπτυξη του μοντέλου. Συγκεκριμένα έχουν επιλεγεί οι εξής δείκτες (Πίνακας 4-7) :

Μηχανισμός - Κανάλι	Μεταβλητή - Δείκτης	Περιγραφή	Πηγή
Κοινωνικοπολιτική Σταθερότητα	Πολιτική Σταθερότητα και Απουσία Βίας/Τρομοκρατίας	Μετρά τις αντιλήψεις για την πιθανότητα πολιτικής αστάθειας ή/και βίας με πολιτικά κίνητρα, συμπεριλαμβανομένης της τρομοκρατίας. Η εκτίμηση δίνει τη βαθμολογία της χώρας σε μονάδες τυπικής κανονικής κατανομής, και κυμαίνεται περίπου από -2,5 έως 2,5.	WGI
Χρηματοπιστωτικές Αγορές	Εγχώρια Πίστωση	Εγχώρια Πίστωση στον ιδιωτικό τομέα από το τραπεζικό σύστημα (ποσοστό % του ΑΕΠ)	WDI
Γεννητικότητα	Γεννητικότητα	Μέσος όρος γεννήσεων ανά γυναίκα	WDI
Ανθρώπινο Κεφάλαιο (Εκπαίδευση)	Εγγεγραμμένοι μαθητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Ποσοστό εγγεγραμμένων μαθητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σε σχέση με όσους είναι σε ηλικία που αντιστοιχεί σε τριτοβάθμια εκπαίδευση	WDI

Πίνακας 4-7: Πίνακας Δεικτών για Μηχανισμούς – Κανάλια της Ανισότητας

¹⁰ Περικτική συλλογή διαφόρων μεταβλητών περιλαμβάνεται στη μελέτη του (Toruz, 2022).

Βάσεις Δεδομένων

Για τη μελέτη της ανισότητας υπάρχουν αρκετές βάσεις δεδομένων με στοιχεία που συλλέγονται από διάφορους διεθνείς οργανισμούς. Ορισμένες από τις πλέον συχνά χρησιμοποιούμενες είναι η Povcal Net της Παγκόσμιας Τράπεζας (The World Bank, 2022β), η LIS του Luxembourg Income Study (Luxembourg Cross National Data Center, 2022), η World Income Inequality Database (WIID) του OHE (UNU-WIDER, 2022), η World Inequality Database (WID) του World Inequality Lab (World Inequality Lab, 2022), η βάση δεδομένων του ΟΟΣΑ (OECD, 2022) καθώς επίσης και αυτή της Rosstat για στοιχεία που αφορούν ειδικότερα στη Ρωσία (GKS, 2020).

Η επιλογή της βάσης δεδομένων εξαρτάται κάθε φορά από τον σκοπό της έρευνας ενώ διάφορα ζητήματα ανακύπτουν και απαιτούν προσεκτικό χειρισμό και αξιολόγηση. Σε ορισμένες περιπτώσεις δεν υπάρχει πρόσβαση στα πρωτογενή δεδομένα ώστε να γίνουν οι υπολογισμοί με την εκάστοτε μεθοδολογία, δεν υπάρχουν αρκετά ιστορικά δεδομένα ή η ποιότητα των στοιχείων επιδέχεται κάποιο σκεπτικισμό. Επίσης, οι διάφοροι οργανισμοί συχνά χρησιμοποιούν διαφορετικές μεθόδους για την λογιστική επεξεργασία και αξιολόγηση των στοιχείων με αποτέλεσμα τα αποτελέσματα να μην είναι σε αρκετές περιπτώσεις συγκρίσιμα μεταξύ τους και να είναι δυσχερής η μελέτη μεταξύ διαφορετικών χωρών. Χαρακτηριστικά, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, ο δείκτης της εισοδηματικής ανισότητας Gini για το έτος 2019 υπολογίζεται στο 0.411 από τη ρωσική στατιστική υπηρεσία Rosstat (Rosstat, 2020), 0.377 από την Παγκόσμια Τράπεζα (The World Bank, 2022), 0.347 από τον OHE και 0.55 από το WIL (World Inequality Lab, 2022).

Ακόμα και στον ίδιο οργανισμό όμως, μπορεί η μέθοδος υπολογισμού να αναθεωρηθεί με αποτέλεσμα να μην είναι συγκρίσιμα τα στοιχεία από ένα χρονικό σημείο και μετά. Για παράδειγμα ο ΟΟΣΑ αναθεώρησε τον τρόπο υπολογισμού διαφόρων δεικτών το 2011 με αποτέλεσμα να μην είναι άμεσα συγκρίσιμα τα στοιχεία πριν και μετά. Προσοχή επίσης χρειάζεται στην περίπτωση που δεν υπάρχουν πρωτογενή δεδομένα αλλά έχουν προκύψει από μεθόδους παρεμβολής (interpolation) και παλινδρόμησης. Επιπλέον, σε ορισμένες περιπτώσεις ίσως

υφίσταται και πολιτική στόχευση για επεξεργασία των στοιχείων ώστε να αμβλύνονται οι εντυπώσεις.

Από την άλλη, αν και υπάρχουν διαφορές στον υπολογισμό των δεικτών στις διάφορες βάσεις δεδομένων, υπάρχει μια σχετική συνάφεια όσον αφορά την ποιοτική ερμηνεία των δεδομένων. Για παράδειγμα η γενική τάση της ανισότητας εκτιμάται παρόμοια από τους διάφορους οργανισμούς, δηλαδή για ορισμένη χρονική περίοδο υπολογίζεται ως ανοδική ή καθοδική από όλες τις βάσεις, με μικρές διαφοροποιήσεις, αν και οι ακριβείς υπολογισμοί των δεικτών μπορεί να διαφέρουν αρκετά.

Στην παρούσα μελέτη χρησιμοποιείται συνδυασμός βάσεων δεδομένων, χρησιμοποιώντας κυρίως τη βάση WIID του ΟΗΕ, που αποτελεί μια δευτερογενή βάση συλλογής και αξιοποίησης στοιχείων από άλλες πηγές, την ποιότητα των οποίων αξιολογεί. Η WIID καλύπτει 182 χώρες για διάφορες χρονικές περιόδους, κυρίως μετά το 1980 και για ορισμένες χώρες από το 1940. Επιπλέον, λόγω και της συγκεκριμένης μελέτης, χρησιμοποιούνται στοιχεία από τη βάση δεδομένων της Rosstat ώστε να εξετάζεται και η επίσημη ρωσική άποψη. Σημειώνεται βέβαια ότι ειδικά τα στοιχεία της Rosstat δεν είναι εύκολα συγκρίσιμα με στοιχεία άλλων βάσεων δεδομένων (Dorofeev, 2021). Επίσης χρησιμοποιείται σε ορισμένες λίγες περιπτώσεις για την ποιοτική παρουσίαση του φαινομένου (ήδη από το Κεφάλαιο 2) η βάση WID του World Inequality Lab, αν και φαίνεται ότι σε επίπεδο απόλυτων αριθμών, μάλλον υπερεκτιμά την ανισότητα καθώς διαφοροποιείται σημαντικά από τις άλλες βάσεις (Kapeliushev, 2020).

Τέλος, στοιχεία για τις μεταβλητές των ενδιάμεσων μηχανισμών και για πλήθος άλλων που αφορούν την ανάπτυξη γενικότερα, υπάρχουν στις βάσεις δεδομένων World Development Indicators (WDI) και Worldwide Governance Indicators (WGI) της Παγκόσμιας Τράπεζας, από όπου και έχουν αντληθεί στοιχεία (The World Bank, 2022) για την παρούσα μελέτη.

4.2 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Η μελέτη της ανισότητας στη Ρωσία θα γίνει αρχικά με τη βοήθεια της περιγραφικής στατιστικής. Θα παρουσιαστεί η δυναμική του φαινομένου της ανισότητας ενώ παράλληλα θα επιχειρηθεί και σύγκριση, βάσει των δεικτών με άλλες ομάδες χωρών. Σκοπός είναι να αναλυθεί η τάση της ανισότητας στη Ρωσία αλλά και να προσδιοριστεί η θέση της χώρας σε σχέση με άλλες, όπως αυτές του πρώην ανατολικού μπλοκ και των ομάδων BRICS και G7.

Στη συνέχεια θα μελετηθεί η συσχέτιση της ανισότητας και της οικονομικής ανάπτυξης με τη βοήθεια της μεθόδου της γραμμικής συσχέτισης. Σκοπός είναι να επιβεβαιωθεί ή όχι η συσχέτιση ανισότητας – ανάπτυξης στην περίπτωση της Ρωσίας και να εκτιμηθεί ο βαθμός και η έκταση αυτής της σχέσης. Οι δείκτες που θα χρησιμοποιηθούν για την ανισότητα είναι αυτοί που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα. Ταυτόχρονα, ως μέτρο της οικονομικής ανάπτυξης θα χρησιμοποιηθεί το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ δολαρίων 2017.

Σημειώνεται ότι θα ληφθεί υπόψη κατά την επιλογή του μοντέλου, το γεγονός ότι καθώς οι δείκτες προέρχονται από την ίδια εισοδηματική κατανομή, εμφανίζουν μεγάλη συσχέτιση μεταξύ τους. Ως εκ τούτου απαιτείται προσεκτική και μετρημένη επιλογή παραγόντων ώστε να προκύψει ένα συνεκτικό μοντέλο με καλή προβλεπτική ικανότητα, χωρίς να συμπεριλαμβάνει πληθώρα δεικτών που συνεισφέρουν λίγο στην επεξηγηματική ικανότητα του μοντέλου.

Επιπλέον, θα επιχειρηθεί να αξιολογηθεί η επίδραση του φαινομένου της ανισότητας στην ανάπτυξη σε βάθος χρόνου. Δηλαδή, θα μελετηθεί η επίδραση της ανισότητας στην ανάπτυξη, όχι μόνο για το τρέχον έτος αλλά και το αποτύπωμα σε επόμενες χρονικές περιόδους, ώστε να εκτιμηθεί εάν ένα ορισμένο επίπεδο ανισότητας επηρεάζει και πόσο την ανάπτυξη και σε επόμενα έτη (χρονική υστέρηση - time lag). Η υπόθεση αυτή έχει λογική βάση καθώς οι επιπτώσεις τέτοιων πολύπλοκων φαινομένων δεν εμφανίζονται άμεσα αλλά και η λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση τους δεν είναι εύκολα δυνατό να έχει άμεσα αποτελέσματα εντός του έτους.

Άλλα ερωτήματα που πρέπει να ληφθούν υπόψη είναι το βέλτιστο μήκος της χρονικής περιόδου για την οποία πρέπει να μελετηθεί η ανάπτυξη. Σε αρκετές μελέτες εξετάζεται η επίδραση παραγόντων ανισότητας στην ανάπτυξη για περιόδους 10 ή 20 ή ακόμη και 30 ετών (Panizza, 1999). Η επιλογή του χρονικού διαστήματος, εφόσον δεν επιβάλλεται από τα διαθέσιμα δεδομένα, είναι κρίσιμη καθώς έχει διαπιστωθεί ότι η σχέση ανισότητας ανάπτυξης μεταβάλλεται στον χρόνο ανάλογα με παράγοντες όπως η φάση ανάπτυξης της χώρας, το αρχικό εισόδημα και η πολιτική κατάσταση (Petersen & Schoof, 2015). Στην μελέτη αυτή θα χρησιμοποιηθούν ως τιμές των μεταβλητών, όχι μόνο οι ετήσιες τιμές αλλά και οι κινούμενοι μέσοι (ενδεικτικά 3 ετών). Ο σκοπός είναι αφενός να μελετηθούν οι επιδράσεις σε μεγαλύτερες περιόδους αφετέρου να εξομαλυνθούν τυχόν ακραίες τιμές (outliers), όπως πχ αυτές της κρίσης του 2008-2009, που πιθανόν δημιουργούν μεροληψία και είναι ίσως υπερβολικά επιδραστικές στην κατασκευή του μοντέλου.

Ένα επιπλέον αντικείμενο μελέτης θα αποτελέσει η εξέταση της θεωρητικής προσέγγισης των μηχανισμών – καναλιών της ανισότητας μέσω των οποίων επιδρά στην ανάπτυξη. Αρχικά, στο πρώτο βήμα θα εξεταστεί με τη μέθοδο της γραμμικής παλινδρόμησης η συσχέτιση της ανισότητας και των μηχανισμών ώστε να διαπιστωθεί στην περίπτωση της Ρωσίας εάν επιβεβαιώνεται η θεωρητική υπόθεση καθώς και ποια είναι η ισχύς της σχέσης.

Στο δεύτερο βήμα θα ερευνηθεί η συσχέτιση της ανάπτυξης ως μεταβλητή απόκρισης με τους δείκτες των μηχανισμών (επεξηγηματικές μεταβλητές) με σκοπό να εξεταστεί η υπόθεση της επίδρασης των μηχανισμών στην ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκεται να προσδιοριστεί ποιοι μηχανισμοί ανισότητας είναι αυτοί που επιδρούν στην ανάπτυξη με στατιστική σημαντικότητα καθώς και με ποια ένταση.

Τέλος οι πίνακες έχουν κατασκευαστεί με το Excel ενώ για τη στατιστική ανάλυση έχει χρησιμοποιηθεί το στατιστικό πακέτο Minitab 21.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΧΕΣΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

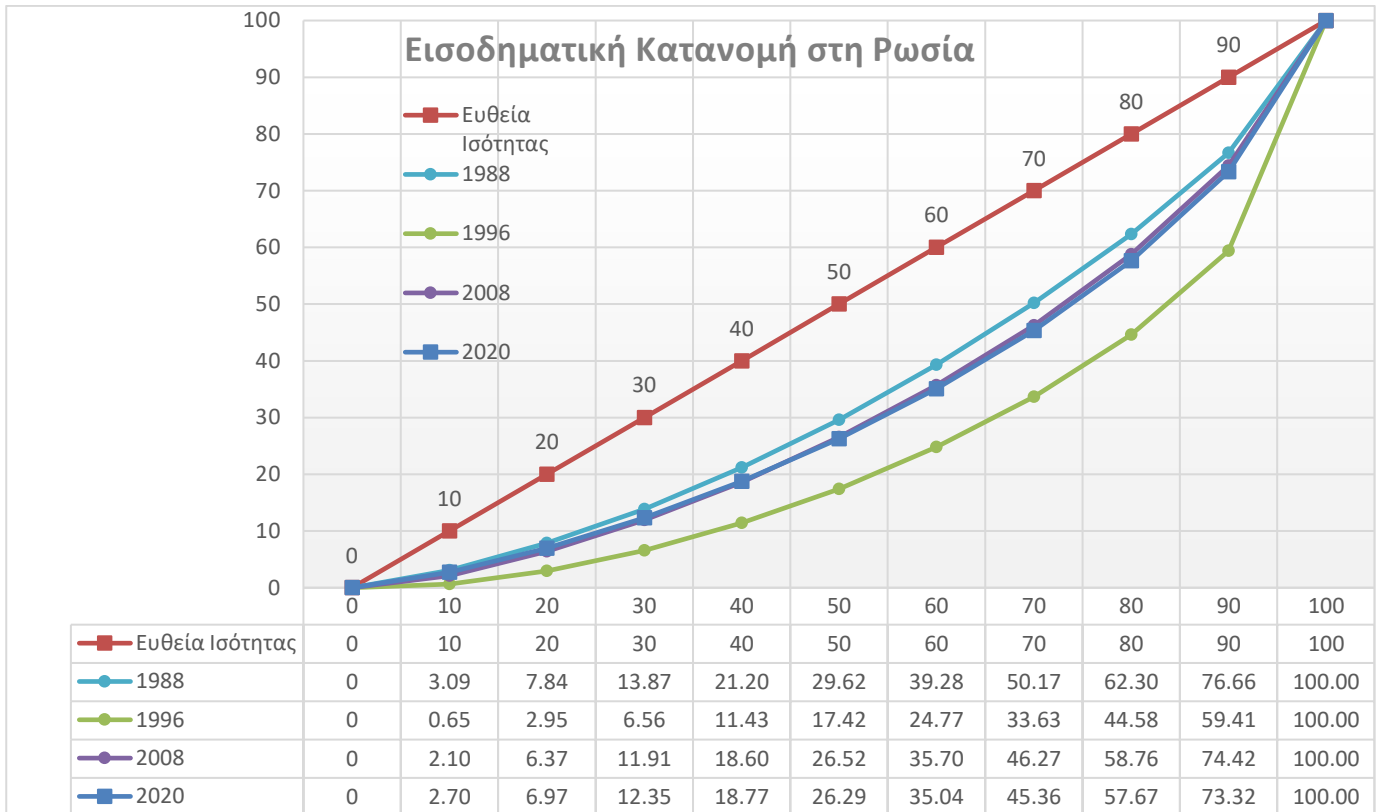
Η στατιστική μελέτη του φαινομένου της ανισότητας στη Ρωσία καθώς και της συσχέτισης με την οικονομική ανάπτυξη είναι το αντικείμενο του παρόντος κεφαλαίου. Αρχικά με τη βοήθεια της περιγραφικής στατιστικής αναλύεται η δυναμική της ανισότητας στη Ρωσία ενώ γίνεται και σύγκριση με άλλες ομάδες χωρών με περισσότερο ή λιγότερο κοινά χαρακτηριστικά και πολιτικές. Στη συνέχεια με τη μεθοδολογία της ανάλυσης παλινδρόμησης εξετάζεται η συσχέτιση ανισότητας και οικονομικής ανάπτυξης και η ανάπτυξη όσο το δυνατόν πιο περιγραφικού μοντέλου της εν λόγω σχέσης.

5.1 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

Περιγραφική Στατιστική

Η εισοδηματική κατανομή στη Ρωσία για τα ενδεικτικά έτη 1988, 1996, 2008 και 2020 παρουσιάζεται στο παρακάτω Σχήμα 5-14. Το 1988, στα τελευταία έτη του σοβιετικού καθεστώτος η εισοδηματική καμπύλη ($Gini=0.299$) βρισκόταν εγγύτερα στην καμπύλη ιδανικής ισότητας από οποιαδήποτε άλλη χρονιά ενώ το 1996 (ταχύς και ανεξέλεγκτος μετασχηματισμός της οικονομίας) η απόσταση έχει εκτοξευθεί ($Gini=0.512$). Τα επόμενα έτη παρατηρείται σταδιακή μείωση της απόκλισης έως το 2008 ($Gini=0.346$) αλλά στη συνέχεια στασιμότητα σε υψηλά επίπεδα έως το 2020 ($Gini=0.35$) και σίγουρα αρκετά μακριά από τα ιστορικά χαμηλά.

Στον Πίνακα 5-8 καταγράφεται πιο αναλυτικά ανά έτος το μερίδιο του συνολικού εισοδήματος που αντιστοιχεί στο κάθε δεκατημόριο του πληθυσμού. Στον Πίνακα αλλά και σε αυτούς που ακολουθούν, οι κόκκινες αποχρώσεις αντιστοιχούν στις μεγαλύτερες τιμές της κάθε στήλης και όσο πιο έντονες είναι, τόσο μεγαλύτερη είναι και η τιμή. Ανάλογα οι γαλάζιες αποχρώσεις αντιστοιχούν στις χαμηλότερες τιμές. Με αυτόν τον τρόπο απεικόνισης (heatmaps) γίνεται περισσότερο παραστατική και κατανοητή η πληροφορία που αφορά την ανισότητα και γίνονται ευκολότερα οι συγκρίσεις.

Σχήμα 5-14: Εξέλιξη της Εισοδηματικής Κατανομής στη Ρωσία 1988 (Καμπύλη Lorenz) [Πηγή Στοιχείων: (UNU-WIDER, 2022)]

Είναι χαρακτηριστική η δεκαετία του 1990, οπότε και η ανισότητα εκτινάσσεται σε υψηλότερα επίπεδα με το πλουσιότερο 10% να λαμβάνει έως και 65 φορές περισσότερο εισόδημα από το φτωχότερο 10% του πληθυσμού. Η τάση είναι έκτοτε αργά πτωτική με το την αναλογία πλουσιότερου 10% / φτωχότερου 10% να κινείται προς το δεκαπλάσιο. Επίσης παρατηρείται ότι η κρίση του 2008 είχε ως αποτέλεσμα άνοδο της ανισότητας για την επόμενη πενταετία έως το 2013.

Στη συνέχεια θα συγκρίνουμε την εξέλιξη της ανισότητας στη Ρωσία και ομάδες άλλων χωρών και συγκεκριμένα στις χώρες του G7, των BRICS και χωρών του πρώην ανατολικού μπλοκ. Ο Πίνακας 5-9 περιλαμβάνει τους δείκτες Gini και Palma για τα έτη 2010 και 2020 καθώς και τον μέσο όρο της δεκαετίας 2010-2020. Το μερίδιο του συνολικού εισοδήματος για το πλουσιότερο 1% και ο λόγος πλουσιότερου 10% προς φτωχότερο 10%, καταγράφεται ομοίως για τα έτη 2010 και 2020, όπως και ο μέσος όρος 2010-2020 στον Πίνακα 5-10. Επίσης η ανισότητα του πλούτου παρουσιάζεται στον Πίνακα 5-11, ο οποίος περιλαμβάνει το μερίδιο του συνολικού πλούτου που απολαμβάνει το ανώτερο 10%, 5% και 1% του πληθυσμού σε επιλεγμένες χώρες το 2019, σύμφωνα με

πρόσφατη μελέτη για τον παγκόσμιο πλούτο της Credit Swiss (Credit Suisse Group AG, 2022).

Σημειώνεται ότι η επιλογή των χωρών έγινε με γνώμονα τη σύγκριση της ανισότητας στη Ρωσία με χώρες μεσαίου και υψηλού εισοδηματικού επιπέδου, με τις οποίες μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά, όπως μέγεθος οικονομίας, πολιτικό και ιστορικό παρελθόν, προοπτικές, εξαγωγικό προφίλ.

Έτος	Εισοδηματική Κατανομή στη Ρωσία 1988 - 2020											Gini
	d1 (0-10%)	d2 (10-20%)	d3 (20-30%)	d4 (30-40%)	d5 (40-50%)	d6 (50-60%)	d7 (60-70%)	d8 (70-80%)	d9 (80-90%)	d10 (90-100%)	d10/d1 Ανώτ 10%/ Κατώτ 10%	
1988	3.09	4.75	6.03	7.33	8.42	9.66	10.89	12.13	14.36	23.34	7.55	0.299
1989	2.61	4.24	5.50	6.78	7.86	9.12	10.40	11.80	14.35	27.34	10.48	0.346
1990	2.12	3.73	4.98	6.23	7.31	8.57	9.90	11.47	14.35	31.34	14.78	0.393
1991	1.63	3.22	4.45	5.68	6.75	8.03	9.41	11.14	14.34	35.34	21.68	0.440
1992	1.15	2.71	3.92	5.14	6.19	7.49	8.92	10.80	14.34	39.35	34.22	0.487
1993	0.66	2.20	3.40	4.59	5.64	6.94	8.42	10.47	14.33	43.35	65.68	0.534
1994	0.66	2.23	3.47	4.68	5.75	7.08	8.57	10.63	14.50	42.43	64.29	0.527
1995	0.65	2.26	3.54	4.78	5.87	7.22	8.71	10.79	14.66	41.51	63.86	0.519
1996	0.65	2.30	3.61	4.87	5.99	7.35	8.86	10.95	14.83	40.59	62.45	0.512
1997	1.35	3.33	4.55	5.72	6.76	8.01	9.43	11.43	14.95	34.48	25.54	0.438
1998	1.31	3.29	4.51	5.69	6.77	8.12	9.65	11.67	15.28	33.71	25.73	0.436
1999	1.34	3.33	4.57	5.77	6.85	8.22	9.79	11.93	15.37	32.83	24.50	0.429
2000	1.43	3.40	4.62	5.80	6.88	8.22	9.74	11.83	15.36	32.71	22.87	0.426
2001	1.52	3.49	4.74	5.91	6.97	8.31	9.89	11.99	15.46	31.72	20.87	0.416
2002	1.61	3.59	4.85	6.02	7.06	8.39	10.05	12.16	15.56	30.74	19.09	0.406
2003	1.70	3.68	4.96	6.12	7.14	8.47	10.20	12.32	15.65	29.75	17.50	0.396
2004	1.79	3.77	5.08	6.23	7.23	8.56	10.35	12.48	15.75	28.76	16.07	0.386
2005	1.89	3.92	5.22	6.38	7.47	8.78	10.43	12.50	15.76	27.64	14.62	0.372
2006	1.98	4.08	5.37	6.53	7.71	9.01	10.52	12.52	15.78	26.51	13.39	0.359
2007	2.07	4.23	5.51	6.68	7.95	9.23	10.60	12.54	15.79	25.39	12.27	0.346
2008	2.10	4.27	5.54	6.69	7.92	9.18	10.57	12.49	15.66	25.59	12.19	0.346
2009	2.13	4.32	5.56	6.70	7.90	9.12	10.53	12.43	15.52	25.78	12.10	0.346
2010	2.15	4.36	5.59	6.71	7.87	9.07	10.50	12.38	15.39	25.97	12.08	0.346
2011	2.20	4.15	5.30	6.39	7.56	8.79	10.33	12.43	15.82	27.01	12.28	0.361
2012	2.25	3.93	5.02	6.08	7.25	8.51	10.17	12.48	16.26	28.06	12.47	0.377
2013	2.32	3.99	5.11	6.18	7.33	8.58	10.20	12.41	15.99	27.87	12.01	0.372
2014	2.38	4.04	5.20	6.29	7.42	8.66	10.24	12.35	15.73	27.68	11.63	0.366
2015	2.44	4.09	5.24	6.35	7.51	8.80	10.29	12.37	15.81	27.11	11.11	0.360
2016	2.45	4.09	5.28	6.37	7.54	8.88	10.49	12.54	15.96	26.39	10.77	0.355
2017	2.51	4.09	5.25	6.33	7.47	8.75	10.38	12.57	15.93	26.73	10.65	0.358
2018	2.62	4.25	5.42	6.50	7.61	8.87	10.38	12.49	15.90	25.96	9.91	0.347
2019	2.72	4.27	5.37	6.44	7.57	8.85	10.38	12.43	15.83	26.15	9.61	0.347
2020	2.70	4.27	5.38	6.42	7.52	8.75	10.32	12.31	15.65	26.68	9.88	0.350

Πίνακας 5-8: Εισοδηματική Κατανομή στη Ρωσία 1988 - 2020 [Πηγή Στοιχείων: (UNU-WIDER, 2022)]

Χώρα / Περιοχή	Δείκτης Gini			Δείκτης Palma		
	2010	2020	Μ.Ο. 10ετίας	2010	2020	Μ.Ο. 10ετίας
G7						
Γαλλία	0.334	0.331	0.332	1.32	1.29	1.31
Γερμανία	0.305	0.317	0.312	1.13	1.21	1.17
Ηνωμένο Βασίλειο	0.358	0.337	0.335	1.50	1.33	1.32
ΗΠΑ	0.406	0.415	0.410	1.92	2.01	1.95
Ιαπωνία	0.335	0.329	0.328	1.32	1.29	1.28
Ιταλία	0.348	0.360	0.358	1.39	1.47	1.46
Καναδάς	0.336	0.325	0.325	1.33	1.24	1.28
Ρωσία	0.346	0.350	0.358	1.38	1.42	1.48
BRICS						
Βραζιλία	0.503	0.497	0.503	3.34	3.26	3.36
Ρωσία	0.346	0.350	0.358	1.38	1.42	1.48
Ινδία	0.511	0.514	0.514	3.38	3.47	3.46
Κίνα	0.441	0.435	0.434	2.31	2.23	2.24
Νότια Αφρική	0.729	0.669	0.677	15.14	10.05	10.72
Πρώην Ανατολικό Μπλοκ						
Βουλγαρία	0.338	0.402	0.377	1.33	1.88	1.65
Εσθονία	0.318	0.308	0.323	1.19	1.12	1.21
Καζακστάν	0.316	0.314	0.312	1.19	1.19	1.17
Κροατία	0.326	0.289	0.314	1.25	1.03	1.16
Λετονία	0.361	0.347	0.353	1.48	1.40	1.43
Λευκορωσία	0.321	0.289	0.302	1.22	1.03	1.11
Λιθουανία	0.365	0.354	0.355	1.53	1.45	1.47
Ουγγαρία	0.297	0.268	0.287	1.08	0.94	1.03
Ουκρανία	0.290	0.296	0.293	1.04	1.08	1.06
Πολωνία	0.346	0.318	0.329	1.40	1.20	1.29
Ρουμανία	0.356	0.351	0.363	1.45	1.41	1.50
Ρωσία	0.346	0.350	0.358	1.38	1.42	1.48
Σερβία	0.345	0.281	0.334	1.35	0.98	1.30
Σλοβακία	0.264	0.232	0.260	0.92	0.76	0.89
Σλοβενία	0.250	0.252	0.260	0.85	0.87	0.89
Τσεχία	0.262	0.255	0.260	0.92	0.89	0.91
Ευρώπη και Κ.Ασία	0.426	0.414	0.421	2.16	2.01	2.09
Κόσμος	0.633	0.606	0.616	8.29	6.97	7.48

Πίνακας 5-9: Δείκτες Gini και Palma για την Εισοδηματική Ανισότητα στη Ρωσία και Ομάδες Χωρών

[Πηγή Στοιχείων: (UNU-WIDER, 2022)]

Χώρα / Περιοχή	Μερίδιο Ανώτερου 1%			Ανώτερο 10% / Κατώτερο 10%		
	2010	2020	Μ.Ο. 10ετίας	2010	2020	Μ.Ο. 10ετίας
G7						
Γαλλία	5.083	4.957	5.056	9.63	10.24	9.53
Γερμανία	4.283	4.759	4.496	7.32	8.37	7.85
Ηνωμένο Βασίλειο	5.707	4.768	4.820	10.15	9.21	8.86
ΗΠΑ	6.478	6.455	6.282	16.81	17.51	17.22
Ιαπωνία	4.897	5.072	5.017	9.44	9.23	9.01
Ιταλία	4.734	4.716	4.788	12.59	14.62	14.91
Καναδάς	4.817	4.415	4.531	9.60	9.03	9.56
Ρωσία	4.892	4.885	4.934	12.08	9.88	11.13
BRICS						
Βραζιλία	9.680	9.264	9.571	32.04	49.80	43.39
Ρωσία	4.892	4.885	4.934	12.08	9.88	11.13
Ινδία	10.060	10.094	10.085	32.18	33.97	33.73
Κίνα	6.422	6.308	6.257	19.37	18.60	19.63
Νότια Αφρική	23.282	16.220	17.228	159.51	105.43	112.20
Πρώην Ανατολικό Μπλοκ						
Βουλγαρία	4.791	6.931	6.132	10.95	16.80	15.37
Εσθονία	4.237	3.690	4.085	9.15	7.78	9.28
Καζακστάν	4.021	4.077	3.993	7.65	7.36	7.34
Κροατία	4.133	3.731	3.973	9.74	7.51	9.04
Λετονία	4.976	5.083	4.955	14.48	10.78	12.14
Λευκορωσία	4.010	3.558	3.758	8.47	6.46	7.34
Λιθουανία	5.284	5.072	5.191	14.27	11.63	11.86
Ουγγαρία	3.867	4.409	4.098	7.69	5.84	7.03
Ουκρανία	3.549	3.713	3.629	6.54	7.02	6.83
Πολωνία	5.159	4.627	4.804	10.18	11.46	9.89
Ρουμανία	4.694	4.201	4.562	12.65	15.02	15.85
Ρωσία	4.892	4.885	4.934	12.08	9.88	11.13
Σερβία	4.291	3.185	4.163	13.56	7.17	12.47
Σλοβακία	3.631	2.826	3.383	6.58	5.32	6.67
Σλοβενία	3.244	3.516	3.478	5.68	5.23	5.85
Τσεχία	3.756	3.490	3.741	5.92	5.30	5.79
Ευρώπη και Κ.Ασία	6.044	5.862	5.884	24.33	20.40	22.04
Κόσμος	11.659	10.425	10.908	110.33	103.19	104.67

Πίνακας 5-10: Εισοδηματικό Μερίδιο Ανώτερου 1% και Λόγος Ανώτερου 10% προς Κατώτερο 10% στη Ρωσία και Ομάδες Χωρών [Πηγή Στοιχείων: (UNU-WIDER, 2022)]

Χώρα / Περιοχή	Μερίδιο Πλούτου (2019)		
	Ανώτερο 10%	Ανώτερο 5%	Ανώτερο 1%
Γαλλία	54.6	41.7	22.2
Γερμανία	65.1	51.7	30.2
Ηνωμένο Βασίλειο	59.3	45.5	24.5
ΗΠΑ	75.9	63.3	35.4
Ιαπωνία	48.0	35.7	17.9
Ιταλία	53.6	41.0	22.0
Ισραήλ	67.2	56.4	37.2
Ρωσία	82.7	74.7	58.2
Ινδία	74.3	63.6	42.5
Κίνα	59.9	48.8	30.3
Νότια Αφρική	67.5	56.5	34.6
Αυστραλία	52.4	40.6	22.2
Δανία	66.6	52.0	29.3
Ν. Κορέα	56.5	47.0	29.8
Μεξικό	65.2	53.8	34.1
Ισπανία	55.0	43.2	23.8
Ελλάδα	53.0	41.8	23.0
Ουγγαρία	53.8	42.0	23.8
Χιλή	67.1	56.7	37.7
Πολωνία	56.2	45.0	26.6
Ρουμανία	52.1	40.3	22.1
Τουρκία	70.3	60.6	42.5
Σλοβακία	38.4	27.3	13.2
Τσεχία	64.0	54.1	36.1
Αφρική	72.3	60.2	37.9
Ασία - Ειρηνικός	81.9	67.8	39.2
Ευρώπη	68.5	54.1	30.3
Λατινική Αμερική	71.9	60.8	41.0
Β. Αμερική	74.6	62.3	35.0
Κόσμος	81.7	70.2	45.0

Πίνακας 5-11: Ανισότητα Πλούτου: Μερίδιο Πλούτου του Ανώτερου 10%, 5% και 1% για επιλεγμένες χώρες [Πηγή Στοιχείων: (Crediid Suisse Group AG, 2022)]

Από τη σύγκριση των ανωτέρω στοιχείων για την ανισότητα εισοδήματος και πλούτου, μπορούν να προκύψουν τα εξής αποτελέσματα για τα χαρακτηριστικά του φαινομένου στη Ρωσία:

α) Η εισοδηματική ανισότητα στη Ρωσία είναι γενικά υψηλότερη σε σχέση με τις πλέον ανεπτυγμένες χώρες παγκοσμίως, αυτές της ομάδας G7 αν εξαιρεθούν οι ΗΠΑ, οι οποίες αν και αποτελούν την ισχυρότερη οικονομία του πλανήτη, παρουσιάζουν μια αρκετά παράδοξα υψηλή ανισότητα, συγκρίσιμη περισσότερο με χώρες του αναπτυσσόμενου και όχι του ανεπτυγμένου κόσμου. Μάλιστα το φαινόμενο των ΗΠΑ συνεισφέρει στην γενικότερη αδυναμία προσδιορισμού σαφούς και κατηγορηματικής συσχέτισης μεταξύ ανισότητας και ανάπτυξης, όπως έχει αναφερθεί αναλυτικότερα στη βιβλιογραφική ανάλυση.

β) Μεταξύ των χωρών BRICS, στη Ρωσία καταγράφεται το χαμηλότερο επίπεδο ανισότητας εισοδήματος.

γ) Από τα στοιχεία των χωρών του πρώην ανατολικού μπλοκ και της μετάβασης από κεντρικά σχεδιασμένες οικονομίες, στις οικονομίες της αγοράς, προκύπτει ότι η Ρωσία παρουσιάζει από τα υψηλότερα επίπεδα ανισότητας (πχ μ.ο. $Gini=0.358$), σημαντικά υψηλότερα από χώρες της Κεντρικής Ευρώπης (πχ. Σλοβενία= 0.260 , Τσεχία= 0.260 , Ουγγαρία= 0.287) και οριακά μόνο χαμηλότερα σε σχέση με ορισμένες βαλκανικές κυρίως χώρες (πχ Βουλγαρία= 0.377 και Ρουμανία= 0.363).

δ) Συγκρινόμενη με την ευρύτερη περιοχή της Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας, η Ρωσία έχει χαμηλότερο επίπεδο ανισότητας ενώ σε σχέση με το σύνολο των χωρών παγκοσμίως εμφανίζει σημαντικά μικρότερες τιμές σε όλους τους δείκτες ανισότητας.

ε) Τα ανωτέρω αποτελέσματα είναι παρόμοια για όλους τους δείκτες ανισότητας που καταγράφονται στους πίνακες, με οριακές μόνο διαφορές σε ορισμένες περιπτώσεις, που δεν αναιρούν τα γενικά συμπεράσματα για την κατάσταση στη Ρωσία σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο.

στ) Η τάση της ανισότητας την τελευταία δεκαετία είναι γενικά σταθερή με ελάχιστες μεταβολές, γεγονός το οποίο υποδεικνύει ότι το πρόβλημα έχει ισχυρές ρίζες και καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερής η αντιμετώπισή του.

ζ) Από τη σύγκριση των δεδομένων για την ανισότητα του πλούτου διαπιστώνεται ότι η Ρωσία είναι η χώρα με τη μεγαλύτερη ανισότητα παγκοσμίως. Χαρακτηριστικά το πλουσιότερο 10% του πληθυσμού κατέχει το 82.7% του συνολικού πλούτου ενώ το πλουσιότερο 1% το 58,2% του πλούτου. Τα μερίδια αυτά είναι δραματικά υψηλότερα τόσο από οποιαδήποτε από τις επιλεγμένες χώρες όσο και από τον παγκόσμιο μέσο όρο. Το γεγονός μάλιστα ότι καταγράφεται πάρα πολύ έντονη διαφοροποίηση στην κατανομή του πλούτου, πιθανόν υποδεικνύει ότι και το πρόβλημα της εισοδηματικής ανισότητας ενδεχομένως είναι αρκετά μεγαλύτερο από αυτό που καταγράφεται στα δεδομένα των εισοδημάτων. Επίσης αυτό πιθανόν αποτελεί και ένα στοιχείο του μεγέθους της παραοικονομίας ή «μαύρης» οικονομίας, η οποία ίσως αποκρύπτεται στις καταγραφές των επίσημων εισοδημάτων αλλά αναδεικνύεται στις μελέτες για τον συσσωρευμένο πλούτο.

η) Με όρους ανισότητας, η Ρωσία απέχει από τις ανεπτυγμένες, ισχυρές οικονομικά χώρες αλλά και την πλειονότητα των χωρών που ακολουθούσαν το υπόδειγμα της κεντρικής σχεδιασμένης οικονομίας. Από την άλλη η ανισότητα στη Ρωσία είναι αρκετά χαμηλότερη από το παγκόσμιο επίπεδο και χώρες όπως οι BRICS. Ως εκ τούτου, θα μπορούσαμε να κατατάξουμε την Ρωσία κάπου ανάμεσα στον ανεπτυγμένο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο.

θ) Συνεκτιμώντας λοιπόν τα δεδομένα και λαμβάνοντας υπόψη και την οικονομική πρόοδο των υπολοίπων χωρών, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η ανισότητα αποτελεί σημαντική τροχοπέδη για την οικονομική ανάπτυξη, αν και όχι ίσως «θανάσιμη» για την βιώσιμη και διαρκή ανάπτυξη, εφόσον μπορεί να διατηρηθεί τουλάχιστον κάτω από το επίπεδο Gini 0.38 - 0.40, που θεωρείται ενδεικτικό υπερβολικής ανισότητας σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα (Mareeva, 2020). Η επιτυχία μέτρων για την άμβλυνση του φαινομένου, που θα παρουσιαστούν στο επόμενο κεφάλαιο, μπορούν να αποτελέσουν έναν ισχυρό παράγοντα για την ενίσχυση της ανάπτυξης.

5.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ - ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Για τη μελέτη της σχέσης ανισότητας και ανάπτυξης θα χρησιμοποιηθεί το κλασικό μοντέλο της γραμμικής παλινδρόμησης:

$$Y = \alpha + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_n X_n + \varepsilon$$

όπου Y : η μεταβλητή απόκρισης, στην προκειμένη περίπτωση το κατά κεφαλήν ΑΕΠ (GDPpc εφεξής στα αποτελέσματα),

α : ένας σταθερός συντελεστής,

X_1, X_2, \dots, X_n : οι επεξηγηματικές μεταβλητές, δηλαδή τα διάφορα μέτρα ανισότητας

$\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_n$: οι αντίστοιχοι συντελεστές των μεταβλητών X_1, X_2, \dots, X_n και

ε : τα σφάλματα της παλινδρόμησης

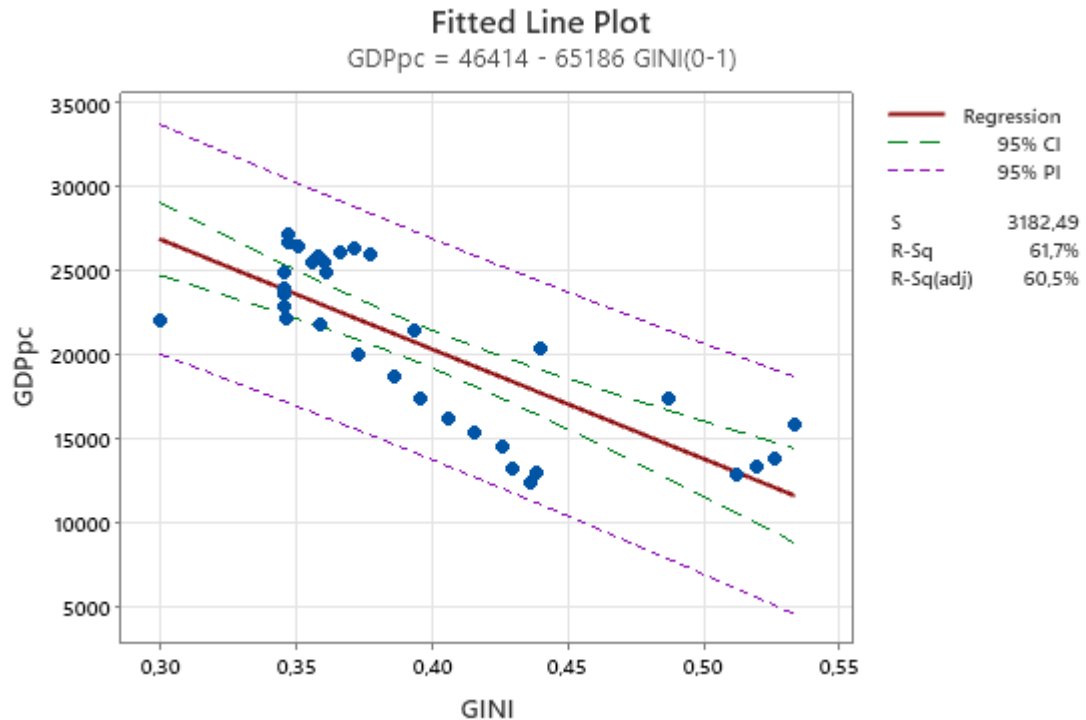
Υπενθυμίζεται ότι η επιλογή των παραγόντων θέλει ιδιαίτερη προσοχή καθώς τα διάφορα μέτρα ανισότητας που αναφέρθηκαν προέρχονται από την ίδια εισοδηματική κατανομή και επομένως υπάρχουν ισχυρές συσχετίσεις μεταξύ τους. Ως εκ τούτου θα πρέπει να περιοριστούμε σε ένα μοντέλο με όσο τον δυνατόν λιγότερες επεξηγηματικές μεταβλητές ώστε αφενός να αποφευχθεί το overfitting, αφετέρου να διατηρηθεί η αξιοπιστία της προβλεπτικότητας του μοντέλου.

Απλό Μοντέλο μίας Μεταβλητής Ανισότητας

Ξεκινώντας λοιπόν από την απλή περίπτωση που περιλαμβάνεται μόνο μια επεξηγηματική μεταβλητή, συγκεκριμένα ο δείκτης Gini, το μοντέλο που προκύπτει είναι το

$$GDPpc = 46414 - 65186 GINI$$

με $R^2 = 61.7\%$, $R_{adj}^2 = 60.5\%$, $R_{pred}^2 = 56.7\%$, $p - value = 10^{-7}$, $\beta = -65186$.

Σχήμα 5-15: Γραμμική Παλινδρόμηση: GDPpc vs Gini

Επομένως υπάρχει ισχυρή στατιστικά σημαντική ($p - value < 0.001$) ένδειξη ότι η ανισότητα και η ανάπτυξη έχουν σημαντική συσχέτιση και μάλιστα αρνητική καθώς ο συντελεστής της μεταβλητής Gini είναι αρνητικός ($\beta = -65186$). Επίσης το απλό αυτό μοντέλο εξηγεί το μεγάλο μέρος της μεταβλητότητας ($R^2 = 61.7\%$, και $R_{adj}^2 = 60.5\%$).

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε και άλλες επιλογές της μεταβλητής ανισότητας, που χρησιμοποιούνται στην βιβλιογραφία και τα αποτελέσματα για το μοντέλο παλινδρόμησης φαίνονται στον παρακάτω Πίνακα 5-12. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι όλες σε όλες ανεξαιρέτως τις μεταβλητές ανισότητας η υπόθεση της συσχέτισης με την ανάπτυξη επιβεβαιώνεται με ισχυρά στατιστική σημαντικότητα για την περίπτωση της Ρωσίας. Η συσχέτιση είναι θετική όταν το μέτρο υπολογίζει το μερίδιο του φτωχότερου πληθυσμού (πρώτες 4 περιπτώσεις), άρα αύξηση του μέτρου σημαίνει μείωση της ανισότητας και συσχετίζεται θετικά με την ανάπτυξη. Παρομοίως η συσχέτιση είναι αρνητική όταν το μέτρο υπολογίζει το μερίδιο του πλουσιότερου πληθυσμού ή τον λόγο πλουσιότερων/φτωχότερων και συνεπώς η αύξηση του μέτρου υποδηλώνει αύξηση της ανισότητας και συσχετίζεται αρνητικά με την ανάπτυξη.

Δείκτες / Αναλογίες	Περιγραφή				
	R^2	R^2_{adj}	R^2_{pred}	$p - value$	Positive / Negative Correlation
p0p10 (d1)	75,49	74,70	71,27	10^{-7}	Positive
p0p20 (Q1)	70,14	69,17	65,62	10^{-7}	Positive
p0p40 (Bottom 40%)	62,23	61,02	57,12	10^{-7}	Positive
p40p90 (Middle 50%)	54,13	52,65	48,68	10^{-7}	Positive
p90p100 (d10)	59,56	58,25	54,50	10^{-7}	Negative
p99p100 (top1%)	64,51	63,37	59,94	10^{-7}	Negative
p90p100/p0p10 (d10/d1)	50,05	48,44	44,07	$4 \cdot 10^{-7}$	Negative
p90p100/p0p40 (Palma)	54,01	52,53	48,13	$1.1 \cdot 10^{-7}$	Negative
p80p100/p0p20 (Q5/Q1)	53,29	51,78	47,63	10^{-6}	Negative
p99p100/p90p100	69,36	68,37	65,54	10^{-7}	Negative
Gini	61,74	60,50	56,73	10^{-7}	Negative

Πίνακας 5-12: Μοντέλα Γραμμικής Παλινδρόμησης με Διαφορές Επιλογές Μίας Μεταβλητής Ανισότητας

Εξέταση Επίδρασης με Χρονική Υστέρηση (Lag Effect)

Στο επόμενο βήμα θα εξετάσουμε εάν η συσχέτιση των μέτρων ανισότητας και της ανάπτυξης έχει διαφορετική συμπεριφορά εάν μελετήσουμε την επίδραση σε βάθος χρόνου. Είναι λογικό να υποθέσουμε ότι ένα συγκεκριμένο επίπεδο ανισότητας για κάποιο έτος, μπορεί να έχει συνέπειες, θετικές ή αρνητικές, στην ανάπτυξη οι οποίες θα φανούν πιο έντονα σε μεταγενέστερο χρόνο. Για αυτόν τον λόγο εξετάζεται η γραμμική συσχέτιση με βάση το ελαφρώς τροποποιημένο μοντέλο

$$Y_t = \alpha + \beta_1 X_{1(t-i_1)} + \beta_2 X_{2(t-i_2)} + \dots + \beta_\nu X_{\nu(t-i_\nu)} + \varepsilon$$

όπου $X_{1(t-i_1)}, X_{2(t-i_2)}, \dots, X_{\nu(t-i_\nu)}$: προηγούμενες τιμές των επεξηγηματικών μεταβλητών ενώ στην πιο απλή μορφή μοντέλου μιας μεταβλητής έχουμε

$$Y_t = \alpha + \beta_1 X_{1(t-i)} + \varepsilon, \quad i = 1, 2, 3, 4, \dots \text{έτη}$$

Στον Πίνακα 5-13 καταγράφονται τα αποτελέσματα του συντελεστή R^2 της παλινδρόμησης για διάφορες τιμές της χρονικής υστέρησης και διάφορες επιλογές των δεικτών ανισότητας. Στις κόκκινες αποχρώσεις αντιστοιχούν οι υψηλότερες τιμές και στις γαλάζιες οι χαμηλότερες τιμές.

Χρονική Υστέρηση (Έτη) - R^2 (%)					
Δείκτες / Αναλογίες	t=0	t=1	t=2	t=3	t=4
p0p10 (d1)	75.49	77.35	71.59	58.70	41.42
p0p20 (Q1)	70.14	75.82	74.20	63.28	49.95
p0p40 (Bottom 40%)	62.23	69.94	70.53	64.27	51.26
p40p90 (Middle 50%)	54.13	69.75	79.07	80.78	74.88
p90p100 (d10)	59.56	71.87	77.25	74.57	64.59
p99p100 (top1%)	64.51	78.13	85.70	85.90	78.46
p90p100/p0p10 (d10/d1)	50.05	57.60	59.96	56.50	47.84
p90p100/p0p40 (Palma)	54.01	64.59	69.03	66.24	57.14
p80p100/p0p20 (Q5/Q1)	53.29	60.66	62.30	57.39	47.17
p99p100/p90p100	69.36	82.41	91.39	95.45	92.95
Gini	61.74	71.30	73.60	67.92	55.62

Πίνακας 5-13: Επίδραση Ανισότητας με Χρονική Υστέρηση στην Ανάπτυξη. Συντελεστής R^2 παλινδρόμησης για διάφορες επιλογές μεταβλητής και χρονικής υστέρησης (time lag)

Διαπιστώνεται ότι η συσχέτιση, σύμφωνα με τον συντελεστή R^2 , για την πλειονότητα των μέτρων ανισότητας αρχικά αυξάνεται καθώς η χρονική υστέρηση αυξάνεται και στη συνέχεια μειώνεται. Ειδικότερα, για την πλειονότητα των μέτρων ανισότητας η μεγαλύτερη συσχέτιση καταγράφεται για χρονική υστέρηση $t = 2$ ετών. Αυτό σημαίνει ότι σε ένα μοντέλο γραμμικής παλινδρόμησης με μία μεταβλητή ανισότητας, φαίνεται ότι η επίδραση της ανισότητας στην ανάπτυξη είναι μεγαλύτερη μετά από 2 χρόνια, γεγονός το οποίο μπορούμε να θεωρήσουμε ότι έχει λογικό έρεισμα. Επομένως, για παράδειγμα μια μείωση του δείκτη Gini ή μια μείωση του ποσοστού εισοδήματος που αντιστοιχεί στο ανώτερο 10%, αναμένεται να έχει πιο έντονη επίδραση στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ μετά από 2 χρόνια περίπου. Παρατηρείται επίσης ότι μετά από 4 έτη, ο συντελεστής παλινδρόμησης μειώνεται σημαντικά.

Από τα ανωτέρω στοιχεία, μπορεί να αναφερθεί και ως παράδειγμα το σενάριο πρόβλεψης, ότι μια μείωση πχ της αναλογίας $p99p100/p90p100$ (πλουσιότερο 1%/πλουσιότερο 10%), δηλαδή των υπερπλούσιων κατά μία ποσοστιαία μονάδα (από 0,18 το 2020 σε 0,17 το 2021) μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ από 26456\$ το 2020 σε εύρος [27335 28898] μετά από 3 έτη.

Επισημαίνεται ότι η γραμμική συσχέτιση δεν αποδεικνύει ύπαρξη σχέσης αιτίου και αιτιατού μεταξύ της επεξηγηματικής μεταβλητής και της μεταβλητής απόκρισης. Ειδικά σε φαινόμενα όπως αυτό υπό μελέτη, οι συνθήκες και οι αλληλεπιδράσεις είναι αρκετά σύνθετες και πολύπλοκες ώστε να αποτυπωθούν με τέτοια μοντέλα. Εντούτοις υποδηλώνεται έμμεσα η σχέση των υπό εξέταση μεταβλητών.

Εξέταση της Συσχέτισης με Κινούμενους Μέσους

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τη συσχέτιση χρησιμοποιώντας στις μεταβλητές αντί για τις τιμές κάθε έτους, τους κινούμενους μέσους 3 ετών. Δηλαδή η τιμή μιας μεταβλητής του έτους 2010 θα είναι τώρα ο μέσος όρος των ετών 2008, 2009 και 2010. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκουμε να εξομαλύνουμε διαφορές και ακραίες τιμές που μπορεί να οφείλονται σε έκτακτα γεγονότα, όπως πχ η απότομη πτώση του ΑΕΠ κατά το 2009, πρώτο έτος της κρίσης. Επιπλέον μπορεί να αναδειχθεί καλύτερα η μακροπρόθεσμη τάση της ανισότητας και της ανάπτυξης όταν εξετάζονται μεγαλύτερα χρονικά παράθυρα. Στον παρακάτω Πίνακα 5-14 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της γραμμικής παλινδρόμησης με μια επεξηγηματική μεταβλητή ανισότητας (με τιμές κινούμενου μέσου όρου) ενώ εξετάζεται όπως και προηγουμένως τυχόν φαινόμενο lag effect.

Κινούμενοι Μέσοι 3ετών	Χρονική Υστέρηση (Ετη) - R^2 (%)				
	t=0	t=1	t=2	t=3	t=4
Δείκτες / Αναλογίες					
p0p10 (d1)	82.90	85.84	80.71	69.75	56.01
p0p20 (Q1)	76.67	83.70	83.06	76.05	65.15
p0p40 (Bottom 40%)	68.78	77.85	79.60	74.85	65.82
p40p90 (Middle 50%)	56.35	71.96	82.16	85.75	83.87
p90p100 (d10)	63.14	76.16	82.74	82.53	77.18
p99p100 (top1%)	66.24	80.29	88.64	90.38	86.72
p90p100/p0p10 (d10/d1)	54.76	64.25	67.58	65.39	59.34
p90p100/p0p40 (Palma)	57.57	69.47	75.11	74.48	69.20
p80p100/p0p20 (Q5/Q1)	58.01	67.18	69.82	66.69	59.66
p99p100/p90p100	71.02	84.41	93.60	97.11	95.57
Gini	67.06	77.73	81.31	78.19	70.42

Πίνακας 5-14: Επίδραση Ανισότητας με Χρονική Υστέρηση στην Ανάπτυξη. Συντελεστής R^2 παλινδρόμησης για διάφορες επιλογές μεταβλητής και χρονικής υστέρησης (lag). Οι Μεταβλητές Αφορούν τους Κινητούς Μέσους 3 ετών

Παρατηρώντας τα αποτελέσματα διαπιστώνουμε ότι σε όλες ανεξαιρέτως τις περιπτώσεις έχουμε αύξηση του συντελεστή R^2 της παλινδρόμησης, από 1.66 έως και 15.20 ποσοστιαίες μονάδες (κατά μέσο όρο 7.18 μονάδες). Συνεπώς μελετώντας τις μεταβλητές ανισότητας και ανάπτυξης με τους κινούμενους μέσους όρους εξηγείται μεγαλύτερο ποσοστό της μεταβλητότητας και καλύτερα η συσχέτιση μεταξύ των υπόψη μεταβλητών. Επιπλέον, παρατηρείται όπως και προηγουμένως το φαινόμενο της χρονικής υστέρησης, κατά το οποίο η συσχέτιση είναι μεγαλύτερη όταν μελετάται η ανισότητα και η ανάπτυξη με διαφορά 2-3 ετών.

Μοντέλο με περισσότερες από μία μεταβλητές

Στο επόμενο βήμα θα διερευνηθεί η δυνατότητα δημιουργίας ενός μοντέλου που θα περιέχει περισσότερες επεξηγηματικές μεταβλητές ώστε να βελτιωθεί ο συντελεστής R^2 της παλινδρόμησης, έχοντας όμως υπόψη πάντα και το πρόβλημα του overfitting. Πρόβλημα στην επιλογή επιπλέον επεξηγηματικών μεταβλητών αποτελεί η ισχυρότατη συσχέτιση μεταξύ τους, η οποία μάλιστα κυμαίνεται από 0.79 έως και 0.99 (Διάγραμμα συσχέτισης: Σχήμα A-16 στο Παράρτημα «Α»). Οι δυνατές επιλογές των μεταβλητών μπορούν να μειωθούν με μια ανάλυση PCA (Principal Components Analysis), που φαίνεται παρακάτω για έως και 3 κύριους παράγοντες, οι οποίοι επεξηγούν το 98,8% της μεταβλητότητας (Πίνακας 5-15).

Rotated Factor Loadings and Communalities

Varimax Rotation

Variable	Factor1	Factor2	Factor3	Communality
GINI(0-1)	0,588	0,529	0,609	0,996
Q5/Q1	0,720	0,417	0,543	0,987
d10/d1	0,750	0,416	0,477	0,963
d1	-0,420	-0,415	-0,798	0,986
top1/top10	0,290	0,875	0,368	0,985
d10	0,593	0,603	0,530	0,997
Q1	-0,517	-0,475	-0,711	0,999
Q2	-0,640	-0,474	-0,586	0,978
Q3	-0,630	-0,484	-0,573	0,961
Q4	-0,602	-0,692	-0,385	0,990
Q5	0,608	0,540	0,576	0,993
p100	0,518	0,716	0,467	0,999
Middle 50	-0,586	-0,697	-0,407	0,996
Bottom 40	-0,583	-0,478	-0,654	0,996
Palma	0,690	0,517	0,504	0,998
Theil-L	0,653	0,485	0,575	0,992
Variance	5,7002	5,1142	5,0004	15,8148
% Var	0,356	0,320	0,313	0,988

Πίνακας 5-15: Ανάλυση Κυρίων Παραγόντων (PCA) για τις επεξηγηματικές μεταβλητές ανισότητας

Στην ανάλυση PCA παρατηρούμε ότι ο παράγοντας 1 (Factor 1) έχει την μεγαλύτερη επίδραση στις μεταβλητές d10/d1 (0.750), Q5/Q1 (0.720) και Palma (0.690), οι οποίες όλες αφορούν αναλογίες πλουσιότερων προς φτωχότερων τμημάτων του πληθυσμού. Άρα ο παράγοντας 1 αφορά στις αναλογίες της εισοδηματικής κατανομής. Παρόμοια, ο παράγοντας 2 (Factor 2) έχει τη μεγαλύτερη επίδραση στις μεταβλητές top1/top10 και p100, άρα μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί τον παράγοντα που περιγράφει το μερίδιο του πλουσιότερου πληθυσμού. Τέλος, ο παράγοντας 3 (Factor 3) έχει την μεγαλύτερη επίδραση στις μεταβλητές d1, Q1 και Bottom40 (όλες με αρνητικό πρόσημο) και περιγράφει το μερίδιο του φτωχότερου πληθυσμού.

Επομένως η επιλογή των επεξηγηματικών μεταβλητών για το επαυξημένο μοντέλο παλινδρόμησης, μπορεί να γίνει κατόπιν της προηγούμενης ανάλυσης, από τις προαναφερθείσες μεταβλητές που συνεισφέρουν περισσότερο στους κύριους 3 παράγοντες. Επιλέγοντας έτσι ως επεξηγηματικές μεταβλητές τις d10/d1, top1/top10 και d1, προκύπτει το μοντέλο:

$$GDPpc = 22130 + 142.9 (d10/d1) - 84713 (top1/top10) + 7000 (d1)$$

$$\text{με } R^2 = 86.00\%, R_{adj}^2 = 84.56\%, R_{pred}^2 = 76.20\%$$

Σημειώνεται ότι και οι 3 μεταβλητές έχουν συμπεριληφθεί στο μοντέλο καθώς ο δείκτης Cp Mallows που αντιστοιχεί (Cp Mallows = 4.0) και εκτιμά την αμεροληψία (bias) ήταν μικρότερος από τα άλλα μοντέλα που περιέχουν μία ή δύο από τις 3 υπόψη μεταβλητές. Επιπλέον και το R^2 είναι μεγαλύτερο στην περίπτωση των 3 μεταβλητών (Πίνακας Α-1).

Επίσης αν χρησιμοποιήσουμε τις 3 μεταβλητές με χρονική υστέρηση 2 ετών, προκύπτει το βελτιωμένο μοντέλο

$$GDPpc_t = 42136 + 72.6 (d10/d1)_{t-2} - 141269(top1/top10)_{t-2} + 3666 (d1)_{t-2}$$

$$\text{με } R^2 = 95.61\%, R_{adj}^2 = 95.13\%, R_{pred}^2 = 93.6\%$$

Άλλες επιλογές των επεξηγηματικών μεταβλητών, μετά την ανάλυση PCA, οδηγούν σε παρόμοια αποτελέσματα με μικρές διαφορές στον δείκτη R^2 .

5.3 ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕΣΩ ΜΗΧΑΝΙΣΜΩΝ - ΚΑΝΑΛΙΩΝ

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τη συσχέτιση των μεταβλητών που αφορούν στους μηχανισμούς της ανισότητας ώστε να διαπιστωθεί η ύπαρξη και η ισχύς της σχέσης τους με την ανισότητα και την ανάπτυξη. Το μοντέλο που θα χρησιμοποιηθεί είναι αυτό της απλής γραμμικής παλινδρόμησης:

$$Channel = a + \beta \cdot Inequality + \varepsilon$$

όπου *Channel*: η μεταβλητή απόκρισης, που είναι ο δείκτης του εκάστοτε μηχανισμού του Πίνακα 4-7, α : ένας σταθερός συντελεστής, *Inequality*: η επεξηγηματική μεταβλητή της ανισότητας, β : ο συντελεστής της μεταβλητής *Inequality*, ε : τα σφάλματα της παλινδρόμησης.

Ως μεταβλητή της ανισότητας *Inequality* έχει επιλεγεί ο δείκτης Gini για την εισοδηματική ανισότητα.

Τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης συνοψίζονται στον κάτωθι Πίνακα 5-16.

Κανάλι - Δείκτης	Περιγραφή				
	R^2	R^2_{adj}	R^2_{pred}	$p - value$	Positive / Negative Correlation
Πολιτική Σταθερότητα και Απουσία Βίας/Τρομοκρατίας (PoliticalStability)	35.62	32.55	17.45	0.003	Negative
Εγχώρια Πίστωση (CreditPrivate)	56.77	54.37	49.78	0.0001	Negative
Γεννητικότητα (Fertility)	24.24	21.8	14.74	0.004	Negative
Εγγεγραμμένοι μαθητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (SchoolTertiary)	61.28	59.94	54.74	10^{-7}	Negative

Πίνακας 5-16: Συσχέτιση των Διαφόρων Καναλιών με την Ανισότητα

Από τα ανωτέρω, παρατηρούμε ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της ανισότητας, όπως εκτιμάται από τον δείκτη Gini και των ενδιάμεσων καναλιών της ανισότητας. Ειδικότερα, με βάση τον δείκτη R^2 η συσχέτιση είναι ισχυρότερη για το κανάλι των Χρηματοπιστωτικών Αγορών (εγχώρια πίστωση) και του Ανθρώπινου Κεφαλαίου (Εκπαίδευση) και ασθενέστερη για την πολιτική σταθερότητα και την γεννητικότητα. Επιπλέον, όπως αναμενόταν, σε όλα τα κανάλια η συσχέτιση είναι αρνητική με την ανισότητα και συμβατή με τη θεωρητική προσέγγιση του ζητήματος καθώς μείωση της ανισότητας συνδέεται με την αύξηση της πολιτικής σταθερότητας, τη βελτίωση των χρηματοπιστωτικών αγορών, την αύξηση της γεννητικότητας και την αύξηση των εγγεγραμμένων μαθητών.

Στη συνέχεια θα εξεταστεί πως επιδρούν αυτοί οι ενδιάμεσοι μηχανισμοί της ανισότητας στην ανάπτυξη και ποιος είναι ο βαθμός της επίδρασής τους.

Το μοντέλο γραμμικής παλινδρόμησης που θα χρησιμοποιηθεί είναι το

$$GDPpc = a + \beta_i \cdot Channel_i + \varepsilon$$

όπου $GDPpc$: η μεταβλητή απόκρισης (ΑΕΠ κατά κεφαλή σε ΜΙΑΔ \$ 2017), a : ένας σταθερός συντελεστής, $Channel_i$: το κάθε κανάλι της ανισότητας, $i = 1,2,3,4$, β_i : ο συντελεστής της μεταβλητής του καναλιού, ε : τα σφάλματα της παλινδρόμησης.

Επιπλέον, ακολουθώντας την ανάλυση του προηγούμενου κεφαλαίου για την επιλογή των κινούμενων μέσων ως τιμές των μεταβλητών, θα χρησιμοποιηθούν οι κινούμενοι μέσοι όροι 3 ετών.

Το μοντέλο γραμμικής παλινδρόμησης που προκύπτει λοιπόν είναι το

$$GDPpc = -7733 + 242.7 \cdot SchoolTertiary + 223.9 \cdot CreditPrivate - 4111 \cdot PoliticalStability$$

Κανάλι - Δείκτης	Συντελεστής παλινδρόμησης	$p - value$
Εγγεγραμμένοι μαθητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (SchoolTertiary)	242.7	0.0054
Εγχώρια Πίστωση (CreditPrivate)	223.9	0.00001
Γεννητικότητα (Fertility)	Δεν συμπεριλήφθηκε ως στατιστικά σημαντική μεταβλητή	
Πολιτική Σταθερότητα και Απουσία Βίας/Τρομοκρατίας (PoliticalStability)	-4111.0	0.056
$R^2 = 96.47\%$, $R^2_{adj} = 95.81\%$, $R^2_{pred} = 94.35\%$		

Πίνακας 5-17: Συσχέτιση των Διαφόρων Καναλιών με την Ανάπτυξη

Από τα αποτελέσματα του Πίνακα 5-17 προκύπτει ότι υπάρχει ισχυρή γραμμική συσχέτιση μεταξύ της ανάπτυξης, όπως αυτή μετρείται με το κατά κεφαλή ΑΕΠ και των καναλιών ανισότητας που αφορούν στην εκπαίδευση ($p - value = 0.0054$) και την εγχώρια πίστωση ($p - value = 0.0054$). Όσον αφορά το κανάλι της πολιτικής σταθερότητας, η συσχέτιση είναι οριακά χαμηλότερη από το επίπεδο εμπιστοσύνης $\alpha = 0.05$ καθώς $p - value = 0.056$ ενώ για το κανάλι της γεννητικότητας δεν προκύπτει στατιστικά σημαντική ένδειξη για συσχέτιση. Επιπλέον η συσχέτιση με την ανάπτυξη είναι θετική για το κανάλι της εκπαίδευσης και της εγχώριας πίστωσης όπως εξάλλου αναμενόταν να προκύψει από την προσέγγιση σε θεωρητικό επίπεδο.

Το μοντέλο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να γίνει μια πρόβλεψη της ανάπτυξης βάσει δυνητικών τιμών των τριών μεταβλητών των καναλιών, πάντα βέβαια με την ιδιαίτερη προσοχή που απαιτείται για την προβλεπτική ικανότητα αυτών των μοντέλων. Ενδεικτικά, εάν ο μέσος όρος ζετίας για την εκπαίδευση αυξηθεί ελαφρά από το 85.49% (τιμή 2020) στο 86.0%, η παροχή πίστωσης αυξηθεί από το 54.52% (τιμή 2020) στο 55% και ο πολιτική σταθερότητα δεν μεταβληθεί, το μοντέλο προβλέπει ότι το κατά κεφαλή ΑΕΠ θα κυμανθεί κατά μέσο όρο στα 28171 \$ (από 26774\$ το 2020) με διάστημα εμπιστοσύνης 95% το [26171\$ 30078\$].

Συνοψίζοντας, επιβεβαιώνεται η επίδραση της ανισότητας στην ανάπτυξη στη Ρωσία μέσω των καναλιών της εκπαίδευσης και της χρηματοπιστωτικών αγορών, οριακά δεν καταγράφεται η επίδραση της πολιτικής σταθερότητας ενώ δεν προκύπτει στατιστικά σημαντική γραμμική συσχέτιση για τη γεννητικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΜΒΛΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ

Μετά την παρουσίαση της ανάλυσης και των αποτελεσμάτων για την ανισότητα και τις επιπτώσεις της στην οικονομική ανάπτυξη της Ρωσίας μπορούν να αναφερθούν προτάσεις για την άμβλυση του φαινομένου και την αντιμετώπιση των συνεπειών του. Οι συστάσεις βασίζονται σε πολιτικές που έχουν προταθεί από μελετητές του φαινομένου είτε παγκόσμια είτε συγκεκριμένα για τη Ρωσία αλλά και προτάσεις πολιτικών φορέων.

6.1 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ

Η καταπολέμηση των ανισοτήτων στην πράξη ώστε αυτή να μην αποτελεί εμπόδιο στην διαρκή και βιώσιμη ανάπτυξη, απαιτεί μακροπρόθεσμη και ολοκληρωμένη πολιτική που θα υπηρετείται με συνέπεια και διάρκεια. Μέτρα όπως η μείωση των πάσης φύσεως διακρίσεων, η υποστήριξη του μειονεκτούντος πληθυσμού, η παροχή ενός εγγυημένου ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης, η μείωση της συγκέντρωσης πλούτου στα χέρια ολίγων προνομιούχων και η βελτίωση της πρόσβασης στις βασικές κοινωνικές υπηρεσίες είναι ορισμένα από αυτά που μπορούν να έχουν θετική επίδραση στην άμβλυση της ανισότητας (Mareeva, 2020).

Ειδικότερα προτείνεται η μείωση των διακρίσεων λόγω φύλου, εθνικής καταγωγής, εισοδήματος, πεποιθήσεων, λαμβάνοντας υπόψη και το γεγονός ότι η ρωσική κοινωνία είναι σε αρκετό βαθμό πολυσυλλεκτική. Προς αυτόν τον στόχο θα συμβάλλει η βελτίωση της νομοθεσίας και η εφαρμογή της στην πράξη ώστε να εδραιωθεί και το αίσθημα ισότητας μεταξύ των πολιτών, το οποίο όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, φθίνει συνεχώς.

Ένας από βασικούς μηχανισμούς μέσω των οποίων η ανισότητα επιδρά στην ανάπτυξη είναι η εκπαίδευση και γενικότερα η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο. Ως εκ τούτου συστήνεται η εφαρμογή πολιτικών για τη συνεχή βελτίωση στην πρόσβαση των πολιτών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Ενδεικτικά την προηγούμενη δεκαετία 2010 – 2019 η πρόσβαση στη τριτοβάθμια εκπαίδευση αυξήθηκε από το 75.3% στο 86.4% και αναμένεται ότι η συνέχεια της τάσης βελτίωσης και η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο θα συνεχίσει να αποδίδει καρπούς στη μείωση της ανισότητας. Η ενίσχυση λοιπόν της δημόσιας παιδείας με αύξηση του ποσοστού του ΑΕΠ που δαπανάται για τη

βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες πρέπει να αποτελεί μέρος του βασικού κορμού των πολιτικών.

Έμφαση επιπλέον θα πρέπει να δοθεί στη μείωση των έντονων περιφερειακών ανισοτήτων που οφείλονται σε σημαντικές διαφορές στις υποδομές, τους φυσικούς πόρους και τη γεωγραφική θέση. Πολιτικές που εστιάζουν στον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης, της υγειονομικής περίθαλψης και της βελτίωσης των δημογραφικών δεδομένων και έχουν εφαρμοστεί την προηγούμενη δεκαετία με την μεταφορά πόρων από τον ομοσπονδιακό προϋπολογισμό στις αυτόνομες διοικήσεις, είχαν μάλλον μικρή επιτυχία (Ukhona, 2014).

Οι δημόσιες παροχές, όπως ένα εύρωστο σύστημα υγειονομικής περίθαλψης και η εκπαίδευση που αναφέρθηκε προηγουμένως έχουν πολύ ισχυρή αναδιανεμητική δράση, απαραίτητη για την μείωση της ανισότητας. Η συνολική πρόσβαση στην κοινωνική ασφάλιση και μέριμνα καθώς και σε υποδομές που υποστηρίζουν τις οικογένειες και τα νοικοκυριά, όπως η προσχολική εκπαίδευση, αποτελούν ένα «εικονικό» ουσιαστικό εισόδημα στην «τσέπη» των πολιτών που εξομαλύνει σε ικανοποιητικό βαθμό τις ανισότητες. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, το «εικονικό» εισόδημα μέσω της πρόσβασης στις δημόσιες υπηρεσίες μειώνει κατά μέσο όρο 20% την εισοδηματική ανισότητα στις χώρες του ΟΟΣΑ. Η Ρωσία κινείται χαμηλότερα από αυτή τον μέσο όρο και προτείνεται η έμφαση προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης των δημόσιων δομών (Seery, 2014).

Πολιτικές που θα οδηγούν σε ισχυρότερο και περισσότερο αποτελεσματικό κράτος διαφαίνεται ότι είναι απαραίτητες ώστε να ενισχυθούν οι δυνάμεις της ανάπτυξης μέσω της βελτιωμένης πρόσβασης στην εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη και άλλες κοινωνικές υποδομές από άτομα με χαμηλό εισόδημα. Αυτό φυσικά απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και ισορροπημένη προσέγγιση καθώς η μεγέθυνση του κράτους μπορεί να έχει παρενέργειες στα δημοσιονομικά μεγέθη και το δημόσιο χρέος. Ως εκ τούτου απαιτείται μια εύρωστη εισοδηματική βάση με τις κατάλληλες φορολογικές πολιτικές για το κράτος που επιθυμεί να αναμετρηθεί με την ανισότητα.

Πρέπει όμως να τονιστεί ότι η σχεδίαση αναδιανεμητικής πολιτικής θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη ότι η συλλογή των κρατικών εσόδων δύναται να έχει και αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη καθώς μειώνονται τα κίνητρα για απόδοση λόγω της αυξημένης φορολογίας. Ως εκ τούτου είναι σημαντικό να εξασφαλίζεται ότι οι αρνητικές

συνέπειες της αναδιανομής εισοδήματος στην ανάπτυξη θα είναι μικρότερες από τις θετικές επιδράσεις της μείωσης της ανισότητας στην ανάπτυξη (Petersen & Schoof, 2015). Σε αυτή τη λογική, είναι φανερό ότι η μείωση της ανισότητας δεν θα πρέπει να βασίζεται αποκλειστικά στην απλή αναδιανομή μέσω του φορολογικού συστήματος. Ταυτόχρονα θα πρέπει να δημιουργούνται οι συνθήκες εκείνες που θα ευνοούν την επιχειρηματική δράση και πρωτοβουλία, η οποία δημιουργεί οικονομικό αντικείμενο, θέσεις εργασίας και ωθεί την ανάπτυξη. Επομένως μέτρα μείωσης της φορολογίας των επιχειρήσεων καθώς και ευελιξίας της αγοράς μπορούν να συμβάλουν στη βελτίωση των συνθηκών του επιχειρείν.

Στοχεύοντας λοιπόν, στην διαρκή και βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, η ρωσική κυβέρνηση ίσως θα πρέπει να συνεχίσει να αυξάνει τους φορολογικούς συντελεστές για το προσωπικό εισόδημα αλλά κυρίως για τον πλούτο του ανώτερου 1% του πληθυσμού, συγκλίνοντας το προοδευτικό φορολογικό σύστημα της Ρωσίας στα πρότυπα των περισσότερο ανεπτυγμένων χωρών. Ωστόσο, είναι απαραίτητο αυτό να υλοποιηθεί σταδιακά και να αποφευχθούν οι ξαφνικές και δυνητικά αποσταθεροποιητικές συνέπειες από τις αυξήσεις των φορολογικών συντελεστών, καθώς λανθασμένες αποφάσεις μπορούν να επιβραδύνουν την ανάπτυξη της ρωσικής οικονομίας. Συνιστάται ταυτόχρονα η μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης του κατώτερου 40% του πληθυσμού μέσω της ενίσχυσης από τον κρατικό προϋπολογισμό, της εφαρμογής συστήματος εκπτώσεων φόρου για τα φυσικά πρόσωπα ή και της εφαρμογής προοδευτικών συντελεστών φορολογίας (Dorofeev, 2021).

Ιδιαίτερο βάρος θα πρέπει να δοθεί στη φορολόγηση του υπερβολικού πλούτου, καθώς όπως παρουσιάστηκε προηγουμένως, σύμφωνα με τη μελέτη της Credit Suisse, η συσσώρευση πλούτου του ανώτερου 1% του πληθυσμού στη Ρωσία είναι η υψηλότερη παγκοσμίως. Ενδεικτικά, ο Bernie Sanders, στην πολιτική του για την ανισότητα προτείνει για τις ΗΠΑ (που έχουν επίσης υψηλό επίπεδο ανισότητας) την καθιέρωση ετήσιου δασμού στο ανώτερο 0.1% των νοικοκυριών και εφόσον υπερβαίνουν τα 32 εκ. \$ περιουσίας. Ο υπόψη φόρος μπορεί να αυξάνεται προοδευτικά και τα έσοδα να υποστηρίζουν πολιτικές ενίσχυσης των λιγότερο προνομιούχων (Sanders, 2022). Η πρόκληση βέβαια της εφαρμογής μιας τέτοιας πολιτικής είναι μεγάλη καθώς απαιτεί ισχυρή επιβολή του νόμου στους ολιγάρχες που γενικά στηρίζουν το πολιτικό καθεστώς

Ο Bernie Sanders προτείνει επίσης την αυξανόμενη προοδευτική εταιρική φορολόγηση σε εταιρείες με τεράστιες διαφορές στις αποδοχές μεταξύ του CEO και του

μέσου εργάτη. Η εφαρμογή προτείνεται σε μεγάλες εταιρείες και οργανισμούς με ενδεικτικά έσοδα άνω των 100 εκ. \$. Ανάλογη φορολόγηση που παράλληλα θα λειτουργεί αποθαρρυντικά στην υπερβολική εισοδηματική ανισότητα ανώτατων και μέσων στελεχών (έως και μερικών εκατοντάδων φορών μεγαλύτεροι μισθοί) μπορεί να εξεταστεί ως μέτρο φορολογικής πολιτικής στη Ρωσία.

Σημαντική προσπάθεια θα πρέπει να καταβληθεί στη μείωση της διαφθοράς που ταλανίζει διαχρονικά την ρωσική κοινωνία. Αναφέρθηκε προηγουμένως ότι η ρωσική κοινή γνώμη, με αυξανόμενη μάλιστα τάση, θεωρεί ότι η ευημερία οφείλεται περισσότερο σε παράγοντες όπως οι κοινωνικές διασυνδέσεις και όχι η αποτελεσματικότητα και η εκπαίδευση. Σύμφωνα μάλιστα με τη Διεθνή Διαφάνεια που υπολογίζει την αντίληψη της διαφθοράς με τον δείκτη Corruption Perceptions Index (CPI), η Ρωσία βρίσκεται σταθερά στις χαμηλότερες θέσεις παγκοσμίως. Χαρακτηριστικά με δείκτη CPI=29 κατατάσσεται στην 136^η θέση παγκοσμίως για το 2021 υποχωρώντας κατά 7 θέσεις από την 129^η θέση του 2020 (Transparency International, 2021) ενώ επίσης ένα υψηλό ποσοστό 27% των πολιτών δωροδότησε για να λάβει προσοχή από παρόχους υπηρεσιών το 2016 (26% το 2010) (Transparency International, 2016). Είναι λογικό επομένως πως δεν μπορούν να είναι αποτελεσματικές οι καίριες πολιτικές κατά της ανισότητας, όπως η προοδευτική φορολόγηση και η πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες, εάν δεν αντιμετωπιστεί δραστικά η γενικευμένη διαφθορά.

Συνοψίζοντας, απαιτείται μια ολόκληρη σειρά μέτρων για να μειωθεί η δυναμική της ανισότητας και να μετριαστούν οι επιπτώσεις της. Οι μηχανισμοί μπορεί να περιλαμβάνουν συστημικές αλλαγές στην αγορά εργασίας (όπως η διαφοροποίηση του κατώτατου μισθού ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης), εξάλειψη των περιφερειακών διαφορών, οι οποίες είναι σημαντικές στη Ρωσία και βελτίωση της κοινωνικής προστασίας για τα νοικοκυριά σε διαφορετικά στάδια του κύκλου ζωής (ιδίως για οικογένειες με παιδιά). Εξίσου σημαντική, ωστόσο, είναι η αναγνώριση της ανάγκης δημιουργίας ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου μεταξύ κοινωνίας και κράτους, η οποία αντίληψη είναι ασθενής τόσο μεταξύ του πληθυσμού όσο και της ελίτ της εξουσίας στη Ρωσία (Mareeva, 2020).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο τελευταίο κεφάλαιο συνοψίζονται τα συμπεράσματα της διατριβής από τη μελέτη της ανισότητας στη Ρωσία και της επίδρασης της ανισότητας στην ανάπτυξη. Επιπρόσθετα αναφέρονται ορισμένες προτάσεις για περαιτέρω έρευνα στο ζήτημα.

7.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η ανισότητα στην Ρωσία αποτελεί μια εξαιρετικά σημαντική πρόκληση για τη ρωσική κοινωνία και το ρωσικό κράτος καθώς έχει ξεκάθαρες και μετρήσιμες συνέπειες στην ανάπτυξη της χώρας. Η απότομη και σε μεγάλο βαθμό ανεξέλεγκτη μετάβαση από την κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία στην ελεύθερη οικονομία και η αναδιάταξη των οικονομικών σχέσεων στην κοινωνία είχε ως συνέπεια την δημιουργία ενός εκρηκτικού μίγματος φτώχειας και ανισότητας αμέσως μετά την κατάρρευση του σοβιετικού καθεστώτος. Μέσα σε λίγα χρόνια (έως το 1996) το πλουσιότερο 10% του πληθυσμού διπλασίασε το μερίδιό του στο συνολικό εισόδημα (από 23.3% σε 40.6%) ενώ παράλληλα αυτό του φτωχότερου 10% καταποντίστηκε από το 3.1% στο 0.6%. Σε συνδυασμό με την ραγδαία μείωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, οι Ρώσοι πολίτες αντιμετώπισαν κατάσταση ακραίας φτώχειας που είχε να εμφανιστεί από την τσαρική εποχή. Στη συνέχεια η φτώχεια και η ανισότητα εξομαλύνθηκαν με αργούς όμως ρυθμούς, γεγονός που είχε και θετικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη.

Εντούτοις τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια στασιμότητα και επιμονή της ανισότητας σε υψηλά επίπεδα που αποτελεί τροχοπέδη για την περαιτέρω ανάπτυξη. Συγκρίνοντας τη Ρωσία με ομάδες άλλων χωρών, διαπιστώνεται ότι εμφανίζει μεγαλύτερα επίπεδα ανισότητας σε σχέση με τις ανεπτυγμένες χώρες της G7 (πλην των ΗΠΑ) αλλά και χαμηλότερα σε σχέση με τις BRICS. Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει το γεγονός ότι σε σχέση με άλλες χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ, η ανισότητα ήταν και παραμένει αισθητά μεγαλύτερη στη Ρωσία. Θα μπορούσαμε λοιπόν να κατατάξουμε τη Ρωσία ως μια χώρα που βρίσκεται ανάμεσα στις πλέον ανεπτυγμένες και στις λιγότερο ανεπτυγμένες/αναπτυσσόμενες χώρες.

Το πρόβλημα της ανισότητας καταγράφεται ιδιαίτερα έντονο αν ληφθεί υπόψη και η ανισότητα του πλούτου καθώς η Ρωσία αποτελεί τη χώρα με τη μεγαλύτερη ανισότητα στην κατανομή του πλούτου παγκοσμίως (Crediid Suisse Group AG, 2022). Χαρακτηριστικά το

πλουσιότερο 1% του πληθυσμού κατέχει το 57% του συνολικού πλούτου, ποσοστό πολύ υψηλότερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει ότι η ανισότητα στη Ρωσία είναι ιδιαίτερα έντονη όταν μελετώνται τα άκρα της κατανομής πλούτου και εισοδήματος. Ειδικότερα, τα στοιχεία δείχνουν ότι αν και ο δείκτης Gini για την εισοδηματική ανισότητα είναι αρκετά υψηλός αλλά όχι υψηλότερος από αρκετές μεγάλες χώρες, η ανισότητα που αφορά τους υπερπλούσιους (1% του πληθυσμού ή και λιγότερο) είναι ιδιαίτερα έντονη στη Ρωσία. Εξάλλου έχει εκτιμηθεί ότι η εξαιρετική ανισότητα του πλούτου στη Ρωσία μάλλον υποδεικνύει ότι και η εισοδηματική ανισότητα θα πρέπει να είναι υψηλότερη από ότι καταγράφεται (Dorofeen, 2021).

Ιδιαίτερα προβληματική αλλά και για τη δυναμική του φαινομένου της ανισότητας, είναι η υποκειμενική αντίληψη της ρωσικής κοινωνίας. Οι Ρώσοι πολίτες θεωρούν ότι η ανισότητα είναι διάχυτη καθώς μόλις το 1.5% δεν θεωρεί ότι το πρόβλημα έχει οξεία μορφή. Επίσης, η πλειονότητα πιστεύει ότι οι κοινωνικές διασυνδέσεις αποτελούν σημαντικότερο εφόδιο για την ευημερία από ότι το επίπεδο εκπαίδευσης, οι δεξιότητες και η προσπάθεια. Από την άλλη, ένα ορισμένο ποσοστό ανισότητας ως παραγωγικό κίνητρο και εφόσον βασίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια, η ρωσική κοινωνία είναι διατεθειμένη να το αποδεχθεί. Ωστόσο η αποδοχή αυτή φθίνει συνεχώς και ταυτόχρονα επεκτείνεται το αίτημα για «επιπεδοποίηση» των εισοδημάτων ανεξαρτήτως παραγόντων όπως η εργατικότητα και οι δεξιότητες. Επομένως η ρωσική κοινωνία προσλαμβάνει την ανισότητα ως ιδιαίτερα σημαντικό πρόβλημα, γεγονός που δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο την αναστροφή της δυναμικής της.

Στη συνέχεια μελετήθηκε η συσχέτιση της ανισότητας με την ανάπτυξη με μοντέλο γραμμικής παλινδρόμησης. Διαπιστώθηκε ότι συσχέτιση αυτή είναι αρνητική και στατιστικά ισχυρά σημαντική για την περίπτωση της Ρωσίας και μάλιστα για όλα τα μέτρα ανισότητας που εξετάστηκαν. Επιπλέον, μελετώντας την επίδραση της ανισότητας στην μελλοντική ανάπτυξη (χρονική υστέρηση) διαπιστώθηκε ότι η συσχέτιση είναι μεγαλύτερη όταν εξετάζεται η επίδραση μετά από περίοδο 2 ετών. Το αποτέλεσμα αυτό φαίνεται θεωρητικά λογικό καθώς αναμένεται μεταβολές στην ανισότητα να έχουν μετρήσιμο αποτέλεσμα στην οικονομική ανάπτυξη μετά από κάποιο χρονικό διάστημα.

Επιπρόσθετα τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης βελτιώνονται όταν εξετάζονται ως τιμές των δεικτών οι κινούμενοι μέσοι όροι 3 ετών και όχι οι ετήσιες τιμές τους. Για παράδειγμα στη συσχέτιση δείκτη Gini – κατά κεφαλήν ΑΕΠ για ετήσιες τιμές των δεικτών

(χωρίς χρονική υστέρηση) προκύπτει $R^2 = 61.74\%$ ενώ για τιμές κινούμενων μέσων ζετίας, προκύπτει $R^2 = 73.60\%$. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι με τους κινούμενους μέσους όρους εξετάζεται μια μεγαλύτερη περίοδος ανισότητας και ανάπτυξης ενώ εξομαλύνονται ακραίες τιμές, όπως αυτής της κρίσης του 2008, που δύναται να επηρεάσουν αρνητικά την αξιοπιστία του μοντέλου.

Τελικά, εξετάζοντας πλήθος δεικτών, που όμως έχουν ισχυρή συσχέτιση μεταξύ τους καθώς προέρχονται από την ίδια εισοδηματική κατανομή, προέκυψε ένα μοντέλο με τρεις δείκτες που περιγράφουν καλύτερα τα κύρια σημεία της ανισότητας. Συγκεκριμένα, επιλέχθηκε ένας δείκτης για το μερίδιο του φτωχότερου τμήματος του πληθυσμού, ένας για το πλουσιότερο και ένας για την αναλογία πλουσιότερων/φτωχότερων. Το τελικό μοντέλο περιγράφει πολύ ικανοποιητικά την αρνητική συσχέτιση ανισότητας και ανάπτυξης στη Ρωσία, καταλήγοντας σε $R^2 = 95,61\%$, για την περίπτωση των μεταβλητών με χρονική υστέρηση 2 ετών.

Στο επόμενο στάδιο μελετήθηκε η υπόθεση των μηχανισμών-καναλιών της ανισότητας που επιδρούν στην ανάπτυξη, όπως η εκπαίδευση, η γεννητικότητα, οι ατέλειες των χρηματοπιστωτικών αγορών και κοινωνικοπολιτική σταθερότητα. Διαπιστώθηκε στο πρώτο βήμα η ύπαρξη αρνητικής συσχέτισης μεταξύ της ανισότητας και των καναλιών, η οποία είναι ισχυρή για την εκπαίδευση και τις χρηματοπιστωτικές αγορές ενώ ασθενέστερη για την κοινωνικοπολιτική κατάσταση και την γεννητικότητα.

Στο επόμενο βήμα, επιβεβαιώθηκε με ισχυρή στατιστική σημαντικότητα η συσχέτιση μεταξύ ανάπτυξης και των καναλιών εκπαίδευσης και χρηματοπιστωτικών αγορών. Το κανάλι της κοινωνικοπολιτικής σταθερότητας συμπεριλαμβάνεται στο μοντέλο της παλινδρόμησης αν και με οριακή σημαντικότητα ενώ για το κανάλι της γεννητικότητας δεν προέκυψε στατιστική σημαντικότητα. Επομένως συνολικά επιβεβαιώθηκε για την περίπτωση της Ρωσίας, η επίδραση της ανισότητας στην ανάπτυξη μέσω των καναλιών της εκπαίδευσης και των χρηματοπιστωτικών αγορών, οριακά είναι τα αποτελέσματα για το κανάλι της κοινωνικοπολιτικής αστάθειας και δεν επιβεβαιώνεται το κανάλι της γεννητικότητας. Σημειώνεται ότι τα ανωτέρω συμπεράσματα προέκυψαν για τη συγκεκριμένη επιλογή δεικτών - μεταβλητών για την περιγραφή των καναλιών, οι οποίοι βέβαια θεωρούνται αρκετά αντιπροσωπευτικοί σύμφωνα με τη βιβλιογραφία (Toruz, 2022).

Κατόπιν των ανωτέρω, είναι φανερό ότι η επιμένουσα και διάχυτη τόσο αντικειμενικά όσο και υποκειμενικά στην αντίληψη των Ρώσων ανισότητα, έχει ξεκάθαρες και διαρκείς επιπτώσεις στην μακροπρόθεσμη και βιώσιμη ανάπτυξη της Ρωσίας. Για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο απαιτούνται συνεπείς και μακροπρόθεσμες πολιτικές που θα περιλαμβάνουν μέτρα υποστήριξης του φτωχότερου μέρους του πληθυσμού, βελτίωσης της πρόσβασης στις ευκαιρίες, αναδιανομής του πλούτου που νέμονται ελάχιστοι καθώς και ενίσχυσης των επενδύσεων στο ανθρώπινο κεφάλαιο.

Λαμβάνοντας υπόψη και τη μελέτη των επιδράσεων των καναλιών της ανισότητας, έμφαση πρέπει να δοθεί στη διατήρηση της αυξητικής τάσης συμμετοχής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με αύξηση των κρατικών επενδύσεων στον τομέα της παιδείας. Παράλληλα θα πρέπει να ενισχυθεί η πρόσβαση των νοικοκυριών και του ιδιωτικού τομέα στις τραπεζικές πιστώσεις με ταυτόχρονη βελτίωση των συνθηκών δημιουργίας και ανάπτυξης ιδιωτικών πρωτοβουλιών και επιχειρήσεων. Σημαντική προσπάθεια πρέπει επίσης να καταβληθεί προς την μείωση της διαφθοράς που διέπει την ρωσική κοινωνία και η οποία την κατατάσσει στις χαμηλότερες θέσεις παγκοσμίως. Βελτίωση του νομοθετικού πλαισίου και του κλίματος διαφάνειας είναι απολύτως απαραίτητη για τη δημιουργία συνθηκών εντός των οποίων θα ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα των μέτρων αντιμετώπισης της ανισότητας.

Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί και στη φορολογική πολιτική, προτάσεις για την οποία αποτελούν η προοδευτική φορολόγηση του εισοδήματος και κυρίως του υπερβολικού πλούτου του ανώτερου 1% του πληθυσμού και των πολύ μεγάλων εταιρειών και η εφαρμογή αναδιανεμητικών πολιτικών. Παράλληλα προτείνεται να ενισχυθεί το κοινωνικό κράτος και η πρόσβαση στις δημόσιες παροχές και αγαθά, τα οποία αποτελούν ένα είδος έμμεσου κοινωνικού μισθού και μέτρου που βελτιώνει σημαντικά το εισόδημα των κατώτερων τμημάτων του πληθυσμού. Απαιτείται βέβαια οι πολιτικές για την ενίσχυση και μεγέθυνση του κράτους να υλοποιηθούν με ιδιαίτερη προσοχή και ισορροπημένη προσέγγιση ώστε να μην υπάρχουν αρνητικές συνέπειες στη δημοσιονομική κατάσταση της ρωσικής οικονομίας.

Πρέπει τέλος να επισημανθεί ότι η Ρωσία μετά την παγκόσμια υγειονομική κρίση του Covid-19 και την οικονομική ύφεση που προκάλεσε, βρίσκεται σε εμπόλεμη κατάσταση, για την οποία δεν διαφαίνεται στον βραχυπρόθεσμο ορίζοντα εξομάλυνσή της. Οι συνέπειες αυτής της παρατεταμένης κρίσης στη δυναμική της ανισότητας και την

ανάπτυξη μένει να φανούν στα επόμενα χρόνια, ωστόσο τα ιστορικά δεδομένα δεν αφήνουν πολλά περιθώρια αισιοδοξίας.

7.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ

Παρά την πληθώρα των μελετών για τη σχέση ανισότητας και ανάπτυξης, δεν υπάρχει πλήρης ομοφωνία για τη σχέση ανισότητας και ανάπτυξης καθώς και των ενδότερων μηχανισμών, τόσο για τη Ρωσία, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Ως εκ τούτου υπάρχει μεγάλο περιθώριο για επιπλέον ερευνητική δραστηριότητα στον εν λόγω τομέα.

Στη διατριβή αυτή επιχειρήθηκε η μελέτη της συσχέτισης ανισότητας και της ανάπτυξης στη Ρωσία με τη μέθοδο της γραμμικής παλινδρόμησης. Άλλες στατιστικές μέθοδοι, όπως παραλλαγές της γραμμικής παλινδρόμησης, η μη γραμμική παλινδρόμηση, GMM μοντέλα, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την επιβεβαίωση των αποτελεσμάτων.

Επίσης, οι μεταβλητές της ανισότητας που εξετάστηκαν αφορούν την εισοδηματική ανισότητα, για την οποία αφενός τα στοιχεία είναι περισσότερα σε βάθος χρόνου αφετέρου η ανισότητα στο εισόδημα θεωρείται ως η περισσότερο σημαντική και επιδραστική στην ανάπτυξη (Mareeva, 2020). Ομοίως η ανάπτυξη μετρήθηκε για τους ίδιους λόγους με οικονομικούς όρους, με το κατά κεφαλή ΑΕΠ. Επεκτείνοντας τη μελέτη χρησιμοποιώντας και άλλους δείκτες για πιο γενικές μορφές ανισότητας και ανάπτυξης, όπως ο δείκτης HDI (Human Development Index) για την ανάπτυξη που συνδυάζει τους τομείς της οικονομίας, της εκπαίδευσης και του προσδόκιμου ζωής, μπορεί να ισχυροποιήσει τα συμπεράσματα και να προσδώσει πιο ολιστική προσέγγιση στο ζήτημα.

Η μελέτη των δεδομένων κατέδειξε ότι υπάρχει μεγαλύτερη συσχέτιση όταν εξετάζεται η επίδραση της ανισότητας στην ανάπτυξη με χρονική υστέρηση. Η λογική αυτή υπόθεση καθώς οι συνέπειες ενός τέτοιου φαινομένου αναμένεται να φαίνονται στο μέλλον, αξίζει να εξεταστεί περαιτέρω. Μέτρα για την άμβλυνση της ανισότητας αναμένεται να έχουν μετρήσιμη απόδοση όχι άμεσα αλλά με την πάροδο ορισμένων ετών και αυτό πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στην εφαρμογή πολιτικών με διάρκεια και συνέπεια.

Για τη μελέτη των καναλιών της ανισότητας επιλέχθηκαν ορισμένοι χαρακτηριστικοί δείκτες από πλήθος διαθέσιμων άλλων. Θα είναι ενδιαφέρουσα η εξέταση και άλλων επιλογών ώστε να επιβεβαιωθεί η ισχύς των συμπερασμάτων, να αναδειχθούν ίσως άλλες

σχέσεις και τελικά να προκύψουν ακόμα περισσότερα πρακτικά αποτελέσματα, χρήσιμα για την άσκηση πολιτικής.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ακραία συγκέντρωση του εισοδήματος και του πλούτου στη Ρωσία αποδίδεται από τους ερευνητές στην ιδιαιτερότητα της μετάβασης προς μια οικονομία της αγοράς, και ιδίως στη «θεραπεία σοκ» και στις αθρόες ιδιωτικοποιήσεις που πραγματοποιήθηκαν πολύ γρήγορα υπό «νομοθετικό και θεσμικό κενό» γεγονός που οδήγησε στη συσσώρευση της ιδιοκτησίας στα χέρια λίγων εκλεκτών προνομιούχων. Στο νεοσύστατο θεσμικό περιβάλλον, οι πολιτικοί δεσμοί και οι σχέσεις αποδείχτηκαν περισσότερο αποτελεσματικοί από τις επιχειρηματικές ικανότητες καθώς οι λίγοι ευνοημένοι είχαν μεγάλη επιρροή στους «κανόνες του παιχνιδιού».

Το αποτύπωμα εκείνης της περιόδου παραμένει ακόμα ισχυρό στην ρωσική κοινωνία, η οποία αντιμετωπίζει οξύ πρόβλημα ανισότητας στο εισόδημα και τις ευκαιρίες, το οποίο δεν έχει αντιμετωπιστεί έως τώρα αποτελεσματικά. Λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη την σχέση ανισότητας και ανάπτυξης, το ζήτημα της ανισότητας συνιστά σημαντική απειλή για τη διαρκή και βιώσιμη ανάπτυξη στη Ρωσία. Στο ήδη επιβαρυσμένο περιβάλλον έρχεται να προστεθεί η μεγαλύτερης από ότι αρχικά αναμενόταν διάρκειας, πολεμική σύγκρουση Ρωσίας – Ουκρανίας, καθώς και οι συνεπακόλουθες κυρώσεις που πλήττουν τη ρωσική οικονομία, ακόμα και αν επιδεικνύει αντοχή λόγω και των αυξημένων τιμών των φυσικών πόρων.

Καθώς λοιπόν, η ιστορική εμπειρία των παρελθουσών κρίσεων (του 1990 και του 2008) έδειξε ότι τα φτωχότερα στρώματα της κοινωνίας επλήγησαν με την επιδείνωση της ανισότητας, απομένει να φανεί στο επόμενο χρονικό διάστημα η δυναμική του φαινομένου, με μικρή μάλλον αισιοδοξία ως προς την εξέλιξή του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Aghion, P., Caroli, E. & Garcia-Penalosa, C., 1999. Inequality and Economic Growth: The Perspective of the New Growth Theories. *Journal of Economic Literature*, Vol.37, No4 December, pp. 1615-1660.
- Banerjee, A. V. & Duflo, E., 2003. Inequality and Growth: What Can the Data Say?. *Journal of Economic Growth*, Vol. 8 September 2003, pp. 267-299.
- Barro, R. J., 2000. Inequality and Growth in a Panel of Countries. *Journal of Economic Growth*, Vol. 5 March, Τόμος 5, pp. 5-32.
- Benabou, R., 1996. Inequality and Growth. Στο: *NBER Macroeconomic Annual*. Cambridge, MA: MIT Press, pp. 11-74.
- Berg, A. J. & Ostry, J. D., 2011. *Inequality and Unsustainable Growth: Two Sides of the Same Coin?*, Washington: International Monetary Fund.
- Berg, A., Tsangarides, C. G., Ostry, J. D. & Yakhshilikov, Y., 2018. Redistribution, Inequality, and Growth: New Evidence. *Journal of Economic Growth*, 23, pp. 259-305.
- Boushey, H. & Price, C. C., 2014. *How Are Economic Inequality and Growth Connected?*, s.l.: Washington Center for Equitable Growth.
- Chancel, L., Piketty, T., Saez, E. & Zucman, G., 2022. *World Inequality Report*. Available at: <https://wir2022.wid.world/>
- Chletsos, M. & Fatouros, N., 2016. *Does Income Inequality Matter for Economic Growth? : An Empirical Investigation*, s.l.: MPRA Paper, No.75477.
- Cho, D., Kim, B. M. K. & Rhee, D.-E., 2014. *Inequality and Growth: Nonlinear Evidence from Heterogeneous Panel Data*, Seoul: Korea Institute for International Economic Policy (KIEP).
- Cornia, G. A. & Court, J., 2004. *Inequality, Growth and Poverty in the Era of Liberalization and Globalization*, s.l.: UNU/WIDER.
- Credit Suisse Group AG, 2022. *Credit Suisse*. Available at: <https://www.credit-suisse.com/about-us/en/reports-research/global-wealth-report.html>
[Πρόσβαση 10 Οκτώβριος 2022].
- Dorofeev, M. L., 2021. Does Income Inequality Create Excessive Threats to the Sustainable Development of Russia? Evidence from Intercountry Comparisons via Analysis of Inequality Heatmaps. *Economies*, 9:166 November, pp. 1-17.

- Estevez, E., 2022. *Investopedia*. Available at: <https://www.investopedia.com/terms/l/lorenz-curve.asp> [Πρόσβαση 12 Οκτώβριος 2022].
- Forbes, K. J., 2000. A Reassessment of the Relationship between Inequality and Growth.. *American Economic Review*, 90 (4), pp. 869-887.
- Galor, O., 2009. *Inequality and Economic Development: An Overview*, Providence RI: Brown University.
- García-Herrero, A. & Martínez Turégano, D., 2015. *Financial inclusion, rather than size, is the key to tackling income inequality*, Madrid: BBVA.
- GKS, 2020. *Russian Federal State Statistics*. [Ηλεκτρονικό] Available at: https://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/main/ [Πρόσβαση 2 Νοέμβριος 2022].
- Grijalva, D. F., 2011. *Inequality and Economic Growth: Bridging the Short-run and the Long-run*, Irvine, CA: Center for the Study of Democracy.
- Halter, D., Oechslin, M. & Zweimuller, J., 2014. Inequality and growth: the neglected time dimension. *Journal of Economic Growth*, Vol. 19 (1) March, pp. 81-104.
- Jianu, I., Dinu, M., Huru, D. & Bodislav, A., 2021. Examining the Relationship between Income Inequality and Growth from the Perspective of EU Member States' Stage of Development. *Sustainability*, 13, pp. 1-16.
- Kapeliushnikov, R. I., 2020. Piketty's team on inequality in Russia: A collection of statistical artifacts. *Voprosy Ekonomiki*, Απρίλιος, pp. 67-106.
- Kuznets, S., 1955. Economic Growth and Income Inequality. *The American Economic Review*, 45(1), pp. 1-28.
- Luxembourg Cross National Data Center, 2022. *LIS (Luxembourg Income Study)*. Available at: <https://www.lisdatacenter.org/> [Πρόσβαση 10 Οκτώβριος 2022].
- Mareeva, S., 2020. Socio-economic inequalities in modern Russia and their perception by the population. *The Journal of Chinese Sociology*, 7:10, pp. 1-19.
- Meltzer, A. & Scott, R., 1981. A Rational Theory of the Size of Government. *Journal of Political Economy*, Τόμος 89, pp. 689-704.
- Novokmet, F., Piketty, T. & Zucman, G., 2018. *From Soviets to Oligarchs: Inequality and Property in Russia 1905-2016*, Paris: World Inequality Lab.

OECD, 2022. *OECD Data*. Available at: <https://data.oecd.org/> [Πρόσβαση 10 Οκτώβριος 2022].

Ostry, J. D., Berg, A. & Tsangarides, C. G., 2014. *Redistribution, Inequality and Growth*, Washington DC: International Monetary Fund.

Palma, J. G., 2011. Homogeneous Middles vs. Heterogeneous Tails, and the End of the 'Inverted-U': It's All About the Share of the Rich. *Development and Change*, Vol.42(1) April , pp. 87-153.

Panizza, U., 1999. *Income Inequality and Economic Growth: Evidence from the American Data*, Washington, DC: Inter-American Development Bank, Office of the Chief Economist.

Paul, G. S. & Verdier, T., 1996. Inequality, Redistribution and Growth: A Challenge to the Conventional Political Economy Approach. *European Economic Review*, 1996, vol. 40, issue 3-5, 719-728, vol.40 (3), pp. 719-728.

Perotti, R., 1996. Growth, Income Distribution, and Democracy: What the Data Say. *Journal of Economic Growth*, 1(2), Τόμος 1, pp. 149-187.

Petersen, T. & Schoof, U., 2015. The Impact of Income Inequality on Economic Growth. *Impulse*, 5, pp. 1-12.

Popova, D. & Rudberg, A., 2017. Inequality in Income and Wealth in Russia. In: *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. s.l.:Springer, pp. 1-12.

Rosstat, 2020. *BRICS Joint Statistical Publication 2020; Brazil, Russia, India, China, South Africa*, s.l.: Rosstat.

Sanchez-Lopez, C., Aceytuno, M. T. & De Paz-Banez, M. A., 2019. Inequality and Globalization: Analysis an European Countries. *Economics and Sociology*, 12(4), pp. 84-100.

Sanders, B., 2022. *Bernie Sanders on the Issues*. Available at: <https://berniesanders.com/issues/> [Πρόσβαση 20 Οκτώβριος 2022].

Seery, A., 2014. *Working for the Many: Public Services Fight Inequality*. Available at: <https://policy-practice.oxfam.org/resources/working-for-the-many-public-services-fight-inequality-314724/> [Πρόσβαση 21 Σεπτέμβριος 2022].

The World Bank, 2022. *DataBank*. Available at: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> [Πρόσβαση 10 Οκτώβριος 2022].

The World Bank, 2022. *The World Bank*. Available at: https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?most_recent_value_desc=false [Πρόσβαση 2 Νοέμβριος 2022].

The World Bank, 2022β. *Povcal Net*. Available at: <https://data.worldbank.org> [Πρόσβαση 10 Οκτώβριος 2022].

Topuz, S. G., 2022. The Relationship Between Income Inequality and Economic Growth: Are Transmission Channels Effective?. *Social Indicators Research*, 162, pp. 1177-1231.

Transparency International, 2016. *Global Corruption Barometer*. Available at: <https://www.transparency.org/en/gcb/europe-and-central-asia/europe-central-asia-2016/results/rus> [Πρόσβαση 5 Νοέμβριος 2022].

Transparency International, 2021. *Corruption Perceptions Index*. Available at: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021> [Πρόσβαση 10 Νοέμβριος 2022].

Ukhova, D., 2014. *After Equality Inequality Trends and Policy Responses in Contemporary Russia*. Available at: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/319874/dp-after-equality-inequality-trends-policy-russia-100614-en.pdf;jsessionid=D86BA3312F341FFE013341486578B33C?sequence=3> [Πρόσβαση 20 Σεπτέμβριος 2022].

United Nations, 2013. *Inequality Matters*, New York: United Nations.

United Nations, 2020. *Inequality in a Rapid Changing World*, New York: United Nations.

United Nations, 2021. *Department of Economic and Social Affairs*. Available at: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/envision2030-goal10.html> [Πρόσβαση 6 Νοέμβριος 2022].

United Nations, 2022. *United Nations Sustainable Development*. Available at: <https://sdgs.un.org/goals> [Πρόσβαση 1 Νοέμβριος 2022].

UNU-WIDER, 2022. *World Income Inequality Database (WIID)*. Available at: <https://www.wider.unu.edu/project/world-income-inequality-database-wiid> [Πρόσβαση 10 Οκτώβριος 2022].

US Census, 2022. *United States Census Bureau*. Available at: <https://www.census.gov/topics/income-poverty/income-inequality/about/metrics.html> [Πρόσβαση 10 Οκτώβριος 2022].

Voitchovsky , S., 2005. Does the Profile of Income Inequality Matter for Economic Growth?. *Journal of Economic Growth*, Vol.10 September, pp. 273-296.

Vollmer, S. & Herzer, D., 2012. Inequality and Growth: Evidence from Panel Cointegration. *Journal of Economic Inequality*, 10, pp. 489-503.

Wikipedia, 2022. *Lorenz Curve*. Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Lorenz_curve [Πρόσβαση 25 Οκτώβριος 2022].

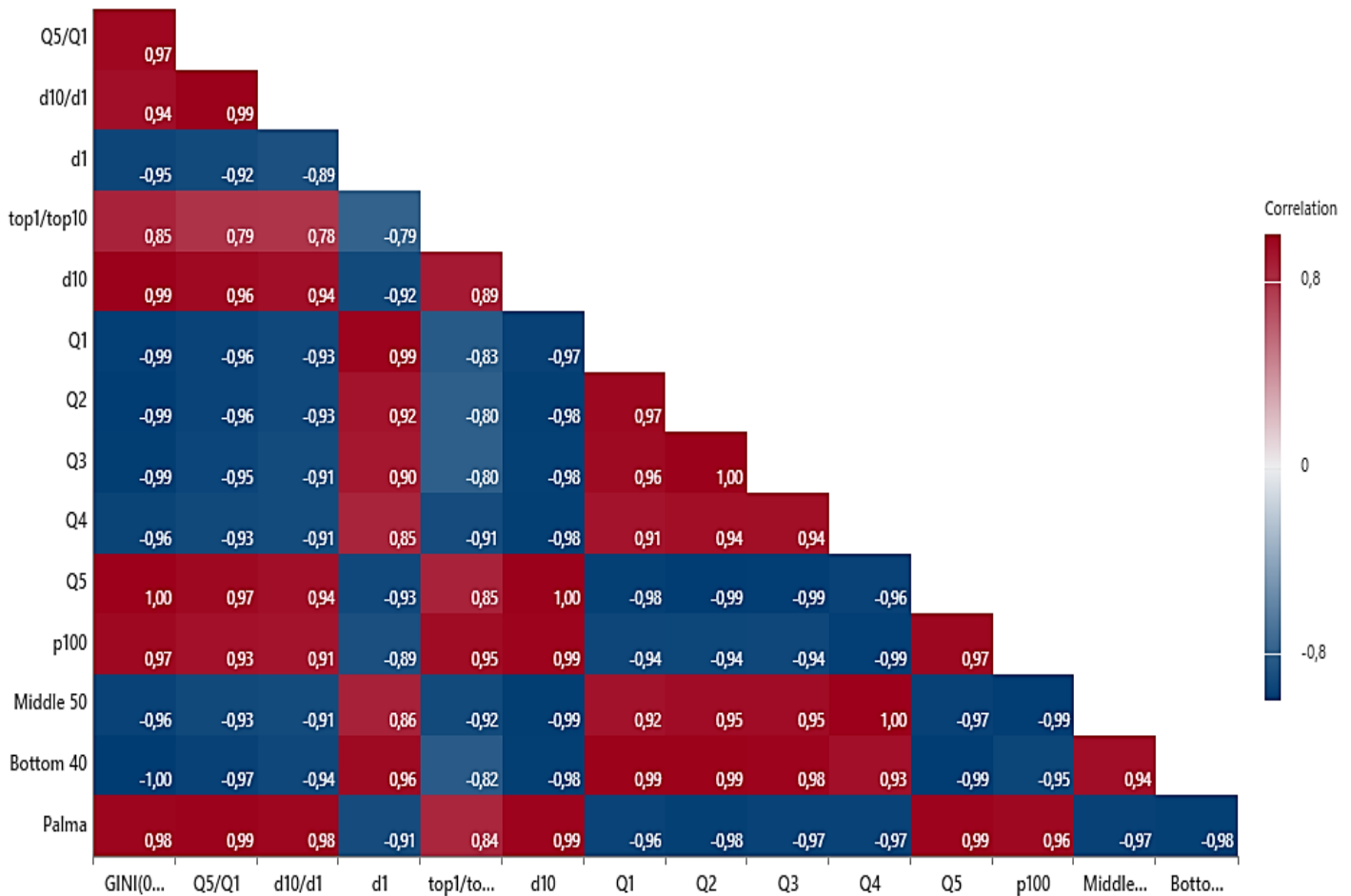
World Inequality Lab, 2022. *World Inequality Database*. Available at: <https://wid.world/data/> [Πρόσβαση 2 Νοέμβριος 2022].

Γυμνόπουλος, Α., 2018. *Το Αποτέλεσμα των Εισοδηματικών Ανισοτήτων στη Μεγέθυνση με Βάση τη Διάκριση της Παραγωγικής και Μη Παραγωγικής Εργασίας*, Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ Τμήμα Οικ. Επιστημών.

Υφαντόπουλος, Γ., 1990. Στατιστικά Μέτρα για την Οικονομική Ανισότητα. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 73, pp. 38-78.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α» : ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Στο Παράρτημα «Α» παρουσιάζονται τα δεδομένα της εισοδηματικής κατανομής, των μέτρων ανισότητας και άλλων παραγόντων που χρησιμοποιήθηκαν σε αυτή τη μελέτη.

Σχήμα A-16: Διάγραμμα Συσχέτισης των Επεξηγηματικών Μεταβλητών Ανισότητας

Response is GDPpc

Vars	R-Sq	R-Sq (adj)	PRESS	R-Sq (pred)	Mallows Cp	S	AICc	BIC
1	75,5	74,7	235766386,2	71,3	21,8	2547,0	616,032	619,694
1	69,4	68,4	282798837,6	65,5	34,5	2848,1	623,405	627,067
2	81,4	80,2	193078488,9	76,5	11,5	2255,7	609,535	614,092
2	77,4	75,9	250626707,3	69,5	19,9	2488,2	616,007	620,564
3	86,0	84,6	178902433,6	78,2	4,0	1990,1	602,940	608,200

t
 o
 p
 1
 / d
 t 1
 o 0
 p /
 d 1 d

Vars	Cond	No	1	0	1
1	1,000	X			
1	1,000	X			
2	8,318	X X			
2	16,701	X X			
3	23,347	X X X			

Πίνακας A-1: Ανάλυση πιθανών μοντέλων που περιέχουν τις μεταβλητές d10/d1, top1/top10 και d1

Year	GINI	GDP pc (2017 PPP \$)	Palma	Q5/Q1 p80p100/p0p20	d10/d1 p90p100/p0p10	top1/top10 p99p100/p90p100	Middle 50%	Bottom 40%	Top 1% (p100)
1988	0.299	22,037	1.10	4.07	7.55	0.22	55.46	21.20	5.05
1989	0.346	22,117	1.43	4.96	10.48	0.23	53.53	19.13	6.29
1990	0.393	21,483	1.84	6.15	14.78	0.24	51.60	17.06	7.54
1991	0.440	20,340	2.36	7.83	21.68	0.25	49.67	14.98	8.78
1992	0.487	17,368	3.05	10.39	34.22	0.25	47.74	12.92	10.03
1993	0.534	15,871	4.00	14.71	65.68	0.26	45.80	10.85	11.28
1994	0.527	13,880	3.84	14.49	64.29	0.26	46.53	11.04	10.96
1995	0.519	13,308	3.70	14.27	63.86	0.26	47.25	11.23	10.63
1996	0.512	12,827	3.55	14.06	62.45	0.25	47.98	11.43	10.31
1997	0.438	13,028	2.31	8.27	25.54	0.24	50.58	14.95	8.12
1998	0.436	12,358	2.28	8.41	25.73	0.23	51.49	14.80	7.90
1999	0.429	13,190	2.19	8.21	24.50	0.23	52.16	15.01	7.64
2000	0.426	14,570	2.15	7.92	22.87	0.23	52.03	15.25	7.58
2001	0.416	15,378	2.03	7.59	20.87	0.23	52.62	15.66	7.14
2002	0.406	16,175	1.91	7.29	19.09	0.22	53.22	16.07	6.70
2003	0.396	17,435	1.81	7.01	17.50	0.21	53.78	16.46	6.25
2004	0.386	18,766	1.71	6.74	16.07	0.20	54.37	16.87	5.81
2005	0.372	20,043	1.59	6.39	14.62	0.19	54.94	17.41	5.35
2006	0.359	21,757	1.48	6.06	13.39	0.18	55.54	17.96	4.90
2007	0.346	23,647	1.37	5.76	12.27	0.17	56.11	18.49	4.44
2008	0.346	24,888	1.38	5.66	12.19	0.18	55.82	18.60	4.59
2009	0.346	22,940	1.38	5.57	12.10	0.18	55.50	18.71	4.74
2010	0.346	23,961	1.38	5.48	12.08	0.19	55.21	18.81	4.89
2011	0.361	24,972	1.50	5.83	12.28	0.19	54.93	18.04	5.04
2012	0.377	25,933	1.62	6.19	12.47	0.19	54.67	17.28	5.20
2013	0.372	26,332	1.58	5.99	12.01	0.19	54.51	17.60	5.21
2014	0.366	26,057	1.55	5.80	11.63	0.19	54.40	17.91	5.23
2015	0.360	25,488	1.50	5.67	11.11	0.19	54.78	18.12	5.03
2016	0.355	25,491	1.45	5.66	10.77	0.18	55.41	18.19	4.69
2017	0.358	25,926	1.47	5.62	10.65	0.18	55.10	18.18	4.84
2018	0.347	26,656	1.38	5.33	9.91	0.18	55.25	18.79	4.65
2019	0.347	27,211	1.39	5.26	9.61	0.18	55.06	18.80	4.60
2020	0.350	26,456	1.42	5.26	9.88	0.18	54.55	18.77	4.88

Πίνακας Α-2: Δεδομένα Δεικτών Ανισότητας. Πηγή Στοιχείων (UNU-WIDER, 2022)

Year	School enrollment, tertiary (% gross)	Domestic credit to private sector by banks (% of GDP)	Fertility Rate	Political Stability
1988	56.17		2.12	
1989	55.81		2.01	
1990	55.00		1.892	
1991	52.46		1.732	
1992	49.76		1.552	
1993	46.39		1.385	
1994	44.46		1.4	
1995	43.13		1.337	
1996	44.72		1.27	-1.18
1997	46.24		1.218	-1.09
1998	48.40		1.232	-1.40
1999	51.89		1.157	-0.72
2000	55.80		1.195	-1.19
2001	61.57	16.82	1.223	-1.51
2002	66.86	17.96	1.286	-1.27
2003	70.67	21.24	1.319	-0.91
2004	70.59	24.31	1.344	-0.86
2005	72.57	25.92	1.294	-0.75
2006	72.80	30.94	1.305	-0.97
2007	74.02	37.78	1.416	-0.93
2008	74.90	41.55	1.502	-1.00
2009	75.33	45.26	1.542	-0.82
2010		42.84	1.567	-0.74
2011	76.18	41.70	1.582	-0.94
2012	75.91	43.91	1.691	-1.03
2013	77.85	48.02	1.707	-0.95
2014	78.46	54.82	1.75	-0.64
2015	79.94	55.94	1.777	-0.54
2016	80.63	53.10	1.762	-0.56
2017	81.91	52.07	1.621	-0.68
2018	84.58	51.24	1.579	-0.65
2019	86.40	52.56	1.504	
2020		59.77	1.505	

Πίνακας A-3: Δείκτες – Μεταβλητές για τους Μηχανισμούς της Ανισότητας. Πηγή Στοιχείων
(The World Bank, 2022)